

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
ВІДДІЛ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА
ЛІТЕРАТУРИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

ШКІЛЬНА ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА: ТРАДИЦІЇ І НОВАТОРСТВО

XII ВОЛОШИНСЬКІ ЧИТАННЯ

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
ВІДДІЛ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

ШКІЛЬНА ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА: ТРАДИЦІЇ І НОВАТОРСТВО

ХІІ ВОЛОШИНСЬКІ ЧИТАННЯ

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Київ – 2024

УДК 373.01.37.01 (082)

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки
НАПН України (протокол № 15 від 19 грудня 2024 року)

Редакційна колегія:

Яценко Т. О. – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Слижук О. А. – кандидат педагогічних наук, доцент.

Рецензенти:

Бібік Н. М. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, головний науковий співробітник відділу початкової освіти імені О. Я. Савченко Інституту педагогіки НАПН України;

Мацевко-Бекерська Л. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури, керівник Науково-методичного центру дослідження та викладання літератури Львівського національного університету імені Івана Франка

Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство.
ХІІ Волошинські читання: зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2024. 236 с.

У збірнику подано матеріали, у яких актуалізовано значущість науково-методичного доробку професора Н. Й. Волошиної, висвітлено особливості організації навчальної діяльності в закладах вищої педагогічної та загальної середньої освіти в сучасних реаліях, презентовано інноваційний досвід учителів-словесників, акцентовано на діалогічній взаємодії між сучасними письменниками та учнями-читачами.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

© Інститут педагогіки НАПН України,
2024

ЗМІСТ

Яценко Т. О. Шкільний курс літератури в реаліях Нової української школи: зміст та особливості вивчення	9
Слижук О. А. Принципи добору змісту літературної освіти у науково-методичній спадщині Н. Волошиної.....	16
Бабійчук Т. В. Юному читачеві - сильний твір сильної особистості (відеолекція за романом Миколи Руденка «Формула Сонця» в закладах фахової педагогічної освіти)	21
Базуріна Т. А. Усвідомлення ролі краси й сили художнього слова в житті людини під час вивчення художніх творів на уроках української літератури.....	26
Бакаленко І. М., Курилова Ю. Р. Гейміфікація як фактор мотивації до читання	29
Бартіш С. В. Виховання патріотизму в учнів 7 класу засобами сучасної української поезії про війну.....	37
Богданець-Білоskalенко Н. І. Специфіка вивчення творчості Марії Морозенко у школі	41
Бондаренко Л. Г. Вивчення української міфології та демонології у закладі вищої освіти.....	45

Боровик О. В. Формування навичок швидкого читання у молодших школярів.....	48
Гаврилюк Н. В. Методика читання літературного твору за О. К. Дорошкевичем.....	52
Гоголь Н. В. Реалізація культурологічного підходу в змістовому наповненні сучасних підручників української літератури для 5-7 класів.....	56
Горошкіна О. М. Художній текст як складник підручника української мови для 7-9 класів.....	64
Грицак Н. Р. Формування стресостійкості особистості учнів під час читання художньої книги в умовах сьогодення.....	66
Грищенко А. О. Використання алгоритмів ШІ в роботі вчителя української мови та літератури.....	73
Грона Н. В. Інфомедійний компонент у вивченні української літератури в закладах фахової передвищої освіти.....	80
Гудз М. С. Читацька компетентність як основа формування медіаграмотної особистості.....	84
Давидова В. О. Прийоми технології діалогічного вивчення художніх текстів антиколоніального спрямування на уроках української літератури в старших класах ЗЗСО.....	88

Дев'ятко Н. В. Читання як стратегія успіху у фентезійних творах Корнелії Функе і Галини Пагутяк93

Жила С. О. Лекція – мистецьке багатоголосся на заняттях літератури в ЗВО.....103

Клименко Ж. В. Україноцентричний потенціал сучасного підручника зарубіжної літератури для 11 класу (авторки – О. Ісаєва, Ж. Клименко, А. Мельник).....112

Котляренко С. В. Особливості формування читацької культури на уроках літератури.....118

Кохан Р. А. Концепт Іншого в методиці викладання зарубіжної літератури (Дж. С. Фоер «Страшенно голосно та надзвичайно близько»).....122

Криворотенко О. Г. Розвиток Soft skills у студентів фахового коледжу на заняттях з філологічних дисциплін.....128

Лисенко Л. М. Формування гуманістичного світогляду учнів засобами шкільної літературної освіти.....132

Лозова Н. Г. Формування читацької компетентності студентів шляхом організації групової роботи на заняттях з української літератури.....138

Мацевко-Бекерська Л. В. Читач постцифрової доби в дзеркалі метамодерну.....142

<i>Мирошніченко Н. В.</i> Поняття «світовий образ» в українському літературознавстві.....	148
<i>Мхитарян О. Д.</i> Полімістецьке вивчення художнього твору як чинник літературного розвитку учнів-членів МАН України.....	152
<i>Надточій С. М.</i> Формування читацької обізнаності та компетентності учнів на уроках української літератури в умовах інформаційного суспільства.....	157
<i>Небеленчук І. О.</i> Ціннісно-світоглядні орієнтації як важлива складова читацької компетентності.....	162
<i>Онаць О. М., Чижевський Б. Г., Попович Л. М.</i> Духовне слово – основа життєдіяльності особистості у щоденному житті та в період трансформаційних процесів.....	168
<i>Островська Г. О.</i> Інтертекстуальний / інтермедіальний / інфомедійний аналіз твору в шкільній практиці.....	172
<i>Пахаренко В. І.</i> Здобутки і проблеми сучасного шкільного шевченкознавства.....	177
<i>Порубльова І. М.</i> Формування у сучасних підлітків мотивації до читання	185
<i>Расевич Л. П.</i> Проблемні аспекти введення текстів сучасної української літератури до програм ЗЗСО в старших класах.....	190

Снєгірьова В. В. Мотиваційні компоненти читання у підручнику літератури.....	196
Ткаченко В. І. Розвиток читацької культури на уроках літератури.....	202
Ткаченко Л. В. Урок-екскурсія як форма підвищення мотивації молодших школярів до літературного читання	207
Токмань Г. Л. Вивчення сучасної мілітарної лірики поетів-воїнів на уроках української літератури в середній школі.....	211
Цінько С. В. Методичні форми заохочення учнів до читання....	217
Шуляр В. І., Гладішев В. В. Монографія, присвячена пам'яті Н. Волошиної.....	223
Щербина О. О. Активні методи та прийоми навчання на уроках української мови та літературного читання.....	227
Ягнич М. Є. Проблеми і перспективи впровадження інтермедіального аналізу на уроках української літератури.....	232

Яценко Таміла Олексіївна,
*доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
tamilakod@ukr.net*

ШКІЛЬНИЙ КУРС ЛІТЕРАТУРИ В РЕАЛІЯХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ЗМІСТ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Ключові слова: Нова українська школа, шкільна літературна освіта, зміст освіти, українська література, інтегрований курс літератур, адаптаційний цикл навчання, базовий предметний цикл навчання, модельна навчальна програма, предметна (читацька) компетентність, ключові компетентності, учні-читачі.

Модернізація шкільної літературної освіти в реаліях Нової української школи передбачає розроблення її нового змісту в контексті вимог Державного стандарту базової середньої освіти (2020) та оновленої Типової освітньої програми (2024).

Концепція змісту сучасної шкільної літературної освіти для 5–9 класів ґрунтується на дидактичних принципах наступності та перспективності в шкільному навчання літератури, відповідності віковим особливостям та особливостям художнього сприймання учнів, поступового ускладнення навчального матеріалу, базується на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного, культурологічного, діяльнісного та інтегрованого підходів, текстоцентричному та читацькоцентричному принципах, що сприятиме послідовному набуттю учнями предметних знань,

наскрізних умінь, розвитку предметної (читацької) та ключових компетентностей.

В Інституті педагогіки НАПН України в контексті означеного підготовлено модельні навчальні програми, як із української літератури, так із інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 5–6 класів і 7–9 класів закладів загальної середньої освіти (керівник авторського колективу – Т. Яценко), що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» [1; 2; 3; 4].

Важливість у змісті шкільної літературної освіти інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) зумовлена і сучасними освітніми завданнями і вимогами нового Державного стандарту базової середньої освіти. Створення єдиного для шкільного курсу літератури тематичного простору дозволяє уникнути дублювання навчальної інформації у змісті української літератури та зарубіжної літератури як окремих предметів. Інтеграція літературного курсу реалізується як тематична (на основі спорідненості змісту основних тем шкільних курсів української та зарубіжної літератури), методична (спільні методи і прийоми навчання української та зарубіжної літератури) та діяльнісна (спільні види навчальної діяльності у процесі вивчення української та зарубіжної літератури).

Навчання літератури в Новій українській школі орієнтоване на розвиток компетентних читачів і читачок з усталеною потребою читання творів української та зарубіжної літератур, національно свідомих громадян і патріотів України з гуманістичним світоглядом, здатних висловлювати власну критичну думку про прочитане, свідомо осягати національні та загальнолюдські цінності, відтворені у високохудожніх надбаннях літератури,

застосовувати здобуті предметні знання та вміння в нових навчальних і життєвих ситуаціях.

Курс літератури в 5–6 класах (адаптаційний цикл навчання) передбачає організацію навчальної діяльності, спрямовану на розвиток в учнів стійкого інтересу до читання художніх творів, удосконалення навички виразного читання, ознайомлення з доступними та цікавими для школярів цієї вікової категорії художніми творами, формування початкового розуміння специфіки мистецтва та літератури як одного із його видів, ознайомлення з деякими відомостями життя і творчість українських письменників, формування елементарних умінь аналізу художніх творів та розуміння художньої сутності образів, ознайомлення з основних теоретико-літературними поняттями, важливими для осмислення ідейно-художнього змісту твору, розвиток усного й писемного мовлення, критичного мислення учнів, збагачення їхнього емоційного світу та формування естетичного смаку.

Модельні навчальні програми з літератури для 5–7 класів побудовані за *тематично-жанровим принципом* із дотриманням *хронологічної послідовності* щодо презентації письменницьких персоналій у межах тематичних розділів. Такий принцип є оптимальним щодо розроблення змісту шкільного курсу літератури для учнів-читачів цієї вікової категорії, оскільки передбачає врахування психолого-педагогічних і методичних аспектів вивчення літератури в школі.

На уроках української літератури та інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для текстуального розгляду в 5–6 класах рекомендовано твори фольклору, української та зарубіжної класики, твори сучасних письменників для читання молодшими підлітками. Пропонований зміст навчальних предметів

включає прислів'я, приказки, загадки, народні та літературні казки, легенди, перекази, літописні оповіді, поезію Т. Шевченка, Р. Бернса, Мацуо Басьо, П. Чубинського, Т. Шевченка, Н. Челебіджіхана, М. Вороного, М. Рильського, байки Езопа, Є. Гребінки, прозу Марка Твена, М. Гоголя, Ч. Дікенса, Ж. Верна, Е. Портер, Льюїса Керролла, І. Нечуя-Левицького, Вс. Нестайка, Р. Дала, Остапа Вишні; твори сучасних письменників Л. Костенко, В. Шевчука, Т. Майданович, З. Мензатюк, М. Морозенко, О. Сайко, Дари Корній, Лесі Ворониної, Б. Матіяш, О. Гавроша, І. Андрусіяка, Володимира Арсенева, М. МакДоналд, Т. Флетчера.

Завдання навчання української літератури та інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 7–9 класах – ознайомлення учнів із високохудожніми творами класичної та сучасної української літератури різних родів і жанрів, мистецьких напрямів і стилів; розвиток художнього сприймання навколишнього світу; формування вмій аналізувати художні твори з урахуванням їх жанрової специфіки, історичного, мистецького контексту; оволодіння теоретико-літературними поняттями для цілісного осмислення художніх творів; поглиблення вмій самостійної дослідницької діяльності; розвиток творчих здібностей, усного й писемного мовлення; удосконалення навичок виразного читання; збагачення емоційного досвіду та естетичного смаку; підвищення рівня загальної культури учнів.

Програму з української літератури для 7 класу побудовано як логічно обґрунтоване продовження вивчення художніх творів за *тематично-жанровим принципом* із дотриманням *хронологічної послідовності* щодо презентації письменницьких персоналій у межах тематичного розділу. Опрацювання навчального матеріалу в 7 класі з його поступовим ускладненням на основі ідейно-

тематичних і жанрових зв'язків зумовлено віковими особливостями художнього сприймання семикласниками.

Рекомендований зміст навчальної програми для 7 класу включає художні твори про історичне минуле України, українську ідентичність, формування характеру та життєві випробування особистості. Запропоновано також твори, що викликають жвавий читацький і пізнавальний інтерес в учнів/ учениць – детективні, пригодницькі, гумористичні, твори фантастики та фентезі. Для текстуального розгляду рекомендовано твори, що ввійшли до «золотого» фонду *української класики* для читання старшими підлітками: лірика Т. Шевченка, В. Симоненка, проза І. Франка, В. Винниченка, А. Дімарова, Гр Тютюнника, В. Чемериса, О. Бердника. Також подано твори *сучасних українських письменників*, зокрема Л. Костенко, Г. Пагутяк, А. Кокотюхи, Н. Малетич, К. Штанко, О. Радущинської.

У 8 класі вивчення літератури ґрунтується на *хронологічно-стильовому принципі* з урахуванням *жанрово-родової специфіки творів*. Передбачено текстуальне вивчення творів у межах *розділів*: «Вступ», «Прадавня Україна в дзеркалі літератури» (І. Білик «Дарунки скіфів», старина «Про Іллю Муромця та Соловія», Володимир Мономах «Повчання дітям»), «Заповідь любові: Біблія та українська література» («Євангеліє від Матвія»), «Література козацької України» («Дума про Марусю Богуславку», народні історичні пісні «Ой як крикнув же козак Сірко», «Чи не той то хміль», С. Климовський «Їхав козак за Дунай»), «Українці та кримські татари», «Романтизм в українській літературі» (М. Петренко «Дивлюсь я на небо», Т. Шевченко «Причинна», М. Гоголь «Сорочинський ярмарок»), «Реалізм в українській поезії та прозі» (П. Грабовський «Я не співець чудовної природи...», Іван Нечуй-Левицький «Микола Джеря»), «Драматургія ХІХ століття»

(«Сватання на Гончарівці»), «Література рідного краю», «Найцікавіше з літературних новинок», «Узагальнення та систематизація вивченого».

На основі ідейно-тематичного співвідношення запропоновано розгляд класичних художніх творів у *проекції з творами сучасної літератури*. Такі тематичні паралелі вмотивовано врахуванням пізнавальних і читацьких інтересів сучасних восьмикласників, які матимуть змогу прослідкувати художнє осягнення конкретної історичної доби та діяльності її відомих представників у сучасних творах. Зокрема для вивчення подано поезію Л. Костенко «Давидові псалми. Псалом 1», прозу Р. Іванченко «Ярославни», В. Рутківського «Пастух Рашит» (розділ із книги першої тетралогії «Джури козака Швайки»), Дз. Матіяш «Мене звати Варвара», М. Морозенко «Іван Сірко – великий характерник», О. Гавроша «Врятувати Шевченка», сучасні українські балади. Літературні паралелі простежено також і на жанрово-тематичному рівні.

У курсі літератури на базовому предметному циклі навчання передбачено ознайомлення зі знаковими творами кримськотатарської літератури як невід’ємної частини українського літературного процесу. Рекомендовано із давньої літератури кримли переказ «Фонтан сліз у Бахчисарайському палаці», поезію Ашик Омера «Скажи-но, душе».

У 9 класі критеріями добору художніх творів, що репрезентують історико-культурні періоди, є відповідність віковим особливостям художнього сприймання старшими підлітками з метою формування загального уявлення про літературний процес в Україні ХХ–ХХІ століть.

У структурі навчальної програми такі *розділи*: «Вступ», «Література модернізму», «Із літератури покоління шістдесятників», «Із кримськотатарської літератури», «Панорама

сучасної поезії», «Сучасна молодіжна прози», «Література рідного краю», «Найцікавіше з літературних новинок», «Узагальнення та систематизація вивченого».

Для *текстуального* розгляду рекомендовано твори української класики: поезія Олександра Олеся, В. Сосюри, В. Симоненка, Д. Павличка, драматургія Лесі Українки, проза М. Коцюбинського, Івана Багряного, В. Близнеця, а також знакові твори кримськотатарської літератури – оповідання І. Гаспринського та Е. Умерова.

Завершується курс літератури в 9 класі прозовими творами сучасних українських письменників, рекомендованими саме для цієї вікової категорії читачів – поезією О. Ірванця, прозою О. Михеда, О. Думанської, Дари Корній, Макса Кідрука, які презентують жанрово-тематичне розмаїття сучасної молодіжної прози: шкільна повість, тревелог, міське фентезі тощо.

Література

1. Модельна навчальна програма «Українська література» 5–6 класи для закладів загальної середньої освіти /автори: Яценко Т. О. та ін. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 64 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/729538/>

2. Модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти; за наук. ред. Т. О. Яценко. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 63 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/729539/>

3. Яценко Т.О. Пахаренко В. І. Слижук О. А., Тригуб І. А. Модельна навчальна програма «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної освіти». Київ: ІМЗО, 2023. 151 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/736211/>

4. Яценко Т. О. Пахаренко В. І. , Тригуб І. А., Слижук О. А. Модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти Київ: ІМЗО, 2023. 149 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/736212/>

Слижук Олеся Алімівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
olesja_2014@ukr.net*

ПРИНЦИПИ ДОБОРУ ЗМІСТУ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ У НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ СПАДЩИНІ Н. ВОЛОШИНОЇ

*Ключові слова: літературна освіта, зміст освіти,
Н. Й. Волошина, навчальна програма, учні-читачі.*

Інтеграція й переосмислення методичних ідей видатних науковців для розвитку сучасної літературної освіти наразі є перспективним дослідницьким напрямком. Значний внесок учених-методистів ХХ століття Н. Волошиної, А. Градовського, Є. Пасічника, Б. Степанишина та ін. став міцним підґрунтям для сучасної Нової української школи. Навчанню літератури в школі ці вчені надавали особливого значення, ретельно добирали зміст «людинознавчого» предмета, методи його викладання. Безсумнівно цінним є внесок Н. Волошиної у формування літератури як шкільного предмета. Вона вважала, що «разом з усіма шкільними предметами і, передусім, в єдності суспільно-гуманітарного циклу, література формує нову особистість. Дальше покращення рівня викладання літератури в школі, посилення її ролі в удосконаленні всього навчально-виховного процесу відповідно до сучасних потреб нашої держави, зміцнення зв'язку викладання цього предмета з життям спрямовується на те, щоб мистецтво слова краще допомагало молодим людям розуміти навколишній світ, відчувати його в усьому многогранні, працювати в суспільстві на повну потужність сил» [3, с. 48].

Як авторка «Концепції літературної освіти», шкільних програм і підручників з української літератури, Н. Волошина особливо дбала про педагогічно збалансований та літературознавчо досконалий зміст літературної освіти. Основними принципами його добору вона вважала:

- системність і послідовність у доборі художніх творів;
- урахування інтересів та життєвого досвіду учнів для залучення їх до читання художньої літератури;
- розвиток читацької компетентності, який передбачав формування в учнів здатності розуміти прочитаний художній текст, аналізувати його та висловлювати власні думки про нього;
- естетична цінність творів, що спрямована на формування в учнів почуття прекрасного, розвиток їхніх естетичних смаків;
- національно-патріотична тематика літературних творів.

Розглядаючи концепцію формування змісту літературної освіти Н. Волошиної крізь призму сучасних освітніх реформ, можемо констатувати актуальність її фундаментальних ідей про визначальну роль літератури у формуванні особистості, про розвиток читацької компетентності та естетичне виховання учнів. У науково-методичних працях Н. Волошиної закладені й концептуальні засади особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів у навчанні літератури.

У центрі науково-методичних розробок Н. Волошиної центральне місце займала особистість учнів-читачів, відтак її авторська методика роботи з текстом художнього твору спонукала їх не просто запам'ятовувати зміст, а критично його осмислювати, формулювати на його основі власні судження, аргументуючи їх. Ці навички є основою наскрізних умінь, які є результатами розвитку ключових компетентностей Нової української школи.

З метою формування цілісного світогляду учнів,

Н. Волошина радила використовувати у процесі навчання літератури міжпредметні зв'язки, інтегруючи у процесі аналізу художніх творів знання з різних шкільних наук.

Найтісніші зв'язки вона вбачала у навчанні двох шкільних курсів літератур – української та зарубіжної, а також «Мистецтва». Так у другій половині ХХ століття у літературній освіті почав формуватися культурологічний підхід, що й нині відображається у змісті сучасних програм і підручників української літератури та інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної).

Принципи формування змісту літературної освіти, розроблені й успішно апробовані в кінці ХХ ст. Н. Волошиною, в умовах сучасних освітніх реформ потребують адаптації. Це зумовлено новими реаліями соціуму, зумовленими викликами, перед якими постала система освіти в Україні: зміною освітніх парадигм, цінностей нового покоління, євроінтеграційними процесами, всесвітньою пандемією, війною, міграцією населення. Істотних змін зазнали й вимоги до укладання програмового й методичного забезпечення літературної освіти, пов'язані не тільки зі змістовими, але й з результативними та операційними орієнтирами.

У центрі уваги сучасної літературної освіти залишається формування особистості учня-читача, тому метою навчання літератури в школі є розвиток предметної читацької та ключових компетентностей. Ідеї Н. Волошиної в цих умовах продовжують втілюватися за допомогою поєднання традиційних та новаторських прийомів навчання: використання електронних бібліотек, цифрових інструментів, інтерактивних платформ для проведення уроків літератури та самостійного читання; залучення учнів до виконання дослідницьких літературних проєктів, що сприяє розвитку творчих здібностей учнів; диференціація навчання

відповідно до потреб учнів; проведення міжкультурного діалогу для розвитку світогляду, розуміння культурного розмаїття та місця національної української літератури у світовому літературному процесі.

Потреба посилення національно-патріотичного виховання учнів залишається актуальною. Сучасні модельні навчальні програми та підручники літератури, розроблені в Інституті педагогіки НАПН України орієнтовані на формування соціальної та громадянської компетентності як ключової. Для цього посилено їх аксіологічну змістову лінію. У традиційних темах з фольклору та української класичної літератури відтворено зв'язки із актуальними сучасними проблемами, розкрито проблеми історичної й культурної пам'яті українського народу. Для цього у тематичних блоках модельних навчальних програм представлено й твори сучасної літератури.

На думку Н. Волошиної, основою шкільної літературної освіти, періодом розвитку стійкого інтересу до читання художньої літератури є 7-8 класи. «Відмінні риси програми для цих класів: хронологічне розміщення письменників і творів, побудоване на принципі історизму, виразніше зв'язується з історією суспільства і літератури» [3, с. 40]. У сучасних підручниках української літератури, інтегрованого курсу літератур для 7 і 8 класів наявна спеціальна рубрика «Історичні паралелі», яка розкриває різні аспекти розкриття історичного контексту літературних творів, їх зв'язок із історією та сучасністю.

Отже, науково-методичні напрацювання Н. Волошиної стали підґрунтям сучасної моделі шкільної літературної освіти. Особливого значення в умовах реформування освітньої системи в Україні набувають принципи спрямування змісту та застосування сучасних методів у навчанні української літератури, інтегрованого

курсу літератур (української та зарубіжної).

Література

1. Бондаренко Ю. Загальна модель шкільного навчання української літератури: монографія. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 392 с.
2. Гоголь Н. Культурологічний підхід у змісті шкільної літературної освіти (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): монографія : за наук. ред. д-ра пед. наук Т. О. Яценко. Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. 482 с.
3. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.
4. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ: Педагогічна думка, 2016. 360 с.

Бабійчук Тамара Василівна,

кандидат педагогічних наук,

викладач-методист

Бердичівського педагогічного фахового коледжу,

patriotka_tamara@ukr.net

ЮНОМУ ЧИТАЧЕВІ – СИЛЬНИЙ ТВІР СИЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ (ВІДЕОЛЕКЦІЯ ЗА РОМАНОМ МИКОЛИ РУДЕНКА «ФОРМУЛА СОНЦЯ» В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ)

Ключові слова: Микола Руденко, роман «Формула Сонця», відеолекція, відеорефлексія, інтелектуальне дозвілля, літературна кав'ярня.

Є. Маланюк застерігав, що «нечитання знесе Україну зі світу». Пропонуємо один із шляхів унеможливлення приходу такого юного покоління українців, які ігноруватимуть художню книгу. Цей шлях – систематична пропаганда сильних літературних творів, написаних сильними особистостями. Покажемо, як практично втілити нашу ідею в життя в ЗФПО (робота зі студентами раннього юнацького віку). Спершу студенти знайомляться з відеолекцією «Микола Руденко – автор роману "Формула Сонця"» (у додатку¹ подаємо текстовий матеріал відеолекції), отримують запрошення за два тижні прочитати твір (викладач дає посилання на ел. ресурс), поділитися на сайті коледжу відеорефлексією після читання (у додатку 2 подаємо орієнтовні відповіді). Студенти, які прочитали роман, запрошуються в літературну кав'ярню, де, окрім цікавого інтелектуального дозвілля, отримають нагороди. Безперечно, викладач (разом зі студентами – активними читачами) мусить попрацювати і над сценарієм літературної кав'ярні, і над різними формами заохочення новонавернених до книги юнаків і дівчат.

Але справа того варта, бо це справа життя чи смерті цивілізованої української України...

Додаток 1. Текстовий матеріал для відеолекції

«Микола Руденко – автор роману "Формула Сонця"»

Як відомий поет, прозаїк, публіцист, філософ, економіст, учасник Другої світової війни став дисидентом, політичним в'язнем совєцьких тюрем і концтаборів? ... На схилі літ Микола Руденко так чесно згадуватиме про себе – вірного лєнінця-сталінця: *«Довго я залишався дуже партійним. Довго я залишався з глибокою вірою у велику справу комуністичної партії, був вірним сталінцем, багато написав присвячених вождю віршів, була навіть поема про Сталіна»*. Страшним потрясінням для Руденка став ХХ з'їзд партії: *«Я все життя вважав, що йду правильним шляхом, що все наше суспільство йде правильним шляхом. ... А коли Хрущов показав, кого ми маємо в особі Сталіна, це для мене був страшний удар. Я сказав собі: тут щось неправильно, тут справа не в Сталіні, як міг параноїк, садист опинитися на такій висоті, здобути таку владу і сформувати державу? На ці запитання у Хрущова відповіді я не знаходив. Для себе я на них відповів так: значить, вчення, яке лягло в основу цієї системи, хибне. Чим же воно хибне? І ось це питання повело мене через увесь "Капітал" Маркса...»* М.Руденко сумлінно прочитав «Капітал» К.Маркса, потім – доробок економістів і філософів, мислителів А.Сміта, Ф.Кене, Ю.Майєра, Піфагора, І.Канта, Г.Гегеля, Л.Фейєрбаха, С.Подолінського... Суворий правдолюб М.Руденко зрозумів, що вчення Маркса помилкове в самій своїй основі – у розумінні теорії додаткової вартості. Додаткова вартість створюється не жорстокою експлуатацією робітників, а сонячною енергією (фотосинтез), яка поєднується з працею селянина і його худоби на землі. Про своє відкриття М.Руденко розповів у філософських працях «Економічні

монологах», «Енергія прогресу», у романі «Формула Сонця». Автор передбачив крах марксистської ідеології, а також неминучий розпад совєцького союзу, який побудований на облудливому комуністичному вченні, а саме вчення тримається тільки на страхові. Совєцька держава – приречена, бо мертвнонароджена, отож не придатна для життя, її не можна підремонтувати, надавши «людського обличчя» соціалізму. Тоталітарна держава есесер знищила селянина – головного і єдиного виробника додаткової вартости, занехаяла землю. М.Руденко надсилає численні листи до ЦК КПУ, до генсека Леоніда Брежньєва... З Москви прийшов наказ – закрити Руденкові рот. Руденка перестали друкувати, виключили зі Спілки письменників, з бібліотек вилучили і знищили його книжки, він продає машину, дачу, а сам, щоб мати хоч якийсь шматок хліба, влаштовується нічним сторожем на звалище ядерних відходів... У 1976-му М.Руденко разом з О.Бердником і О.Мешко організовує Українську групу сприяння виконанню Гельсінських угод. Руденко знав, що за свою правозахисну діяльність опиниться за колючим дротом. 1977-го М.Руденка арештовують, обвинувачуючи в антисовєцькій агітації. Йому пропонували покаятися...

Так просто все: напишеш каяття – / І роздобудеш право на життя. / Лише десяток слів чи, може, фраз – / І все вчорашнє вЕрнеться нараз... /

Правозахиснику М.Руденкові дали 7 років таборів суворого режиму і 5 років заслання. Протягом 12 невольничих літ письменник не розкався, не нагнувся, не зламався, а продовжував, попри стеження, працювати, ховаючи свої листочки.

Роман «Формула сонця» [1] – це головна книга життя письменника. У ній М. Руденко завдає марксистові такого нищівного удару, на який у світі ще ніхто не спромігся, адже у

творі науково доведено, що марксистське вчення – це дорога до земного пекла. Теорія Маркса, переконує М. Руденко, порушує космічний закон поділу енергії прогресу. А такого Творець не прощає. Полковник Василь Горінь останні десять років життя писав серйозну працю, намагаючись дохідливо донести до кожного читача важливі речі: *«Тепер уяви, читачу, що Маркс помилився у визначенні джерел додаткової вартості – насправді вона народжується не з додаткової праці, а з додаткового енергетичного каналу, закладеного природою в злаки. Чим же має завершитися цей багатолітній кривавий експеримент? Ось чим. У всій без винятку природі панує закон збереження й перетворення енергії. Апарат насильства відбирає у селянина плоди його праці до останньої зернини. Занепадає скотарство, у землю не повертається випита з неї енергія – і через кілька десятиліть вироджується гумусний шар землі. Настає перманентний голод... У фундамент нашої держави закладена міна уповільненої дії. Ця міна здатна накоїти не менше лиха, ніж атомна бомба. Рано чи пізно, але вона вибухне. Ми – це шоста частина земної кулі. Ця катастрофа не обмежиться тільки нашою загибеллю. Тут не можна себе жаліти. Треба стукати до найвищих дверей. Виженуть – знову стукати. І ніколи не ображатися, бо нашим ворогом є тільки людське нерозуміння. На земній кулі немає жодної людини, котра, зрозумівши, про що тут йдеться, відмовилася б нам допомагати»*. Свою формулу додаткової вартості Горінь назвав Формулою Сонця. Совецькі ідеологи добре розуміли, що праця Горіня загрожує комуністичній доктрині, тому Формулу Сонця слід негайно заховати від громадськості, від світу, бо вона – небезпечна, ворожа...

Додаток 2. Текстовий матеріал відеорефлексії (орієнтовно)

1. Ми, українці, мусимо нарешті усвідомити вистраждані слова Василя Гореня: *«... наші чорноземи – то вже не просто земні мінерали. Це, можна сказати, космічні нагромадження»*. Мусимо зрозуміти і безцінну пораду/ заповіт цього сміливця-патріота: продавати українську землю не можна, це злочин, вона повинна бути в державній власності, бо це найбільше наше багатство. Продавати можна лише результати праці на цій землі.

2. Мене схвилювало застереження Василя Гореня: чим більше ми будуємо в містах, чим більше фінансуємо технічний прогрес, чим більше створюємо благ для споживачів, – тим більше ми повинні дбати про нашу землю, про її гумус, рівного якому немає у світі... А ми, сьогоднішні, – що? Землю продали, а ту, що залишилася, бездумно нещадно експлуатуємо, тобто порушуємо космічний закон перетворення і збереження енергії? І хто знає, чи не тому ми знемагаємо у війні проти московитів, що земля наша (а чи наша вона?) не має сил нам, як Антеям, допомагати так, як могла б... 3. Я під враженням від діалогу дядька Сашка зі своїм другом Василем Горенем (розмова напередодні Другої світової): *«– Сільське господарство ми руйнуємо. А земля, брат, цього нам не простить. – Земля – що? Аби люди простили. – Ні, Василю. Усе навпаки. Якщо людям роти позамикати, через покоління вони вже забудуть про голодомор. А земля пам'ятатиме. І прийде такий час, коли вона скаже: годі, більше не дам. Бо ви вже й мене з'їли»*. Справді, люди можуть забути все. А земля пам'ятатиме все. Земля не забуде нічого... Я вірю в це.

Література

1. Руденко М. Формула Сонця.
URL: <https://osvita.ua/school/literature/r/81495/list-22.html>

Базуріна Тетяна Анатоліївна,
*учитель української мови і літератури,
спеціаліст II категорії
Глухівської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №3 Глухівської
міської ради Сумської області,
baz.tanya@gmail.com*

УСВІДОМЛЕННЯ РОЛІ КРАСИ Й СИЛИ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА В ЖИТТІ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ключові слова: художнє слово, українська література, художні засоби, формування особистості, естетичне виховання, здобувачі освіти.

Вивчення художньої літератури в школі – це не лише засвоєння знань про авторів і твори, а й шлях до формування всебічно розвиненої особистості. Особливе місце в цьому процесі посідає усвідомлення учнями ролі краси і сили художнього слова в житті людини. Аналіз конкретних літературних творів дозволяє не лише розкрити їхній зміст, але й відчутти на собі вплив майстерно підібраних слів, образів, засобів художньої виразності. У процесі знайомства з художніми творами учні не лише поглиблюють знання про рідну культуру, а й розвивають естетичне сприйняття, емоційну чутливість, художній смак, емоційно-ціннісне ставлення до оточуючих.

Художнє слово має потужний вплив на будь-яку людину. Особливо це стосується здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти. «Достукатися» до кожного учня – завдання вчителя-філолога. Адже слово, зокрема художнє, здатне викликати цілу гаму почуттів та емоцій, розширювати світогляд, допомагати

розуміти складні суспільні процеси та явища, формувати естетичні смаки. Вивчення літературних творів сприяє розвитку уяви, критичного мислення, вмінню аналізувати і синтезувати інформацію.

Розглянемо на прикладі «Слова про похід Ігорів», як художні засоби впливають на читача. Динамізм твору у поєднанні з експресією звуків дає можливість відчутти зорові й слухові образи. Завдяки цим засобам учні відчувають пафос, трагізм, велич подій, описаних у творі. Саме емоції співпереживання, «проживання» подій надзвичайно важливі для емоційної сфери здобувачів освіти.

Вивчення «Слова про похід Ігорів» на уроках української літератури у закладах загальної середньої освіти дозволяє учням формувати систему компетентностей, виражену в результатах навчання.

1. Зрозуміти історико-культурний контекст створення твору. Саме він є важливим елементом для його повного розуміння, оскільки допомагає розкрити, як обставини епохи, соціальні події, політична ситуація і культурні впливи вплинули на створення твору. Сьогоднішні події теж впливають на суспільство, залишають значний відбиток у свідомості та творчості митців.

2. Оцінити мовну майстерність автора. Збагачення мовлення та розвиток мислення: розмаїття художніх засобів, якими насичені твори, роблять мову учнів багатшою, розширюють словниковий запас, удосконалюють мовлення. Вивчення символіки, метафор, епітетів формує абстрактне мислення, допомагає краще усвідомлювати складні ідеї.

3. Відчутти силу патріотичних почуттів, виражених у творі. Осмислення життєвих цінностей: через сюжети і характери, образи та конфлікти літератури розкриваються важливі моральні цінності, як-от чесність, доброта, справедливість, свобода, любов до рідної

землі. Учні бачать, як письменники через красу слова торкаються важливих соціальних і філософських питань, що допомагає їм визначити власні життєві орієнтири.

4. Розвинути вміння аналізувати художній текст. Це важлива навичка для розуміння учнями літературних творів, їхнього змісту, стилістичних особливостей та прихованих смислів.

5. Формувати естетичний смак, бо художнє слово має здатність вражати, змушувати задуматися і викликати емоції. Краса мови допомагає учням відчувати й розуміти витонченість, глибину художніх образів, віднаходити гармонію між змістом і формою, що формує естетичний смак.

Вивчення художніх творів на уроках української літератури – це не лише виконання навчальної програми, а й шлях до самопізнання, до розуміння свого місця у світі. Усвідомлення ролі краси і сили художнього слова сприяє формуванню духовно багаті особистості, здатної співпереживати, мислити, творити, а також краще розуміти інших людей, їхні мотиви та цінності.

Таким чином, вивчення української літератури сприяє формуванню гармонійної особистості, допомагає зрозуміти роль краси й сили слова в житті людини, її здатність впливати на світогляд і духовний розвиток.

Література

1. Іванишин П. Пізнання літературного твору. Методичний посібник для студентів і вчителів. Дрогобич: Відродження, 2003.
2. Краснова Л. До проблеми аналізу та інтерпретації художнього твору. Дрогобич, 1997. 148 с.
3. Марко В. Основи аналізу літературного твору. *Дивослово*. 1999. № 10. С. 38–41.
4. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.

Бакаленко Ірина Миколаївна,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української літератури
Запорізького національного університету,
irinabakalenko1970@gmail.com*

Курилова Юлія Романівна,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури
Запорізького національного університету,
triks@ukr.net*

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ФАКТОР МОТИВАЦІЇ ДО ЧИТАННЯ

Ключові слова: гейміфікація, інтерактивні технології, мотивація, читання.

Процеси масової цифровізації та глобалізації як питома ознака трансформації сучасного світу накладають відбиток на культуру споживання інформації. Великі за обсягом тексти художньої літератури (і не тільки) вже не отримують стільки уваги читачів, як раніше: у просторі швидких інформаційних потоків (соціальні медіа, короткі відео) читання книг (особливо класичних текстів) стає менш популярним. Споживачі, які виростили за інших умов, потребують інших умов і створення інформаційного продукту, і споживання його, адже нове покоління сприймає інформацію так, як влаштований їхній мозок, який працює в іншому режимі. Інтерес до читання дуже важко стимулювати старими методами: зниження індексу зацікавленості до нього – загальносвітова тенденція. Унаслідок діджиталізації культури багато людей переходять на електронні платформи для читання, на яких гейміфікація стає інструментом утримання користувачів,

допомагає створити додаткову мотивацію через використання звичних для молоді елементів (нагород, конкурсів, завдань).

Хоч гейміфікація широко обговорюється, її роль у мотивації до читання залишається порівняно новим напрямом досліджень, хоча осмислення цієї теми може дати нові ресурси для педагогіки, психології та видавничого маркетингу. Поєднання ігрових технік із літературною освітою сформує ефективні стратегії і принципи до популяризації культури читання. О. Брайченко наголошує, що «багато країн вже або здійснили реформу шкільної системи освіти, або на шляху до цього» і «колишній спосіб навчання не відповідає викликам сучасного суспільства» [2]. Західна Європа (станом на 2018 р.) активно використовує гейміфікацію в процесі агітації до читання в школах та загалом у освітніх практиках. Гейміфікацію як освітній тренд розглядали в свої роботах С. Переяславська, О. Смагіна [4], Н. Синюк, В. Підгурська [5].

Отже, освітяни мають подолати виклики й промоція читання є одним із актуальних питань сьогодення. Гейміфікація може зробити читання цікавішим, інтерактивним, слугувати медіатором для повернення інтересу до книги й читання, яке є важливим інструментом розвитку критичного мислення, уваги, емпатії – навичок, яких потребуватиме людина ХХІ століття.

Гейміфікація – це насамперед інноваційний підхід у дозвіллі будь-якого читача. Опції цього процесу популяризують читання через гру в ситуації жорсткої конкуренції книг із відеоіграми, стримінговими платформами. Якщо інтегрувати ігрові елементи в читання – можна зацікавити нові кластери аудиторії. У такий спосіб нівелюється заданість на відповідальне виконання певного обов'язку (яка є властивою традиційним методам залучення до читацької діяльності) й підсилюється акцент на задоволенні: читання стає не лише освітньою, а й розважальною діяльністю.

Завдання культурного і креативного розвитку також ефективно виконуються завдяки сформованому тренду на креативність у дозвіллі. Важливим аспектом застосування інновації є спрямованість на соціокультурні потреби: читання як потужна соціальна активність через онлайн-дискусії, читацькі марафони на гейміфікованих платформах може залучати різні вікові групи, стимулюючи цим відродження читацької культури.

Активний розвиток технологій і зростання потенціалу гейміфікованих платформ через інтеграцію штучного інтелекту, віртуальної реальності, ігрових додатків створюють все більше можливостей для залучення читачів. Потужний вплив здійснюють мобільні пристрої (смартфони, планшети), які значно розширюють аудиторію користувачів цих платформ.

Для різних сфер функціонування суспільства застосування гейміфікації має позитивні наслідки. Для економіки важливий розвиток ринку книжкових сервісів у плані зростання попиту на різні формати книг (паперові, електронні), а також на користування літературними додатками. Комерціалізація процесу відбувається через інтеграцію елементів гейміфікації в сервіси читання, що створює нові джерела прибутку для видавництв і розробників.

У контексті екології та гуманістичної перспективи промоція електронних книг може стимулювати екологічні ініціативи. Гейміфіковані сервіси можуть надати можливість долучитися до читання людей із дислексією та іншими труднощами навчання. Результати застосування технологій у такому контексті свідчать про те, як змінюється читацька практика в сучасному світі та впливає на різні аспекти функціонування суспільства.

У плані соціокультурних трансформацій можна констатувати суттєві зміни в сприйнятті читання, яке стає модним трендом.

Гейміфікація перетворює читання з індивідуального процесу на колективний досвід через інтеракцію та інтерактивні технології. Кампанії на платформах соцмереж (наприклад, #Reading Challenge або #BookTok у Tik Tok) популяризують книги серед молоді через змагальність: учасники засвідчують, скільки книг вони зможуть прочитати за місяць чи рік, діляться враженнями, створюючи тренд читання як соціально значущої діяльності. Зростає кількість книжкових блогерів, які ведуть сторінки з оглядами книг, оголошують конкурси серед своїх підписників на найкращі рекомендації – цим самим створюючи приклад сучасного оптимального стилю життя. Інтерактивні книжкові клуби на платформах Discord або Zoom унаочнюють читання як колективний досвід: створюються віртуальні читацькі групи, у яких обговорюються книги, виконуються інтерактивні завдання, створюються альтернативні закінчення до історій, відбуваються колективні квести, рольові ігри за мотивами книг. Наприклад, у рамках ініціатив бібліотек створюються реальні або віртуальні квести, засновані на сюжетах певних творів, під час яких кожен учасник, граючи свою роль, доповнює колективну історію.

На окрему увагу заслуговують платформи творення фанфіків: наприклад, FanFiction.net, АОЗ або додаток StoryPad: fanfiction and books. Вони чинять значний вплив на мотивацію до читання, особливо серед молодіжної аудиторії. Цей вплив реалізується через доступність та жанрове різноманіття, адже платформи пропонують необмежений доступ до творів популярних жанрів. Історії, які близькі користувачам, стимулюють бажання прочитати оригінальні твори. Можливість коментувати, обговорювати сюжети або вести діалог із авторами створює ілюзію спільності, що підтримує усвідомлення читання як соціально значущої діяльності. Ці платформи об'єднують шанувальників навколо

спільного інтересу та стимулюють уяву і творчість, адже пропонують нестандартні погляди на перипетії сюжету або особливості персонажів, примушуючи витворювати альтернативні варіанти розвитку подій, поглиблюючи розуміння тексту і контексту. Читання фанфіків стимулює індивідуальну творчість, що посилює занурення в літературний процес. Такі платформи мають опції рейтингів як додаткових стимулів для читачів і авторів, серійний формат для підтримування інтересу в довгостроковій перспективі, безкоштовний і вільний доступ, інклюзивність і доступність. Механізм впливу таких платформ визначається сильним емоційним зв'язком: пригоди улюблених героїв, вирішення власних психологічних проблем. Важлива роль жанру *funfiction* – рекомендації через обговорення, розширення літературної ерудиції: відкриття нових авторів і творів. Особливо активно такі платформи транслують цінності інклюзії та різноманіття: висвітлюються історії меншин, різних культур, альтернативні життєві сценарії, що привертає увагу читачів, які шукають дзеркальне відображення їхнього досвіду чи інтересів. Платформи *funfiction* сповідують вільний спосіб висловлювань, що сприяє формуванню позитивного іміджу читання як способу самовираження. Українська спільнота творців жанру фанфіку має власну платформу ФУМ/ФАНФІКИ [6].

Важливу роль у мотивації до читання відіграє новий формат залучення аудиторії та інтерактивні технології. Такі гейміфіковані додатки, як «Hooked» або «Wattpad» мають опції взаємодії з контентом: є можливість коментувати, оцінювати, створювати нові історії. У такий спосіб формується культура взаємодії й книга входить у широкий соціокультурний простір і діалог.

Популярності набуває формат ігор на основі сюжетів книг. Наприклад, інтерактивні гра «The Witcher» на основі книг

А. Сапковського, яка стала потужним засобом популяризації його творчості через світову спільноту й гейміфікацію. В Україні є прецеденти використання сюжетів української літератури для створення інтерактивних форматів: ігрові пропозиції Студії навкололітературних ігор ПереФарбований Лис (засновниці – М. Діденко і В. Мержиєвська) [3]. Метою цього формату є активізація зацікавленості українською культурою, а також практичне застосування літературного контексту в системі формування корпоративної культури.

Реальні приклади платформ і проєктів показують ефективність інтерактивної взаємодії в контексті популяризації читання. Щорічний Goodreads Reading Challenge активізує мільйонну аудиторію читачів, які взаємно мотивують один одного. У багатьох країнах бібліотеки організовують літні програми читання для дітей і підлітків, пропонуючи винагороду за виконання завдань. Наприклад, така цікава ініціатива Bookopoly – гейміфікована програма для бібліотек, створена за мотивами гри «Монополія», у якій читачі проходять певні віхи, читаючи книги із різних категорій.

Літературні фестивалі з елементами гейміфікації (Big Book Weekend (Велика Британія), МахноФест (Гуляйпілья, Україна), Мистецький фестиваль «І» (Україна, м. Тернопіль)) включають інтерактивні майстерні, змагання між читачами та зустрічі із авторами, що об'єднує ентузіастів у соціальну спільноту.

Такі ініціативи, як Google Lit Trips [1] дають можливість віртуально подорожувати місцями подій, описаних у книгах, створюючи новий формат взаємодії з текстом. Українські педагоги вже давно використовують із цією метою потенціал Google Maps.

Важливо звернути увагу на такі аспекти ефективності гейміфікації, які вирізняють цей інструмент з-поміж інших, як

технологічність, персоналізацію досвіду, психологічні атрактори (мікрорівень психіки: стимуляція бажання через винагороду й насолоду, відчуття приналежності). В освітній сфері використання різноманітних платформ (наприклад, Classcraft) для залучення учнів до читання і обговорення літератури змінює традиційні методи викладання літератури. Акцент на індивідуальному досвіді здатен зробити набагато більше в плані інтеграції до колективної перспективи творення картини світу, ніж створення загальних уніфікованих правил, які формують середній показник ефективного сприйняття авторських інтенцій. Алгоритми гейміфікованих платформ творять індивідуальні завдання та винагороди, гнучкі плани залежно від інтересів конкретного читача. У сервісах, які призначені для шкіл, застосовується мультидисциплінарний підхід: вивчення текстів інтегрується у вивчення інших предметів (історія, мистецтво, природничі науки).

Отже, гейміфікація в мотивації до читання є надзвичайно актуальною, оскільки відображає сучасні потреби споживача інформації в різних сферах – культурі, освіті, науці й суспільній взаємодії. Вона стимулює переоцінку ролі читання в культурі, яка зорієнтована на взаємодію й колективізм, рух від індивідуального до масового, створення спільнот на основі змагальності, розширює аудиторію читачів через активізацію інтересу тих, хто навіть і не задумувався про глибинний ефект читання, а всього лише реагує на модні тренди. Завдяки гейміфікації читання перетворюється в багатогранний соціокультурний феномен, який поєднує освіту, розваги, технології та соціальну взаємодію в цифровізованому просторі, що символізує настання нової епохи й формату культурної залученості.

Література

1. Google Lit Trps. Reading the World. URL: <https://www.googlelittrips.org/> (дата звернення: 26.11.2024).
2. Брайченко О. Гейміфікація: коли книжка перетворюється на гру [Електронний ресурс]. *Читомо: культура читання і мистецтво книговидання.* URL: <http://www.chytomo.com/hejmefikatsiia-koly-knyzhka-peretvoriuietsiana-hru/>
3. Лис ПереФарбований. URL: <https://repaintedfox.com.ua/> (дата звернення: 26.11.2024).
4. Переяславська С., Смагіна О. Гейміфікація як сучасний напрям вітчизняної освіти. *New Pedagogical Approaches in STEAM Education : Electronic Scientific Professional Journal Open Educational E-Environment of Modern University.* 2019. Р. 250-260.
5. Синюк Н., Підгурська В. Використання механізмів гейміфікації на уроках української мови та літературного читання. Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу: досвід, реалії, перспективи. *Збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (29 листопада 2022 року) / за заг. ред. І. Голубовської.* Житомир, 2023. С. 91-94.
6. ФУМ/ФАНФІКИ. URL: <https://www.fanfic.pp.ua/> (дата звернення: 26.11.2024).

Бартіш Світлана Володимирівна,
кандидат філологічних наук, викладач
кафедри української та зарубіжної літератури
і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
switlana_bartisch@ukr.net

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В УЧНІВ 7 КЛАСУ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ПРО ВІЙНУ

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, українська поезія, література про війну, учень-читач, підручник української літератури

В умовах війни, коли постає питання збереження незалежності та свободи країни, виховання любові до Батьківщини набуває особливого значення. Сьогодні, коли Україна переживає випробування, формування патріотизму стає не лише суспільною необхідністю, а й духовним обов'язком кожного. Виховання патріотизму під час війни – це не лише про повагу до героїв, які захищають нашу землю. Це про формування в молоді відповідальності за країну, розуміння її цінності та гордості за свою національну ідентичність.

«Метою національно-патріотичного виховання є самоусвідомлення й національна самоідентифікація українців як гідної самодостатньої європейської нації; утвердження любові до Батьківщини, української мови, культури, історії, традицій; збагачення, засвоєння учнівством і міжпоколінна трансмісія національних, патріотичних і абсолютних цінностей; становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано захищати й розбудовувати її як унітарну суверенну незалежну демократичну правову соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку;

знати свої конституційні права й обов'язки, цивілізовано обстоювати їх; сприяти єднанню українського народу, громадянському миру й злагоді в суспільстві», зазначають автори методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання Н. Бондаренко та С. Косянчук [1, с. 9]

У своїй розвідці ми ставимо за мету проаналізувати особливості виховання патріотизму в учнів 7 класу засобами української поезії про війну, розглянувши вірші Валентини Матвіїв «Весь світ завмер» та Іллі Чернілевського «Я повернуся...», які розміщені у підручнику з української літератури авторського колективу Т. Яценко, В. Пахаренка, О. Слижук, І. Тригуб у розділі «Ми – українці!», підрозділі «Сучасна українська поезія про війну».

Поезія «Весь світ завмер» [2, с. 89-90] формує патріотизм через поєднання духовності, любові до рідної землі, віри у перемогу та наголосу на моральних цінностях. Вірш акцентує на ролі Бога як гаранта порядку та справедливості (*«Він є початок всього і кінець»*). Це зміцнює духовну опору, яка є невіддільною частиною патріотизму, коли людина відчуває, що її боротьба підтримується вищою силою. Звернення до Бога також формує моральну складову патріотизму, коли війна сприймається не просто як боротьба за територію, а як протистояння (*«Божих дітей проти дітей пільми»*). Автор малює картини весни (*«скоро розцвітати білій вишні»*, *«травою в луках зашумить»*), що викликає відчуття затишку і належності до рідної землі, пробуджує любов до Батьківщини, її краси та зв'язку з природою. Вірш чітко закликає до активної позиції (*«Готуймося до бою»*, *«Точім слова і чистьмо свою зброю»*). Ці рядки підкреслюють важливість готовності до боротьби за свободу та гідність. Віра в перемогу посилюється образами майбутнього (*«Ще на кремлівських стінах*

намалюєм / Тризуб і прапор наших перемог»), створюючи впевненість у справедливості своєї справи і надихає на дію. Попри війну, поет говорить про життя, яке триває, і цикл природи («*Бо все в цей світ приходить по-порядку*»), що допомагає зберігати оптимізм навіть у найважчі часи.

Вірш «Я повернуся...» [2, с. 90-91] виконує важливу патріотичну функцію, формуючи гордість за захисників, віру у власні сили та єдність народу. Головний герой – солдат, що перебуває на передовій, стає символом мужності, стійкості й відданості Батьківщині. У фразах, як-от «*життя наші Бог в цю мить підганяє під розмір окопу*», автор підкреслює жертву і надзвичайну відповідальність захисників. Солдат згадує мирне життя через прості бажання: «*Як хочеться снікєрса і кока-колу*», «*Як хочеться тиші, без мін, без арти*». Цей контраст показує, наскільки цінним є мирне життя, яке захисники відстоюють. Мирні спогади підкреслюють, що війна не є нормальним станом, а патріотизм – це боротьба за право жити у вільній і мирній країні. «*Мене – не зламати*» та «*вірити маємо ми в перемогу*» – прямі заклики до непохитної стійкості. Вірш звертається до кожного, хто читає, закликаючи долучитися до боротьби чи підтримки, зміцнюючи віру у праведність справи. «*Палець правиці кільце обійма / Так міцно, неначе дитину матуся*» – образ, який нагадує про родинні зв'язки та любов, які мотивують бійців. Родина тут постає як осередок, який захищають солдати, і як джерело їхньої сили. Через внутрішній монолог героя війна сприймається не лише як глобальна подія, а як особиста боротьба кожного захисника. Це створює зв'язок між воїном і читачем, посилюючи розуміння того, що захисники воюють за кожного з нас. Фраза «*Я повернуся...*» підкреслює впевненість у перемозі і надію на зустріч із рідними – важливі аспекти патріотичного духу.

Отже, українська поезія про війну, зокрема вірші Валентини Матвіїв «Весь світ завмер» та Іллі Чернілевського «Я повернуся...», які вивчаються у 7 класі, є потужним засобом формування національної ідентичності, відповідальності за Батьківщину та гордості за її захисників. Поезія сприяє пробудженню любові до рідної землі, усвідомленню важливості боротьби за свободу і незалежність, а також закликає до збереження духовної стійкості. Вірші формують образ українця як людини мужньої, відповідальної та глибоко прив'язаної до своєї культури, історії й традицій.

Таким чином, сучасна українська поезія є не лише відображенням викликів часу, а й важливим інструментом виховання патріотизму, що сприяє єднанню суспільства, духовному піднесенню і зміцненню віри у майбутнє країни.

Література

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
2. Українська література : підруч. для 7 кл. закл. загальн. середн. освіти / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Олеся Слижук, Ірина Тригуб. Київ : Грамота, 2024. 288 с.

Богданець-Білоskalенко Наталія Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
nataliabogdanets@gmail.com

СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МАРІЇ МОРОЗЕНКО У ШКОЛІ

Ключові слова: Марія Морозенко, твори, література, початкова школа, середня школа.

Марія Морозенко відома читачам як авторка, що художньо осмислює історичне минуле. Прикладами такого осмислення є історичні повісті про Івана Сірка, драматичний твір «Княгиня Ольга» та ін. Діапазон творчих зацікавлень письменниці достатньо широкий – вона також пише твори, які у першу чергу будуть цікаві для юних читачів, як наприклад, повість «Я закохалася». Чергова зміна предмета і способу художнього зображення, яку щоразу демонструє Марія Морозенко, сприяє формуванню нового бачення її творчості.

Письменниця завжди спонукає читачів до активного сприйняття та переосмислення художнього матеріалу, вона спрямовує їхню увагу на самих себе, змушує їх замислюватися над своїми діями, вчинками, інакше дивитися на проблеми, бачити їхні приховані причини. За згадану повість та історичну діалогію «Іван Сірко – великий характерник», «Іван Сірко – славетний кошовий» письменниця отримала премію імені Лесі Українки.

Наголошуємо, що згадані твори Марії Морозенко увійшли до модельних навчальних програм з літератури за новим Державним стандартом базової середньої освіти 2020 року. З-поміж

пропонованих для вивчення у середній школі такі: «Вірність Хатіко», «Я закохалася», «Іван Сірко – великий характерник», «Іван Сірко – славетний кошовий».

Та найбільше уваги, говорячи про письменницький талант авторки, варто приділити маловідомій сторінці – творчості Марії Морозенко для найменших читачів. Тематика творів для них – надзвичайно різнопланова: природа у різних її виявах, побут дитини, взаємини у родині, особливості святкувань. Характерно, що означені теми розглядаються у світлі морально-етичної та пізнавальної проблематики. Водночас найбільше уваги письменниця приділяє висвітленню питань, які стосуються рідного краю, Батьківщини, України. Ці твори сприяють прищепленню відчуття зв'язку зі своєю рідною землею, народом, країною.

Творчість сучасної української письменниці Марії Морозенко вивчають у початковій та середній школі. Так, у підручнику «Українська мова та читання» для 2 класу, частина 2 (Н.Богданець-Білоskalенко) [1, с. 46-49, 68, 70, 77] знаходимо низку поетичних та прозових творів письменниці. Зокрема «Україночка», «До любого тата», «Подбати про маму», «Звідки приходиться сніг?», «Снігурі», «На Покрову», «Красне яечко» та ін.

Поезія М. Морозенко привертає увагу національною спрямованістю. Патріотичними мотивами пройняті її поезії для малих читачів. У вірші «Україночка» авторка помічає і висвітлює моменти, які відображають особливості національного світовідчуття, використовує образи, символи, що є значимими, впізнаваними для української свідомості, які формують національну картину світу малого читача.

Україночка

Я – маленька зернинка моєї родини.

Я – квітучий росточок своєї країни.

*Солов'їні пісні, голос чистий і вроду
По краплинці взяла я у свого народу.
До землі прихилюся росинкою –
Величають мене українкою.*

У віршах Марійки Морозенко відчувається повага, тактовне ставлення до дітей. Традиційні родинні цінності українського народу, передача досвіду звучить у вірші з теплою назвою «До любого тата». Використовує порівняння: «наче сонце у блакиті». В українського народу батько – це початок, голова сімейства. Отже, вона демонструє показ / тяглість традицій нашого народу.

Твори Марійки Морозенко – це не розважальна література, а високого рівня професійне читання для наших дітей. У її розповідях завжди є ненав'язливе повчання чи пояснення якихось явищ, реалій. Наприклад, як у оповіданнях «Звідки приходить сніг?», «Подбати про маму», «На Покрову», «Красне яечко» та багато інших.

Наснаженість гуманістичними почуттями притаманна багатьом її творам. Зокрема дружбу людини й тварини, історію собачої вірності змальовано в оповіданні «Вірність Хатіко». В іншому оповіданні «Подбати про маму» письменниця осмислює та висвітлює глибинні почуття персонажів, розкриває внутрішній світ дитини. Читач простежує еволюцію, трансформацію почуттів сина – спочатку егоїстичне, поверхове міркування, а далі усвідомлення ним ролі матері, того, як він має піклуватися про неї. Тобто, Марія Морозенко у цьому творі зображує пробудження гуманістичних почуттів.

Отже, авторка звертає увагу на показ побутових, буденних ситуацій, опиняючись у яких персонаж змушений їх осмислювати. Результатами переосмислень стає пробудження почуття любові до

ближнього. А тому творчість Марії Морозенко є актуальною і важливою для вивчення у школі.

Література

1. Богданець-Білоskalенко Н . Українська мова та читання: підр.для 2 класу: Частина 2: Читання. Київ : Грамота, 2019. 144 с.
2. Яценко Т.О. Шкільний курс літератури в реаліях НУШ: зміст, навчально-методичне забезпечення, особливості вивчення. *Сьомі Геретівські читання: наукові статті, тези доповідей та інші матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (22 вересня 2023 року). Тернопіль, 2023. С. 383-387.

Бондаренко Лідія Григорівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української і слов'янської
філології та журналістики
Херсонського державного університету,
lidya.bond.2001@gmail.com

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ ТА ДЕМОНОЛОГІЇ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: українська міфологія, демонологія, методика вивчення, дисципліна вільного вибору, дистанційний курс.

Міфологія – це одне з найдавніших надбань людської цивілізації. Вона має синкретичний характер, бо у міфологічному світогляді поєдналися елементи релігії і філософії, науки і мистецтва. Без розуміння особливостей давнього світосприйняття не можна повноцінно осягнути культурний розвиток народу, особливості мистецьких надбань та інших сфер його духовного життя. Іван Огієнко (митрополит Іларіон) зазначав: «Сучасної духовної культури українського народу належно й глибоко ніхто не зрозуміє, коли він не знає його вірувань дохристиянських» [1, с. 8-9]. Саме тому ознайомлення здобувачів вищої освіти з головними аспектами міфологічного світогляду українців є вкрай важливим завданням.

У Херсонському державному університеті для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти як дисципліна вільного вибору викладається освітня компонента «Українська міфологія та демонологія». Її мета – ознайомити студентів з передумовами зародження та витоками міфологічного світогляду українського народу, специфікою формування і змістовою складовою давніх міфологічних і демонологічних уявлень нашого

народу, перетворень, що зазнав поганський світогляд після прийняття християнства, і проявами давнього світогляду українців на сучасному етапі. Для опанування здобувачам запропоновано такі теми: «Поняття "міф", "міфологія". Природа і походження міфу», «Специфіка міфу», «Класифікація міфів», «Структурно-семантичний розгляд антропомічного міфу», «Джерела вивчення української міфології», «Релігія давніх слов'ян, зокрема українців», «Вищі божества давніх українців доби Руської держави», «Поняття про демонологію та вивчення української демонології», «Класифікація української демонології», «Структурно-семантичний аналіз уявлень про демонічні істоти української міфології». На офіційній платформі Херсонського державного університету для дистанційного навчання «KSU-online» створено курс із цієї дисципліни вільного вибору студентів. Він містить силабус освітньої компоненти, критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів, список рекомендованих друкованих та інтернет-джерел для опанування дисципліни, гіперпосилання на довідкові видання. До кожної теми завантажено презентаційні матеріали викладача до лекції, план практичного заняття, гіперпосилання на джерела, наприклад працю І. Огієнка «Дохристиянські вірування нашого народу», «Матеріали до гуцульської демонології» А. Онищука, «Знадоби до галицько-руської демонології» В. Гнатюка, завдання для самостійної роботи. На платформі «KSU-online» також презентовано відеоконтент для студентів, наприклад гіперпосилання на лекцію професорки Н. Кривди «Вступ до міфології», інтерв'ю з письменницею і дослідницею української демонології Дарою Корній «Чарівні істоти і замовляння». Для самостійної роботи здобувачам запропоновано виконати низку завдань, серед яких такі: підготувати постер про одну із міфічних

істот (на вибір), інфографіку до теми, презентацію про обрану з переліку демонічну істоту за аспектами аналізу та ін. Для підсумкового контролю розроблену систему тестових завдань.

Практика засвідчила, що освітня компонента «Українська міфологія та демонологія» викликає значний інтерес у здобувачів. Її опанування сприяє формуванню у магістрантів належного розуміння духовної культури рідного народу.

Література

1. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу: історично-релігійна монографія. Вінніпег, 1981. 427 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9048/file.pdf>

Боровик Оксана Вікторівна,
учитель початкових класів
Глухівської загальноосвітньої школи
I-III ступенів № 6,
oksanaboro@gmail.com

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ШВИДКОГО ЧИТАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ключові слова: читання, швидкочитання, учні, мотивація, прийоми, вправи, системність.

Усім відома фраза: «Хто володіє інформацією, той володіє світом». У нашому насиченому й бурхливому житті вона, безумовно, актуальна. Розвиток новітніх технологій потребує набагато кращого вміння читати, ніж раніше. Це пов'язано з тим, що в останні десятиріччя стрімко зростає обсяг інформації, яку необхідно засвоїти для успішної подальшої життєдіяльності. А це, в свою чергу, потребує збільшення темпу читання, швидкості розуміння й прийняття рішення. У час непомірного зростання інформаційного потоку одним із засобів пізнання світу, за умови правильного психолого-педагогічного підходу, може стати читання.

Формування навичок читання починається з першого класу. Тому вже в цей період потрібно працювати над розвитком саме швидкочитання.

Проблема формування навички читання завжди була і є актуальною, детально дослідженою як у психолого-педагогічному, так і в методичному плані. Адже на сучасному уроці читання вчитель має формувати в учнів правильне, свідоме, виразне читання з відповідною для кожного віку швидкістю та врахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини.

Учитель повинен ставити за мету не просто навчити учня читати, а сформувавати, у першу чергу, мотивацію до цього процесу. А це є найскладнішим. У цьому можуть допомогти марафони читання, вправа «Диктор телебачення», конкурс «Реактивний читач», «домашня книга».

Навички правильного, виразного, свідомого та швидкого читання формуються на уроках класного і позакласного читання.

Як варіант, на уроках класного читання працюємо за підручником, а на уроках позакласного читання – залучаємо «домашню книгу». У своїй роботі я практикувала роботу з «домашньою книгою» і під час уроків класного читання.

«Домашня книга» – це будь-яка книга (енциклопедія, казки, вірші, детектив, книга із серії видань), яку обрала для читання дитина, виходячи із своїх уподобань (купила або взяла у бібліотеці, – чудовий привід відвідати бібліотеку). Отже, учитель говорить: «Діти, чи є у вас книга, яку ви читаєте вдома? Якщо нема, то підготуйте. Ви будете читати її не тільки в позанавчальний час, а й на уроках читання». І потім періодично працювати з цією книгою на уроках. Цей прийом дуже мене виручав під час дистанційного навчання. «Діти, покажіть в екран свою «домашню книгу». Розкажіть нам про неї. Чому ви обрали саме цю книгу?» Через деякий час запитати, скільки сторінок учні прочитали. А після прочитання книги створити буктрейлер.

На початку уроку, під час розчитки, кожен учень читає максимально швидко для нього з «домашньої книги». Ключовим фактором є те, що учень обрав книгу, яка йому подобається. Це збільшує ймовірність підвищення мотивації читання як процесу.

Процес формування навички швидкочитання в початковій школі буде ефективнішим, якщо він буде ґрунтуватися на системі спеціально підібраних вправ, що сприяють усвідомленому

сприйняттю художнього тексту, а також за умови їх систематичного та послідовного використання на уроках читання.

У моїй практиці дієвими були такі прийоми та вправи:

- складові таблиці;
- променеві таблиці;
- «Буква загубилася»;
- «Веселий старт»;
- «Піраміда»;
- «Пастка»;
- гра «Не помились!»;
- гра «Швидко читай, чітко вимовляй!»;
- «Шифрувальник»;
- «Суцільні тексти»;
- «Деформовані тексти»;
- інтерактивний додаток «Таблиця Шульте»;
- вправи із сайту Wordwall;
- вправи на збільшення кута зору.

Лише комплексне й систематичне використання вправ для формування виразності, свідомості, правильності та швидкості читання дають змогу сформувати повноцінну навичку читання у молодших школярів.

Інтерес до читання потрібно виховувати в учнів не лише для того, щоб вони стали освіченими людьми, а головним чином для того, щоб росли добрими, відкритими, вміли розуміти іншого, співчувати та допомагати один одному.

Тому матеріал, підібраний до уроку, повинен бути спрямований як на розвиток усіх навичок читання, зокрема й швидкочитання, так і на виховання високоморальної особистості, формування життєвих цінностей та розвиток емоційного інтелекту учня.

Ефективність – це шлях до успіху. Ефективність читання – це максимальний результат за мінімальних витрат: максимальна кількість якісно опрацьованої інформації за мінімальний час. У цьому й полягає суть швидкого читання.

Так читання має стати стежиною, що веде до вершин розумового, морального й естетичного виховання.

Література

1. Березіна О.М., Павловська Т.О. Мовні ігри та забави: Навч.-метод. посібн. Тернопіль: Мальва - ОСО, 2002.
2. Богатир В. Формування навички швидкого читання. *Початкова освіта*. 2005. С. 5.
3. Державний стандарт початкової освіти / Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.
4. Науменко В.О. Оволодіння читацькою компетентністю. *Початкова освіта*. 2012. № 4. С. 3-5.

Гаврилюк Наталія Вікторівна,
*аспірантка кафедри української і зарубіжної літератури
та методики навчання Університету Григорія Сковороди в
Переяславі, магістр, учитель, Ічин, Чехія,
gavryliuk.nv@gmail.com*

МЕТОДИКА ЧИТАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ ЗА О.К. ДОРОШКЕВИЧЕМ

*Ключові слова: літературний твір, методика читання,
методологічні засади.*

Методика навчання літературного читання ґрунтується на теоретичних положеннях літературознавства та психології. Художню літературу визначають як особливий вид мистецтва, де літературний твір, як і будь який інший продукт творчої діяльності, зображає життя. З метою реалізації навчальної, розвивальної та виховної мети уроку методика вивчення твору письменства передбачає аналіз тексту під керівництвом учителя. Українська методична теорія та шкільна практика навчання літератури 20-х – 40-х років ХХ століття будувалися на взаємодії аналізу та синтезу художнього твору, самостійного прочитання тексту та його аналізу на уроці, а також емоційного сприйняття та виявлення художніх засобів.

У добу інформаційних технологій, коли школярі лише «за декілька кліків» можуть віднайти у просторах Інтернету всю необхідну інформацію щодо художнього твору (хрестоматії, відгуки, готовий аналіз твору тощо), учитель української літератури повинен шукати ефективні шляхи, щоб навчити дітей самостійно аналізувати, систематизувати, висловлювати власні думки тощо. Практика роботи в школі доводить той факт, що більшість сучасних дітей потребує допомоги у формуванні уміння

самостійно фільтрувати подану їм інформацію, аналізувати прочитане, доходити висновків.

Олександр Костянтинович Дорошкевич у своїй праці «Українська література в школі» (1921) виклав своє бачення читання художнього тексту учнями, де наголошував на тому, що «кожен художній твір являє собою певну своєрідну цілісність і через те вимагає особливих шляхів дослідження» [1]. Автор підкреслював, що коли мова йде про продукт творчої уяви митця, то використання будь яких трафаретів, формальних й обов'язкових для всіх схем просто неможливе.

Він зосередив основну увагу читача на художньому тексті, наголошуючи на тому, що основна роль у навчанні літератури належить самій літературі. Науковець говорив про те, що робота учнів над текстом виучуваного твору – це основа процесу навчання літератури. У своїх працях він писав, що «до знайомства з художнім твором учні не повинні знати ні підручника, ні критичної статті, тільки використовуючи свою апперцептивну здібність, вони повинні активно приймати художній твір» [1, с. 41].

Так, український літературознавець та методист був незадоволений старими підручниками, оскільки вони іноді давали докладний зміст твору, вичерпні характеристики дійових осіб та багато інших відомостей, це призводило до того, що «учні могли й не читати самих творів, а тільки повинні були добре засвоїти відомості підручника, щоб в загальних рисах відповідати в класі» [1, с. 41]. Унаслідок цього літературний твір не впливав на емоційно-образне мислення дітей, а виступав лише «якимось зовнішнім епізодом, що без жадних наслідків зникав з їх свідомості» [1, с. 41].

Для того, щоб учні краще зрозуміли зміст та значення виучуваного твору, автор радить застосовувати так званий

катехізичний метод осягнення твору (система випереджувальних завдань та запитань за текстом). Так, він пропонував застосовувати під час уроків метод евристичної бесіди з метою формування у школярів уміння наводити аргументи на підтримку власної думки й інтелектуального розвитку в цілому. Педагог писав: «<...> дидактика вчить нас, що при систематичній постановці питань цей метод зможе розвинути в учнях спритність, меткість, здогадливість, але при невмілому використанні може призвести до випадкових відповідей, за якими майже не стоятиме організована праця дитячого мислення» [1, с. 55].

Також О. Дорошкевич разом з іншими педагогами розробляв методику пояснювального читання, яка сприяє формуванню у школярів правильного, свідомого, а головне – швидкого читання й точної усної передачі почутого і побаченого.

На основі психолінгвістичної теорії О. Потебні та методичних ідей науковців автор у своїй методиці визначає психологічні засади вивчення літературного твору, говорячи про необхідність розуміння читачами психологічного змісту твору та авторського задуму щодо зображення характеру літературного героя [2, с. 104]. Поряд з цим методист ставив з'ясування соціально-економічних, національних та інших обставин, що відбулися на мистецькому творі. Аналізувати історичне тло творів він рекомендує лабораторним шляхом, на підставі документів епохи. Але радить учителям подавати для школярів лише сировий матеріал, щоб учні могли самі прийти до тих чи інших висновків.

Він підтримував думку про те, що осмислення форми художнього твору дуже важливе для усвідомлення його ідейно-естетичного змісту. Такі складники твору, як художні образи персонажів та подій, мова твору, розвивають художнє мислення

школярів та формують їхні узагальнення про літературний твір у цілому.

Під час характеристики художніх образів автор радить разом з визначенням рис вдачі відшукувати ознаки своєрідної художньої манери автора. Аналіз сюжетів і композиції творів, на його думку, «призводить до зрозуміння учнями внутрішніх пружин творчості, які з першого погляду здаються другорядними, а в дійсності – гарантують справжню досконалість всього твору» [1, с. 46]. О. Дорошкевич підкреслює важливість аналізу пейзажів, які допомагають читачам глибше пізнати твір. Він наголошує на тому, що лише шляхом аналізу всіх цих складових можна виявити художню манеру автора та його приналежність до тієї чи іншої літературної школи.

Отже, низка ідей для літературного читання художнього твору, які запровадив О. Дорошкевич ще на початку ХХ століття, актуальна й сьогодні. До методологічних засад, сформованих ученим, належить: урахування психологічного аспекту при аналізі літературного твору, встановлення міжпредметних та міжмистецьких зв'язків, аналіз художніх образів твору, застосування біографічного підходу під час роботи над текстом тощо. важливість запровадження таких форм організації навчальної діяльності, як позакласне читання, гурткова робота, позакласні та позашкільні виховні заходи, а також використання дидактичних функцій навчального кабінету літератури.

Література

1. Дорошкевич О.К. Українська література в школі. Спроба методики. Київ : Книгоспілка, 1921. 100 с.
2. Яценко Т. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах) друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с.

Гоголь Наталія Валеріївна,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови,
літератури та методики навчання
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
natashagogol75@gmail.com*

РЕАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ЗМІСТОВОМУ НАПОВНЕННІ СУЧАСНИХ ПІДРУЧНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ 5–7 КЛАСІВ

Ключові слова: Нова українська школа; уроки української літератури; шкільний підручник української літератури; культурологічний підхід; мистецький контекст.

Основним засобом формування літературних і ключових компетентностей у здобувачів освіти є підручник – сучасна навчальна книга, яка відповідає вимогам Нової української школи. Він слугує не лише посібником для учнів, а й ефективним інструментом для вчителя. У підручнику закладено відповідні методи, прийоми, форми й види роботи, які педагог може використовувати на уроках для впровадження компетентнісного підходу.

Важливою функцією підручника української літератури, а також художнього твору, є естетичне виховання учнів, розвиток у них художнього смаку, здатності емоційно сприймати й осмислювати мистецтво слова в поєднанні з іншими видами мистецтва.

Сучасне створення українських підручників, адаптованих до вимог Нової української школи, зосереджене на оновленні змісту та структури цих навчальних книг, що є ключовими для викладання української літератури. Переосмислюються їхні

функції, а культурологічний компонент набуває більшої ваги у теоретичних, аналітичних та ілюстративних розділах підручників. Застосування культурологічного підходу сприяє реалізації освітніх завдань нового покоління навчальних книг, стимулюючи використання розвивальних та інтерактивних технологій, які допомагають учням краще адаптуватися та реалізувати себе в полікультурному середовищі.

Сьогодні є багато творчих колективів авторів, які активно працюють над створенням сучасних підручників української літератури. Безперечно, кожен із них займає належне місце в системі шкільної літературної освіти. Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на славних традиціях програмо- й підручникотворення, започаткованих авторськими колективами різних років (О. Бандура, Н. Волошина, Є. Кучеренко, В. Пахаренко, О. Слижук, А. Фасоля, Т. Яценко та ін.) Інституту педагогіки НАПН України, які не одне десятиліття утверджували й утверджують традиції культууроорієнтованої літературної освіти, що спрямована на розвиток творчої особистості учня у контексті знань української та світової культур. Завдяки провідним ученим-методистам, культурологічний підхід у шкільній літературній освіті набув системності, став визначальним у методиці навчання української літератури.

Нині традиції програмо- й підручникотворення на засадах компетентнісно орієнтованого, культурологічного підходів послідовно реалізують наукові співробітники відділу української мови і літератури Інституту педагогіки НАПН України: доктори педагогічних наук Таміла Яценко і Василь Пахаренко, кандидат педагогічних наук Олеся Слижук, які є авторами сучасних модельних навчальних програм і підручників української літератури для НУШ.

Варто зазначити, що чинні підручники української літератури для 5–7 класів [4; 5; 6] укладені відповідно до вимог модельних навчальних програм з української літератури для 5–6 класів (2021 р.) [2] та 7–9 [3] класів і мають культурологічну спрямованість. Зокрема, у рекомендаційній рубриці «Мистецький контекст» акцентовано на доцільності використання в шкільному курсі літератури високохудожніх творів різних видів мистецтва й ознайомлення учнів із явищами художньої культури; підкреслено важливість методично вмотивованої міжмистецької взаємодії, що сприятиме розгляду учнями художніх творів у їх цілісному осмисленні [2; 3].

Аналіз сучасних підручників української літератури для 5–7 класів, укладених авторським колективом Т. Яценко, В. Пахаренком, О. Слижук [4; 5; 6], засвідчує, що ідеї культурологічного підходу послідовно реалізовано в біографічних нарисах, літературно-критичному й ілюстративному матеріалі, методичному апараті навчальних книг, тематично-стильовій різноманітності пропонованих для розгляду творів мистецтва.

На наш погляд, доцільними й інформативно насиченими з урахуванням вікових особливостей підлітків є матеріали теоретичного блоку сучасних підручників (рубрики «У колі мистецтв», «Мистецькі діалоги», «Літературознавчий клуб», «Ти вже знаєш» та ін.), у яких подано відомості культурологічного й мистецтвознавчого характеру (історичні огляди, розповіді про різні культурні епохи, репрезентування мистецьких досягнень доби і найвідоміших митців, короткий огляд їхньої творчості тощо), літературно-критичні матеріали, інтермедіальна інформація тощо. Така мистецтвознавча інформація, безперечно, допоможе учням розібратися з різноманітними явищами художньої літератури та

культури, осмислити художні твори в єдності із суміжними видами мистецтва.

В аналітичному блоці навчальних книг (рубрики «Читай і досліджуй», «Поміркуй!», «Читацьке дозвілля» та ін.) зацентровано увагу на запитаннях і завданнях, що спонукають до широкого мистецького діалогу з текстом, дозволяють розглядати художній твір із його рецепціями в літературі та інших видах мистецтва (екранізаціями, театральними постановками, ілюстраціями тощо). Такі завдання, на нашу думку, стимулюють бажання учнів-читачів узяти участь в обговоренні, висловити власні думки, обґрунтувати особисті позиції; активізують їхню творчу і творчо-пошукову діяльність.

Домінантна роль ілюстративного блоку підручника передбачає врахування комплексу зображень та елементів, що безпосередньо пов'язані з теоретичним матеріалом і включені в навчальне видання для реалізації змісту шкільної літературної освіти. Авторами сучасних книг ураховано те, що в навчальних виданнях важливим є не просто унаочнення матеріалу, а якість візуалізації: чіткість ілюстрацій, передавання колірних відтінків, мультимедіа тощо.

Пропоновані для ознайомлення суміжні образотворчості під час вивчення тем і розділів тематично суголосні із запропонованим інформативним матеріалом і мають синтезійний характер. Наприклад, під час вивчення семикласниками повісті І. Франка «Захар Беркут» учні можуть помилуватися живописним полотном «Трембітарі» І. Труша, послухати фрагмент опери Б. Лятошинського «Золотий обруч» і переглянути кінофільм «Захар Беркут» (реж. А. Сеїтабласва) [6, с. 79]. Відтак учні на основі сприйняття різних видів мистецтва можуть глибше

осмислити художній твір, зіставити образи, оцінити засоби втілення авторської думки в різних видах мистецтва.

Низка запитань і завдань, уміщених до рубрик чинних підручників української літератури, забезпечує релаксаційну функцію. Так, наприклад ознайомлюючись із народнопісенною лірикою, учні 6–7 класів не тільки поринають у чарівний світ календарно-обрядових, соціально-побутових пісень, пісень літературного походження, а й мають можливість, помилуватися художніми полотнами митців – довершеними роботами В. Шупляка, В. Проців, І. Роп'яника, І. Горобчука, А. Монастирського, С. Полякова та ін., а також, перейшовши за покликанням на Q-код, прослухати зразки народного мистецтва у виконанні різних творчих колективів, каверверсії, порівняти манеру виконання, висловити власне ставлення до прочитаного, почутого й побаченого. Наприклад: «Знайди в інтернеті автентичне і сучасне виконання пісні «Ой у лузі червона калина...». Порівняй їх. Яке виконання тобі більше подобається?» [6, с. 28] та ін.

Наголошуємо на доцільності запропонованих завдань репродуктивного, дослідницького, творчо-пошукового характеру, які допомагають учням не тільки досягнути засоби художньої виразності, а й на основі зіставлення мистецтва слова з іншими образотворчостями спробувати власні сили в створенні мистецьких образів, наприклад: «... А тепер розгляньте картину українського художника Івана Айвазовського «Місячна ніч у Криму». Створи ілюстрацію до поетичних авторських художніх образів, або ж відтвори на малюнку своє бачення нічного неба, осяяного місяцем» [5, с. 10] та інші. Відтак творча робота мистецтвознавчого спрямування, розпочата на уроці, має своє логічне продовження в позаурочний час і сприяє творчому розвитку юної особистості

Мистецькі рубрики «У колі мистецтв» (5–6 клас) та «Мистецькі діалоги» (7 клас) містять пізнавальну й доступну для учнів підліткового віку інформацію про українські культурні надбання, короткий аналіз різних видів мистецтва. Імпонує те, що матеріали означених рубрик інформативно доповнюють візуалізовані зразки суміжних галузей мистецтва, які допомагають учням досягнути різні образотворчості, а запропоновані запитання і завдання до них дати естетичну оцінку сприйнятому. Наведемо приклади з підручників: «Розглянь зображення Берегині в різних творах мистецтва. Який із образів тебе найбільше вразив? Поясни чому» [4, с. 77], «Пригадай, репродукції яких полотен А. Куїнджі тобі вже траплялися на сторінках підручника української літератури. На які особливості художньої манери цього художника ти звернув/звернула увагу» [5, с. 73], «Роздивися репродукцію картини художника М. Кармазя. Розкажи про свої враження. Доведи, що цей твір живопису тематично споріднений з повістю Вал. Чемериса» [6, с. 236] та інші. Вважаємо, що метод бесіди, представлений завданнями і запитаннями в чинних підручниках, допоможе учням досягнути промовисті виражальні художні деталі, які використали митці для утілення власних ідей та образів.

З метою реалізації розвитку власних творчих здібностей підлітків підкреслюємо доцільність уведення комплексних завдань, що спонукають учнів до творчості, зокрема, проаналізувати інтерпретації різних літературних творів митцями – художниками, скульпторами, композиторами, режисерами; зіставити художню мову різних видів мистецтва на основі співвіднесення теми, сюжету, композиції, інтонації, ритму тощо. З цією метою авторами сучасних підручників запропоновано QR-коди, за допомогою яких школярі в реальному часі можуть заглибитися в світ суміжних видів мистецтва, а також дати відповіді на запитання, як-от: «За

QR-кодами послухай народні пісні «Ой у лузі та ще у при березі...», «Стоїть явір над водою...» <...>. Уклади фоно- або відео збірку твоїх улюблених козацьких пісень. За можливості роби записи пісень із вуст старожилів» [6, с. 19] «Спробуй проілюструвати один із епізодів повісті «Блакитна дитина» за допомогою цифрових додатків <...>» [6, с. 150] та ін. Безумовно, такі запитання і завдання сприяють удосконаленню умінь учнів проводити мистецькі паралелі, орієнтують на формування інформаційно-комунікаційної компетентності, сприяють розвитку вмій використовувати цифрові технології для власного розвитку, спілкування, навчання та в інших життєвих ситуаціях.

Отже, конструктивно-критичне осмислення досвіду українських учених-методистів в галузі програмо- й підручникотворення та сучасний комплексний підхід учених-методистів до інтеграції міжмистецьких знань у шкільному навчанні літератури допоможе юному читачеві досягнути ціннісний зміст художнього тексту та його культурний пласт. Сучасні підручники української літератури для 5–7 класів, розроблені авторським колективом Інституту педагогіки НАПН України у складі Т. Яценко, В. Пахаренка, О. Слижук, орієнтовані на формування у підлітків умінь відкривати для себе художньо-естетичний зміст літературного твору шляхом розкриття внутрішнього наповнення його форми, розмаїття художніх засобів, побудовані на засадах культурологічного підходу й спрямовані на ознайомлення учнів із художньо-естетичними та культурно-історичними цінностями людства, досягнення літературних явищ і фактів у широкому культурному контексті.

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти (2020). Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL:

https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886 (дата звернення: 19.11.2024).

2. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А., Качак Т. Б., Кизилова В. В., Овдійчук Л. М., Дячок С. О., Макаренко В. М.). URL:

https://drive.google.com/file/d/1NJyC96_f3hglHcWCTP6Q2ixXJv3ehlxb/view (дата звернення: 19.11.2024).

3. Модельна навчальна програма «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А.). URL: <https://mon.gov.ua/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.literatura.7-9-kl.Yatsenko.ta.in.26.07.2023-1.pdf> (дата звернення: 19.11.2024).

4. Яценко Т. О. Українська література: підруч. для 5 класу для закладів загальної середньої освіти / Т. О. Яценко, В. І. Пахаренко, О. А. Слижук. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2022. 256 с. URL: <https://shkola.in.ua/2653-ukrainska-literatura-5-klas-yatsenko-2022.html> (дата звернення: 19.11.2024).

5. Яценко Т. О. Українська література: підруч. для 6 класу закладів загальної середньої освіти / Т. О. Яценко, В. І. Пахаренко, О. А. Слижук. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2023. 254 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2611-ukralit-6-klas-yatsenko.html> (дата звернення: 19.11.2024).

6. Яценко Т. О. Українська література: підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти / Т. О. Яценко, В. І. Пахаренко, О. А. Слижук. Київ: «Грамота», 2024. 288 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2868-ukrainska-literatura-iacenko-7-klas-2024.html> (дата звернення: 19.11.2024).

Горошкіна Олена Миколаївна,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу навчання
української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
olenagoroshkina@gmail.com*

ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ЯК СКЛАДНИК ПІДРУЧНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ 7- 9 КЛАСІВ

*Ключові слова: художній текст, підручник української мови,
заклади загальної середньої освіти*

Особливої актуальності сьогодні набуває формування читацької грамотності учнів. Значні резерви для цього має українська мова як навчальний предмет. У процесі навчання української мови важливо не тільки сформувати в учнів уміння декодувати графічні символи, а оцінювати, осмислювати прочитану інформацію, висловлювати власне ставлення до неї.

З огляду на це до модельної навчальної програми з української мови (авторства Н. Голуб, О. Горошкіної) включено низку тем, що допомагають учням ознайомитися з метою, видами, ефективними стратегіями читання. У 7 класі запропоновано такі теми: Поради читачам. Мета читання. Вдумливе читання. Критичне читання. Зміст прочитаного. Проблеми в тексті. Опис у художніх текстах; у 8 класі – Види критичного читання. Опис як елемент мовлення; у 9 класі – Читання. Ознайомлювальне читання. Вивчальне читання. Читання для задоволення. Означені теми представлено в рубриці «Текст».

Відповідно до вимог програми в підручниках української мови Н. Голуб, О. Горошкіної розроблено низку вправ, спрямованих на формування читацької грамотності учнів.

Особливу роль відведено художнім текстам, самотутність яких виявляється в особливій організації мовлення, використанні багатства засобів мови, здатних впливати на емоційно-естетичну сферу читача. У доборі навчального матеріалу враховано результати спеціальних досліджень, які доводять, що зниження рівня читацьких умінь негативно впливає на такі показники когнітивного розвитку учнів, як самостійність і критичність мислення, загальні навчальні уміння і навички, пошукову активність, здатність знаходити в тексті потрібну інформацію, інтерпретаційну спроможність, розуміння задуму автора, критичну оцінку дій персонажів, на розвиток комунікативних умінь тощо. З огляду на це в підручниках української мови для 7-8 класів можна виокремити такі напрями формування читацької грамотності здобувачів освіти: 1) дослідження художніх прийомів, використаних автором; 2) пошук шляхів розв'язання проблем, порушених у тексті; 3) комплексний аналіз тексту. У попередніх публікаціях ми писали про це більш детально.

Особливу роль у вихованні, розвиткові сучасних учнів мають тексти, спрямовані на духовно-моральний розвиток особистості: про Україну, видатних українців, збереження національних традицій, морально-етичної, екологічної проблематики тощо.

Освітня практика підтверджує, що саме в процесі роботи з художнім текстом розвивається їхня емоційна сфера особистості, відбувається її духовне збагачення.

Література

1. Горошкіна О. М. Формування читацької культури учнів ліцею на уроках української мови. *Книга в академічному дискурсі: філологічний, методичний та мистецтвознавчий аспекти*: зб. наук. праць (за матеріалами всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції). Житомир, 2018. С. 51–59.

Грицак Наталія Русланівна,
доктор педагогічних наук,
кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української та
зарубіжної літератур і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
grycak78@ukr.net

ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ЧИТАННЯ ХУДОЖНЬОЇ КНИГИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Ключові слова: художня книга, книготерапія, учень-читач, шкільний підручник, читацькі інтереси.

Знаковим є той факт, що з 2 по 8 грудня в Україні триває Національний тиждень читання під гаслом «Світло історій», що проводить Український інститут книги. З теплом і надією у серці на сторінці у фб читаємо: *«Для дітей час зимових свят стає періодом відкриття чарівних історій, де оживають казкові герої та захопливі пригоди, що пробуджують віру в добро й чудеса. А для дорослих читачів цей період асоціюється з перечитуванням улюблених книжок, знайомих з дитячих років. Це історії, які несуть світло в найтемніші дні року»* [2]. Головна ідея проведення тижня читання: читати разом, адже для любові до літератури потрібні: присутність добрих книжок удома, приклад дорослих і спільне читання. «Час, проведений разом із родиною – безцінний. Додайте світла від книжечок. Адже книжки – як павербенки, живлять та заряджають, коли забракне радості та струму» [2]. У час ракетної загрози, довготривалого вимкнення електроенергії, зруйнованих домівок подібна акція це насамперед, вдала спроба занурити сучасного читача у радість спілкування з художньою

книгою, це створення читацького простору тут-і-тепер, це – віра у НАШУ ПЕРЕМОГУ. Звернімо увагу, що створено каталог «Українська дитяча література | 2024», де зібрано понад 300 назв нових українських книжок дитячих авторів [2].

Український інститут майбутнього у квітні 2023 року оприлюднив результати Всеукраїнського онлайн-опитування «Практики читання під час війни [1]. Метою опитування було з'ясувати, чи змінилося ставлення до художньої книги під час війни. Респондентам (1200 осіб) було поставлено такі питання: Які твори зараз читаєте? Чи надаєте перевагу паперовим чи електронним книгам? Чи змінилися Ваші жанрові уподобання? Що дає Вам читання в умовах війни? Чи купуєте зараз художні книги? Яку суму витрачаєте на купівлю художніх книг? Для нас важливим є результат цього дослідження. Так, 49% з-поміж тих, кого опитали, підтвердили, що художня книга для них в умовах війни – це вагомий інструмент зняття стресу, подолання жахів війни, збереження власного позитивного мислення. 24% опитаних відмітили, що читання української книги це своєрідний спротив, форма культурної боротьби, також для 21% купівля художніх книжок – це економічна допомога не лише письменникам, видавництвам чи загалом українській культурі, але й збройним силам України, оскільки відсоток від продажів йде на підтримку воїнам, їхнім родинам.

Результати опитування свідчать, що читання художньої книги забезпечує психологічне відновлення особистості, яка перебуває у стані життєвої кризи, психологічної напруги, потребує емоційного відновлення тощо. Саме художня книга сприяє розвитку стресостійкості та є ключовою умовою для посттравматичного зростання. Звернімо увагу, що з-поміж ресурсів стресостійкості виділяють: адекватну самооцінку; пізнавальний

контроль (здатність знаходити інформацію, розуміти ситуацію та приймати інформовані рішення в умовах стресу); емоційну регуляцію (здатність ефективно керувати власними емоціями та стресовими реакціями); соціальну підтримку як здатність шукати та отримувати допомогу від сім'ї, друзів, колег; гнучкість як здатність адаптуватися до змін та швидко вирішувати нові проблеми; оптимізм як здатність до позитивного сприйняття ситуацій та віра в те, що можна впоратися з труднощами; саморегуляцію як здатність контролювати свої дії та реакції в стресових умовах; самопомогу як здатність використовувати особисті ресурси та стратегії для подолання стресу.

У буремному сьогодення сенс читання художнього твору полягає у підвищенні емоційного задоволення, відновленні психічної стійкості, вирішенні конфліктних ситуацій і подоланні емоційних травм. Психологи говорять про те, що спілкування з книгою тепер сприймається як «велика радість». Виходячи з сутності поняття «стресостійкості», спробуємо запропонувати методичні мотиватори, які б стимулювали учнів до читання та сприяли зниженню психологічної напруги.

1. Поєднувати на уроці елементи різних арттерапевтичних методик. Це і лялькотерапія, музикотерапія, кольоротерапія. Синтез різних арттерапевтичних методик на уроці створює простір для позитивних змін, що виникають у житті учнів після переживання важких життєвих випробувань. Комунікація дитини з художнім твором через музику, кольори, власно створених ілюстрацій тощо дозволяє поринути в інший світ, знайти відповіді на питання, що хвилюють, змалювати в своїй уяві яскраві художні картини, відійти від жорсткої реальності.

2. У спілкуванні з учнями особливу роль може відігравати Читачький клуб. Неформальна манера обговорення

художнього твору, вільний вибір тематики творів для прочитання, створення індивідуального читацького простору, безумовно, позитивно впливає на емоційний стан підлітків. Для багатьох учнів дуже важлива, так би мовити, ця атмосфера процесу читання художньої книги: кава в улюбленій чашці, м'який плед, крісло-качалка у кімнаті, комфортні крісла, гойдалка на вулиці чи столик у затишному кафе. Подібну читацьку атмосферу можна створити в кабінеті літератури для читацького клубу.

3. Створенню читацького індивідуального простору сприятиме й у школі куточок буккросингу. Наприклад, у Тернопільській загальноосвітній школі І–ІІІ ступенів-економічній ліцей №9 імені Іванни Блажкевич є куточок буккросинг. Варто звернути увагу, що на верхній полиці книга тернопільської письменниці, художниці, ілюстраторки Ганни Осадко «Жити просто». Це поетична книга, що відображає життєве кредо авторки: «Книга – це побажання усім читачам: помічайте дрібниці, живіть кожним днем та будьте щасливі – тут і зараз».

4. Ефективною умовою для посттравматичного зростання наших учнів, на нашу думку, може бути створення неформальних онлайн каналів / груп, що присвячені читанню художньої книги. Так, учням можна запропонувати теми для обговорення: Книги, що змінили моє життя. Книги, які б я рекомендував прочитати. Книги, які б я хотів прочитати, але не маю часу. Книги, які мене розчарували. Учнів подібні форми комунікації приваблюють не лише можливістю відкритих коментарів, обміном читацьких уподобань, але й є своєрідною психотерапією і моделюванням власного читацького простору.

5. Подолати емоційний страх і психологічну напругу зможе і проведення літературних квестів.

У контексті задекларованої теми нам цікаво також

звернутися до змісту навчальних матеріалів, обсягу, рубрикацій, завдань шкільного підручника літератури. І тут ми ставимо питання: Як підручник з літератури вчить долати власні страхи та тривоги? Чи сприяє матеріал підручника радіти життю? Чи формує позитивне мислення учнів? Цілком логічно, що фокусуємо увагу на підручниках української літератури авторського колективу, які ми вважаємо найкращими з-поміж інших навчальних книг. Підручники Таміли Яценко, Василя Пахаренка і Олесі Слижук не просто мають власний індивідуальний науково-методичний почерк, концепцію викладу навчального матеріалу, цікаву та оригінальну рубрикацію, вони, є віддзеркаленням новітнього методичного дискурсу, допомагають учням усвідомлювати себе у цьому бурхливому і емоційно-напруженому світі. Отже, звертаємося до підручника 7 класу. Передусім нас цікавить зміст [3].

Опитування учнівської молоді показує, що багатьох підлітків читацькі уподобання зосереджуються на творах сучасних українських письменників. Учні читають детективи, історичні оповідання, пригодницькі оповідання. Здебільшого це твори Володимира Рутківського, Сашка Дерманського, Наталки Довгопол, Галини Пагутяк, Андрія Кокотюхи та інших.

Бачимо, що авторами запропоновано розділ «Літературний детектив», зокрема твори Андрія Кокотюхи «Гімназист і чорна Рука» і Катерини Штанко «Драconi, вперед!». Не обминули своєю увагою автори гумористичні твори. Психологи розглядають сміхотерапію як позитивну можливість для нівелювання постравматичних станів особистості, адже сміх несе у собі величезний психотерапевтичний потенціал для подолання різних небажаних проявів. Учні мають можливість у розділі «Пригоди та гумор» ознайомитися з «Щоденником Ельфа» Наталки Малетич.

Окрім цього, учні цього віку починають відчувати перші прояви симпатії до однолітків, відкривають для себе нові емоції та почуття. Пошук відповідей на питання «Хто я? Який Я?» потребує спілкування з однолітками на важливі для них теми. Тому очевидним є той факт, що автори пропонують учням прочитати та обговорити «Повість про перше кохання» Валентина Чемерис.

На наших очах змінюється портрет юного українця, визначальними маркерами якого стає трагедія повномасштабної війни. Відтак, з учнями потрібно говорити про особливості етносвідомості та національного характеру українців, осмислювати разом із ними трагічні сторінки нашої історії, з яких викристалізовується сучасна жага до свободи і незалежності рідної землі. Нині читання художньої книги – це пошук відповідей на актуальні (тривожні) питання сьогодення. Саме тому у підручнику є рубрики «Історичне минуле України» та «Ми – Українці», які пропонують твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Василя Симоненка та інших письменників. Учні мають змогу зануритися в історію українського народу, розкрити націотворчі прагнення українців упродовж століть, увиразнити місце і роль знаних митців українського красного письменства, осмислити мистецькі паралелі. У цьому контексті привертає увагу рубрика «Читацьке дозвілля». Наведемо приклад: «Події повісті «Захар Беркут» відбулися в селі Тухлі та на горі Зелемінь, що на Львівщині. Можливо, тобі доводилося бувати в цих місцях або ж ти мешкаєш там. Використовуючи інтернет, здійсни відеомандрівку в ті краї. Які місцеві пам'ятки тебе найбільше зацікавили?».

Семикласникам після вивчення повісті Оксани Радущинської «Метелики в крижаних панцирах» запропоновано створити постер із психологічними порадами на тему «Як підтримати людей з інвалідністю?» або написати есей «Не такі, як усі: толерантне

ставлення до всіх членів суспільства». Апелую вашу увагу, колеги, саме до цього завдання, що ґрунтується на ціннісно-етичній стратегії. На жаль, поруч з нами тепер багато фізично травмованих людей, скалічених війною. Наше завдання навчити учнів розуміти і прийняти, виявляти підтримку, толерантність і повагу. Вважаємо, що подібні завдання є свідченням гармонійного осмислення і розуміння усталених підходів із новочасними запитами і потребами сучасного суспільства.

Розмірковуючи про формування стресостійкості учнів, ми особливу увагу акцентуємо на проблемі людських взаємин. У цьому контексті прикметно, що у підручнику 7 класу наявний розділ «Краса людських взаємин», що містить твори Анатолія Дімарова «На коні й під конем» і Григора Тютюнника «Климко». У рубриці «Поміркуй» учні розглядають репродукцію картини та ілюстрації до повісті Анатолія Дімарова «На коні й під конем» та повинні розказати про образи, створені художницею і поміркувати, чи вдалося їй відтворити світ дитинства із минулого століття.

Як бачимо, стислий огляд підручника з української літератури засвідчив, що обрана авторами концепція спрямована на відновлення / зміцнення психічної стійкості, подолання жахів війни і протистояння учнями складних життєвих ситуацій.

Література

1. Пресреліз за результатами соціологічного дослідження «Практики читання під час війни». URL: <https://uifuture.org/publications/presreliz-za-rezultatamy-socziologichnogo-doslidzhennya-praktyky-chytannya-pid-chas-vijny>
2. Український інститут книги. URL: <https://www.facebook.com/UkrainianBookInstitute>
3. Яценко Т.О., Пахаренко В.І., Слижук О.А., Тригуб І.А. Українська література для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота, 2024. 288 с.

Грищенко Анна Олександрівна,
методист відділу загальної середньої освіти
КНЗ КОР «Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів»,
atsybok@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ АЛГОРИТМІВ ШІ В РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Ключові слова: штучний інтелект (нейромережі, AI), застосунки на основі ШІ, освітній процес, Нова українська школа (НУШ), практичні кейси, креативний вчитель.

Сьогодні перед педагогами сучасних українських шкіл постають виклики, яких не було за останні десятиліття. Війна та дистанційне навчання змусили українських вчителів швидко адаптуватися до нових умов організації освітнього процесу. Традиційні методи викладання втратили свою ефективність, а створення нових завдань в онлайн-форматі відбувається повільно. Ось чому використання штучного інтелекту стає необхідним і актуальним у педагогічній діяльності [1]. Однак виникають питання: як правильно використовувати алгоритми ШІ в педагогічній діяльності? Чи можуть нейромережі замінити вчителя? Чи шкодить їх використання учасникам освітнього процесу?

Штучний інтелект (artificial intelligence, AI) — це метод змусити комп'ютер чи програмне забезпечення «мислити» як людський мозок. Досягається шляхом вивчення закономірностей роботи людського мозку та аналізу когнітивних процесів. Результатом цієї діяльності є розробка інтелектуального програмного забезпечення та систем [2].

До того як почали створюватися нові програми штучного інтелекту і це набуло популярності, людство вже користувалося чималою кількістю таких сервісів. Наприклад, Face ID у телефоні та застосунку "Дія", набирання тексту за допомогою T9, спілкування з чат-ботом у якомусь онлайн-магазині, голосові помічники Siri чи Alexa, система "Розумний будинок", автопілоти в машинах тощо.

Провідний медіаексперт з питань цифрового розвитку Ігор Розкладай зазначає: *"Очевидно, це наша вже буденність, навіть не майбутнє. Ми з цим живемо вже. Банально, ти дзвониш в банк, ти говориш з роботом, тобі робот відповідає. Навіть я вже навчився, які прокти їм давати, щоб вони швидше мене з'єднали з оператором"* [4].

Учителі та учні України, попри те, що виснажлива війна триває, все більше залучають у свій освітній процес можливості ШІ на різних етапах – від підготовки до уроку до виконання домашніх завдань. Ось чому більшість досліджень у сфері освіти зараз зосереджено на вивченні ролі нейромереж в освітньому процесі. Projector Creative & Tech Institute та Мала академія наук України за підтримки дослідницької компанії Factum Group Ukraine та за підтримки Міністерства освіти і науки України провели всеукраїнське дослідження з метою отримати дані про використання штучного інтелекту в українських школах та дослідити перспективи його подальшого залучення в освітній процес на різних рівнях. Учасники опитування – педагоги та школярі з різних регіонів України (крім територій, окупованих російською федерацією).

В опитуванні, яке тривало протягом вересня-жовтня 2023 року, взяли участь більше 3000 українців. Серед них 1747 учителів та 1443 школярі (учні 8-11 класів).

На сьогодні лише мінімальна кількість педагогів не чули про можливості ШІ. За результатами опитування 7 із 10 освітян хоча б один раз за пів року перевіряли, як працюють інструменти на базі AI. *Загалом 76% опитаних учителів хоча б раз користувалися ШІ, половина з них мала позитивний досвід взаємодії [3].*

Із огляду на такі показники можна стверджувати, що AI-технології дуже активно залучаються в освітній процес, і відбувається це не вимушено. З'являється розуміння, що:

- ШІ може бути корисним для роботи: під час підготовки до занять, для створення завдань різного формату, під час проведення уроків, перевірки знань тощо.
- ШІ надає можливості, які раніше не могли дати інші сервіси.

37% учителів так чи інакше вже залучали школярів до використання ШІ, а 49% планують зробити це в майбутньому. Проте у багатьох виникають побоювання щодо того, чи варто рекомендувати подібні інструменти учням.

Виходячи з даних дослідження *проведеного серед педагогів та школярів [3]*, найпопулярнішим сервісом ШІ серед українських освітян та учнів став ChatGPT-4. Школярі знають його краще за своїх учителів (76% проти 68% відповідно). На другому місці за рівнем впізнаваності серед обидвох аудиторій знаходиться інструмент ШІ від проекту «На Урок»: про нього знають 49% опитаних учителів, рівень знання серед учнів дещо нижчий – 35%.

І вчителі, і учні знають про такі сервіси ШІ як Grammarly, Bard Google, Midjourney, Notion AI та Stable Diffusion, але рівень обізнаності в цих випадках значно менший [3].

Використання AI в Новій українській школі, особливо на уроках української мови та літератури, може значно підвищити

ефективність викладання, зробити навчання цікавішим і більш інтерактивним, а також допомогти адаптуватися до різного рівня знань учнів [1]. Практичні кейси, що демонструють інтегрування ІІІ в освітній процес, щоб покращити навчання та взаємодію вчителя з учнями:

- Автоматизована перевірка творів і вправ

Після виконання учнями творчих письмових завдань, написання есе, твору чи реферату за допомогою сервісів, таких як Grammarly, LanguageTool, WriteLab вчитель може перевірити письмові роботи учнів на наявність граматичних, орфографічних, стилістичних помилок, академічну доброчесність, аналізувати зміст робіт учнів, перевіряючи, наскільки точно учень розкрив тему або виконав завдання.

- Генерування завдань і тестів для перевірки знань учнів

При підготовці до уроку, для перевірки знань учнів або для створення підсумкових тестів після теми можна використовувати такі платформи: ChatGPT-4, QuizBot, Quillionz, Gibbly, Gemini, Twee.com тощо. Дозволяють вчителю автоматично створювати тести та завдання різного рівня складності, кросворди, вікторини або ігрові тести на основі вивченого чи прочитаного матеріалу.

- Інтерактивні уроки з чат-ботами

Під час дистанційного навчання або для додаткової практики поза класом, учні можуть спілкуватися з чат-ботами на основі ІІІ: ChatGPT-4, НаУрок, Рекало (чат-бот Telegram), Google Assistant для відпрацювання мовленнєвих навичок, вивчення мови та літератури через інтерактивні вправи та ігрові завдання, спілкування з/про письменників або літературні твори.

- Створення інтерактивних матеріалів та ментальних карт

Інструменти на основі ІІІ, такі як Canva, LearningApps, WordWall, вчитель може використовувати для створення

інтерактивних презентацій, матеріалів, інфографік для візуалізації ключових питань з теми уроку. Для створення ментальних мап використовують Miro, Conceptboard, Padlet, а для автоматичного генерування мап - Mindomo, Mapify, Chatmind та Monica.

- Генерування зображень, музики, роликів, емодзі/смайликів для розвитку творчих здібностей

Ресурси Leonardo.Ai, Craiyon, Runway, DALL-E, Canva, ChatGPT-4, Artbreeder, Poe.com, Midjourney, Padlet використовують для візуалізації літературних творів, персонажів або сцен, сприяють розвитку асоціативного мислення та використовують для аналізу художнього тексту.

Створення музичних композицій для супроводу читання віршів чи прозових текстів допомагає краще передати настрої твору. Для цього можна використовувати такі ресурси: Suno, Amper Music, Soundraw, MuseNet, Mubert.

Використання емодзі/смайликів з допомогою Bitmoji, Emoji Generator, Emojipedia, EmojiMaker, ChatGPT-4 для аналізу емоцій персонажів чи сюжетних ліній у літературних творах допомагає учням розвивати емпатію та візуалізувати складні емоційні стани.

Щоб поєднати згенеровані зображення, музику та емодзі створюють відеоролики, анімації, інтерактивні презентації з допомогою AI. В цьому можуть допомогти такі інструменти, як: Lumen5, Animoto, Kapwing, Renderforest.

- Генерування власних історій, оповідань чи казок

AI може допомогти учням чи вчителю створювати власні твори, генеруючи сюжети, персонажів або навіть діалоги на основі ключових слів або тем. Наприклад, сервіси як ChatGPT, Sudowrite, Jasper, KazkaFun та Rytr пропонують інструменти, що дозволяють учням обирати жанр, місце дії, ключових персонажів або

емоційний тон, а ШІ розробляє основу історії, яку можна розширити або переробити за бажанням.

- Допомога вчителю у плануванні уроків/занять

Штучний інтелект може бути надзвичайно корисним для вчителів у процесі створення планів уроків і занять. Існує багато ресурсів, які автоматизують цей процес або допомагають генерувати ідеї, матеріали та структуру уроків. Ось кілька інструментів ШІ: Padlet, ChatGPT-4, LessonUp, Sutori, Teachermatic, які допоможуть вчителям не лише швидко підготувати якісні плани уроків, але й зробити ці уроки більш цікавими та інтерактивними.

Креативний вчитель використовуючи поради двомовного (українська, англійська) «Персонального помічника вчителя» НаУрок, розробленого на основі штучного інтелекту спеціально для освітян України, може ефективно організувати роботу з медіа, створювати завдання та вправи, пропонуючи учням шукати помилки у пропозиціях ШІ, перекладати тексти, створювати візуальний контент та створювати тестові завдання, мотивувати учнів до вивчення освітніх тем.

Рутинна робота вчителя може бути спрощена за умови володіння алгоритмами AI, використання таких цифрових інструментів для розумних вирішень відповідних завдань в потрібному форматі для визначеної мети. Вчитель може сформувати добірку корисних матеріалів для роботи у класах НУШ, і це ще не всі можливості штучного інтелекту.

Отже, штучний інтелект є важливим інструментом в освіті, який спроможний допомогти вчителю в освітньому процесі та повсякденному житті. Але варто зазначити, що ШІ не є заміною вчителя, а його доповненням. Нейромережі можуть допомогти вчителю зробити уроки більш цікавими, ефективними та

персоналізованими, але він не може замінити людське спілкування та підтримку.

Література

1. Бурцева Т. В. Штучний інтелект в освітньому середовищі : посіб. Харків: Освіта, 2020. 280 с.
2. Вікіпедія (2024, 9 жовтня) Штучний інтелект https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82 (дата звернення: 20.11.2024)
3. НаУрок (2023, 27 грудня) Перспективи використання штучного інтелекту в шкільній освіті <https://naurok.com.ua/post/perspektivi-vikoristannya-shtuchnogo-intelektu-v-shkilniy-osviti> (дата звернення: 20.11.2024)
4. Суспільне культура (2024, 25 серпня) Як правильно користуватися штучним інтелектом: правила та виклики <https://suspilne.media/culture/819083-ak-pravilno-koristuvatisa-stucnim-intelektom-pravila-ta-vikliki/> (дата звернення: 20.11.2024)

Грона Наталія Вікторівна,
*доктор педагогічних наук, доцент,
викладач вищої категорії, викладач-методист
Комунального закладу «Прилуцький гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради;
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
natashagrona@ukr.net*

ІНФОМЕДІЙНИЙ КОМПОНЕНТ У ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

*Ключові слова: медіаграмотність, літературна освіта,
інфомедійний компонент, інтеграція, критичне мислення.*

На сьогодні медіаграмотність надає молоді змогу безпечно, свідомо й ефективно використовувати медіаресурси як у навчанні, так і в повсякденному житті, задовольняючи власні та соціальні потреби. В умовах реформування освіти на державному рівні створюються основи для розвитку медіаграмотної особистості.

Згідно з дослідженням Media Literacy Index, у 2023 році Україна зайняла 30-те місце серед 41 країни Європи. Водночас вона є лідером серед країн Східного партнерства і випереджає окремі країни-члени ЄС. Для підвищення рівня медіаграмотності серед населення Міністерство культури та інформаційної політики України разом із Національним проєктом з медіаграмотності «Фільтр» розробили Стратегію розвитку медіаграмотності до 2026 року. Інфомедійний аспект вивчення мови і літератури належить до актуальних питань сьогодення, на ньому акцентують увагу такі науковці, як Н. Грона, О. Кучерук, Н. Пономаренко, О. Семеніхіна, О. Семеног, О. Слижук, Т. Яценко та ін.

Згідно з Державним стандартом профільної середньої освіти (2024), інформаційно-комунікаційна компетентність мовно-літературної галузі забезпечує формування таких умінь: використовувати різні види сприймання текстів (зокрема художніх текстів, медіатекстів) для пошуку, обробки, аналізу і добору інформації; діяти за алгоритмом у процесі складення плану виконання комунікативних завдань; комунікувати грамотно й безпечно в інформаційному просторі; розрізняти емоції інших осіб у контексті комунікації; розпізнавати маніпулятивні технології та протистояти їм; використовувати сучасні цифрові технології для розширення читацького досвіду та кола читацьких інтересів (Державний стандарт профільної середньої освіти (2024 р.). З огляду на це, постає питання дослідження можливостей вивчення української літератури в закладах фахової передвищої освіти (ЗФПО) із застосуванням інфомедійного компонента.

Інфомедійний компонент у вивченні української літератури набуває особливої актуальності у контексті розвитку критичного мислення, формування навичок аналізу джерел та розуміння впливу медіа на суспільну свідомість. У сучасному інформаційному середовищі, де значна частина інформації доступна через медіа, молодь потребує орієнтирів для критичного сприйняття та розуміння літературних текстів у їх історико-культурному контексті, зважаючи на медійні реалії. Інтеграція інфомедійних елементів у вивчення літератури сприяє розвитку навичок відбору, аналізу, критики інформації, що є надзвичайно важливим для особистісного зростання та підготовки здобувачів освіти до викликів сучасного світу[1; 3; 4]. Пропонуємо приклади вправ і завдань з інфомедійним компонентом під час вивчення творчого доробку Олеся Гончара:

Завдання 1. Твори Олеся Гончара перекладали на 67 мов. Письменник був одним із засновників Українського фонду культури – першої неурядової добродійної організації, що і нині діє на ниві відродження національної культури всіх народів, які живуть на теренах України. Біографічний центр у Кембриджі (Велика Британія) визнав Гончара «Всесвітнім інтелектуалом 1992–1993 років». Помер письменник 14 липня 1995 р. У 2005 р. Олеся Гончару присвоїли звання Героя України (посмертно). У 2016 р. Український інститут національної пам'яті вніс письменника, який тримав біль пережитого у серці та збагачував українську літературу, у перелік проекту «Незламні». Це 15 видатних людей, які пройшли через страшні 1932–1933 рр., – ті, кого не зламав Голодомор. *Дізнайтеся з мережі «Інтернет» про особистості, які є в переліку проекту «Незламні». Чому «Голодомор не зламав»– ані цих людей, ані наш народ?*

Завдання 2. На відеохостингу YouTube розміщено чимало буктрейлерів за мотивами новели «Модри Камень». Підготуйте сценарій власного буктрейлера.

Завдання 3. Прочитайте два судження про літературу радянського періоду. Яка думка видається вам переконливішою? Чому? Григорій Грабович, професор Гарвардського університету: *«...українська література в Україні не могла мати справжню волю, бо не було політичної свободи. ...партія не веде на подвиги народ і тим паче вона не веде творців. У найкращому разі вона толерувала, але частіше стежила, грозила й душила. А те, що розвивалося під її покровом, ...було посередністю або попросту поганою літературою. То один із найстрашніших аспектів цієї такої тривалої кризи – примусове співіснування якісного з поганим, правдивого із фальшивим»*; Петро Осадчук, поет, перекладач, літературний критик: *«Дехто зараз каже: то була*

література, яка обслуговувала систему, була наскрізь партійна, комуністична. Ні, це була література, яка робила реверанси в бік так би мовити «партійної церкви», але відстоювала нашу душу, українську мову» [1, с.145-147].

Отже, інтеграція літературного й інфомедійного компонентів дає можливість педагогу проявити творчу ініціативу, активізувати читацький інтерес здобувачів освіти, сприяє формуванню світогляду, національної свідомості, духовних і моральних цінностей, естетичного смаку, а також розвиває навички критичного аналізу інформаційного середовища.

Література

1. Грона Н. В., Климович С. М., Соломахін А.Ф., Семенов О. М., Ячменик М. М. Практикум із медіаграмотності для ЗВО: навчально-методичний посібник з неформальної освіти: електронне видання / за заг. ред. О.М. Семенов, М.М. Ячменик. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2024. 228 с.
2. Грона Н., Пономаренко Н., Семенов О. Формування навичок інформаційної гігієни студентської молоді в умовах неформальної освіти (досвід партнерських проєктів закладів фахової передвищої та вищої освіти). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 4 (138).
3. Грона Н. В. Робота з медіатекстом у процесі підготовки фахівців різних напрямів. *Вересень*. 2022. 2 (93). С. 137-150.
4. Слижук О. Інтеграція інфомедійної грамотності у процес навчання української літератури в 5-6 класах нової української школи. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2022. № 1 (349), Ч. І. 194 С.

Гудз Марія Степанівна,
*асистент кафедри української та зарубіжної
літератур і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
mgub0711@ukr.net*

ЧИТАЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Ключові слова: читацька компетентність; медіаосвіта; медіаграмотність, медіазасіб, методика, навчання,

У сучасному інформаційному просторі читання займає важливе місце, бо «лежить в основі інформаційної, освітньої, пізнавальної, професійної, а також щоденної діяльності людини» [9]. Беручи до уваги нормативні освітні документи, зокрема Концепцію Нової української школи та Державний стандарт освіти, можемо стверджувати, що читацькі навички є ключовими у формуванні особистості учня.

Поняття «читацька компетентність» є предметом дослідження багатьох методистів (Т. Вакуленко, Н. Волошиної, О. Ісаєвої, Є. Пасічника, О. Слижук, Т. Яценко та інших). Під впливом стрімкого розвитку суспільства його тлумачення дещо змінюється: «якщо ще донедавна метою читацької компетентності було передусім накопичення та засвоєння інформації, то нині йдеться про формування здатності особи працювати з будь-якими видами інформації, розуміти, належно осмислювати, оцінювати її та застосовувати відповідно до все більш ускладнених особистих і суспільних потреб» [11]. Розуміємо, що це поняття є дотичним чи не кожної ключової компетентності сучасного учня, які чітко прописані у Концепції Нової української школи. У

нашому дослідженні розглянемо можливість формування медіаграмотності школярів на основі читацької компетентності в освітньо-виховному процесі.

Урок української літератури – це найефективніша платформа, яка відкриває перед школярами безліч можливостей, а тому формування читацької компетентності та медіаграмотності можуть відбуватись паралельно, за рахунок введення в освітньо-виховний процес сучасних засобів навчання. Наше бачення у виразній думка Г. Гич про те, що «для того, щоб діти та підлітки ХХІ століття не просто активно читали, але й читали із розумінням, потрібно знайти відповідні методики, технології, прийоми та засоби активізації їхньої читацької поведінки відповідно до особливостей притаманної їм нової практики читання» [2]. Так, до сучасних засобів навчання відносимо інноваційні методики, прийоми, медіазасоби та медіатехнології тощо.

Про актуальність медіазасобів наголошує І. Гуріненко. За її словами це – «матеріальні об'єкти, спеціально створені або відібрані з оприлюднених у засобах масової інформації матеріалів, призначені для використання в навчально-виховному процесі» [4]. У контексті формування читацької компетентності та медіаграмотності на уроці української літератури вагомого значення набуває класифікація медіазасобів І. Дичківської. Дослідниця виділяє традиційні (друковані видання (газети, журнали), радіо, кіно, телебачення, відео) та інноваційні (містять інформацію на програно-апаратних засобах і пристроях (серверах) і функціонують на базі обчислювальної техніки) медіазасоби [6]. «Найпопулярнішими медіазасобами, які використовуються на уроках української літератури, є ті, що безпосередньо пов'язані з Інтернетом, оскільки мають такі властивості як швидкість роботи, доступність у використанні,

мобільність, багатofункціональність тощо. Набирають популярності і нові джерела інформації, такі як блоги, інтернет-видання, електронні платформи, мобільні додатки, соціальні мережі, супутникове телебачення тощо» [3].

У контексті формування медіаграмотності на поглиблення читацької компетентності учнів до сучасних засобів навчання, на наш погляд, треба віднести і сучасний підручник з української літератури, оскільки він «передбачає різні види читання художніх творів, аналітико-синтетичну роботу з художніми текстами, опрацювання художньо-публіцистичних текстів про письменників, виконання компетентісно орієнтованих завдань, дослідницьких і проєктних робіт, узагальнення та систематизацію вивченого» [10]. Прикметно, що чи не до кожного підручника створено цифрові додатки. Саме про них схвально відгукується О. Слижук : «зручні у користуванні для читачів «цифрової епохи», розміщені на спеціальній онлайн-платформі і містять додатковий матеріал для учнів, який сприяє їхньому всебічному розвитку, формуванню у них читацької та медійної грамотностей» [8].

Не можемо оминати своєю увагою медіатексти, які представлені у підручниках у чималій кількості у форматі ілюстрацій, QR-кодів тощо. Про доцільність та ефективність їх використання пише Н. Бондаренко, Н. Грона, О. Ісаєва, О. Слижук [1, 7, 8].

Отже, розмаїття медіазасобів, продуманий методичний апарат, компетентність вчителя на уроках української літератури мають дати якнайкращі результати у процесі формування медіаграмотності та поглиблення читацької компетентності учнів.

Література

1. Бондаренко Н. В. Медіатекст як ресурс осучаснення й збагачення змісту підручника української мови. *Проблеми*

сучасного підручника: зб. наук. праць. 2021. Вип. 27. С. 15–26.
URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729474>

2. Гич Г. М. Нова читацька практика учнів у технологічному полі сучасної шкільної освіти. *Вересень*. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. 2021. № 4 (91). С. 55–66.

3. Гудз М. Медіазасіб як інструмент формування медіаграмотності учнів на уроках української літератури у 5 - 6 класах . *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Вип. 12(5), С. 26–30. DOI : <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-004>

4. Гуріненко І. Сутність терміна «медіазасоби навчання». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2009. Вип. 3 (56). С. 178–184.
URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/3/33.pdf>.

5. Гуркаленко І. В. ІКТ – важливий чинник виховання інформаційної та читацької культури. *Шкільний Бібліотекар*. 2020. № 9. С. 15–18.

6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. Київ : Академвидав. 2004. 352 с.

7. Ісаєва О. Формування сучасного читача засобами медіаосвіти. *Всесвіт. літ. в сучас. шк.* 2013. № 2. С. 5–10.

8. Слижук О. А. Навчальні завдання для формування читацької грамотності учнів у процесі навчання української літератури в НУШ. *Електронний збірник наукових праць КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР*. 2023

9. Хорошковська Т. Сучасний погляд на читацькі вміння та їх вимірювання в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2008. № 3. С. 58–61. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/714147/>

10. Яценко Т. О., Слижук О. А. Формування читацької грамотності учнів 5 – 6 класів на уроках української літератури: методичний посібник. [Електронне видання]. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 147 с.

11. PISA. Програма міжнародного оцінювання учнів: Інформаційні матеріали. / Укладачі Вакуленко Т., Ломакович С. Київ. 2016.

Давидова Вікторія Олегівна,
*аспірантка кафедри української і зарубіжної літератури та
методики навчання Університету
Григорія Сковороди в Переяславі,
vygovskajav@gmail.com*

ПРИЙОМИ ТЕХНОЛОГІЇ ДІАЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ АНТИКОЛОНІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СТАРШИХ КЛАСАХ ЗЗСО

Ключові слова: антиколоніальний дискурс, діалогічне вивчення, художні твори, громадянська позиція, педагогічні прийоми.

Актуальність теми полягає в необхідності вивчення учнями, особливо старших класів ЗЗСО, творів, у яких автори порушують питання історичного минулого нашого народу, оприявлюють антиколоніальний дискурс, висвітлюють постколоніальні наслідки. Зокрема, на уроках літератури юнаки і юнки – майбутнє нашої країни – мають пізнати й усвідомити історичний досвід нації, художньо переданий письменниками читачам – це дасть змогу вчитися на прикладі героїв і запобігати допущеним народом та його провідниками помилкам. Ефективним стане застосування діалогічного підходу до методики викладання літератури. Діалоги різноманітних типів сприятимуть розумінню прочитаних творів, оскільки учні на практиці формуватимуть уміння чіткої аргументації або ж контраргументації. Як наслідок відбуватиметься становлення й зміцнення активної громадянської позиції старшокласників, яка суттєво може вплинути на майбутнє нашої країни. Тема є актуальною, позаяк питання діалогічного навчання саме в контексті вивчення антиколоніального дискурсу прозових творів є малодослідженим та потребує дослідження.

Мета доповіді – схарактеризувати сутність діалогічного навчання як ефективної педагогічної технології та запропонувати педагогічні прийоми, які сприяють осмисленню антиколоніальних мотивів у художніх текстах.

Діалогічне вивчення є одним із можливих підходів, який учитель може використати на уроках, зокрема української літератури. Такий підхід описує у своїй праці Г. Токмань, де зазначає, що «потрібно будувати себе через діалог з іншими» [2, с. 33]. Наведене судження має екзистенціальний зміст, адже діалог про твір літератури спрямований як на розуміння іншого, так і на самоусвідомлення й самотворення. Це важливо щодо вивчення творів антиколоніального дискурсу, бо юний читач має зрозуміти вчинки представників рідної нації в минулому і зробити свій вибір у сучасному. Діалоги різноманітних типів розвиватимуть в учнів уміння чітко аргументувати свої твердження, наводити контраргументи опонентові – і зрештою чітко формулювати власну позицію щодо ідей та проблем, порушених у художньому тексті. В. Шуляр зазначає, що діалогічний підхід є надважливим інструментом, котрий допомагає учням не лише зрозуміти художні твори, але й застосовувати отримані знання та навички в повсякденному житті, зокрема під час обговорення складних суспільних проблем, ведення дебатів тощо [4, с.19].

До головних принципів діалогічного навчання відносять: партнерську взаємодію, де учні є рівноправними учасниками комунікативної діяльності, здатні наводити аргументи, продовжувати думку один-одного; відкритість до різних поглядів, тобто залишатися «почутим та зрозумілим» для своїх опонентів; вміння здійснювати критичний аналіз художніх творів з огляду на різні події [1, с.161].

Вважаємо, що у програмі української літератури рівня Стандарт для учнів старших класів названо недостатню кількість творів, де тема антиколоніального спрямування є домінантною і гостро потребує застосування вміння діалогічного мовлення. До таких творів відносимо такі, як: «Мотря» Б. Лепкого, «Арслан киз» («Дівчина Левиця») І. Гаспринського, «Поза межами болю» О. Турянського, «Малоросійство» Є. Маланюка, «Тигролови» І. Багряного, «Щоденник» О. Гончара, «Мальви» Р. Іваничука та тексти сучасної літератури: «Інтернат» С. Жадана, «Східний синдром» Ю. Іллюхи, «Моноліт» В. Пузіка, «Час відважних» Є. Ролдугіна, «За Перекопом є земля» А. Левкової [3]. У всіх вище названих епічних творах порушуються питання колоніального гноблення народу, боротьби за ідентичність і свободу, описується опір та незламність людського духу. Ці проблеми є болючими для нашого народу, їх аналіз стане повчальним для молодого покоління, що буде рушійною силою розвитку нації. Діалоги допоможуть з'ясувати як історичний та політологічний зміст тексту, так і його естетичну оригінальність та цінність. Учні формуватимуть власну громадянську позицію, готовність брати участь у реагуванні на виклики суспільно-політичного значення.

Під час діалогічного навчання застосовуємо певні педагогічні прийоми.

1. Проблемні запитання, де учні отримують складні питання та мають дати на них аргументовану відповідь. Наприклад: «Чому головні герої твору вважають, що необхідно вивчати українську мову та розмовляти нею?» Учні можуть відповідати у вигляді діалогу, де одна думка доповнюється іншою і клас доходить спільного висновку.

2. Дебати – інтерактивний прийом навчання діалогічного мовлення, коли вчитель пропонує провокативну тему

для обговорення, наприклад: «Особиста і національна свобода: що важливіше?». Учні виступають зі своїм баченням теми, їхнє завдання – навести якомога більше аргументів, щоб переконати опонента та слухачів у слушності своєї думки.

3. Компаративний аналіз – прийом зіставлення художніх текстів на певному рівні структури: наприклад, ідейного змісту творів антиколоніального дискурсу в доробку українських авторів та письменників інших національних літератур або ж творів українських митців різних епох.

4. Творчий прийом, де два учні можуть провести уявний діалог між героєм твору антиколоніального спрямування (наприклад, Григорій Многогрішний із повісті «Тигролови» І. Багряного) і нашим сучасником.

5. Рольова гра, де учні інсценізують діалоги з художнього твору, які підносять боротьбу за свободу.

Роль учителя в реалізації діалогічного навчання так само важлива, як і роль учнів, адже вчитель також читач, який ділиться й своєю думкою, зберігаючи повагу до іншої. Сучасний педагог повинен організувати відкритий простір для висловлення суджень, заохотити своїх вихованців до критичного мислення та взаємоповаги. У сучасних умовах реалізація діалогічних засад літературної освіти потребує особливих зусиль, враховуючи, що частина класу може перебувати на дистанційному навчанні, або ж урок може проходити в укритті, в умовах просторового й психологічного дискомфорту.

Отже, діалогічне навчання сприяє глибокому розумінню художніх текстів, формує аналітичні навички та активну громадянську позицію учнів старших класів ЗЗСО. Ефективними у вивченні творів антиколоніального дискурсу стануть такі педагогічні прийоми: проблемні запитання, дебати, компаративний

аналіз, уявний діалог, рольова гра. Перспективою дослідження є визначення типів діалогу, рекомендованих для формування громадянської компетентності на уроках української літератури.

Література

1. Сергієнко А. Формування на уроках української літератури учня-читача, здатного до інтерсуб'єктної взаємодії. *Humanities science current issues*. 2019. Т. 2, № 21. С. 156–161.
2. Токмань Г. Якщо мій досвід знадобиться... Уведення нових методів у викладання літератури. *Урок української*. 2005. № № 1–2. С. 31–33.
3. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи (рівень стандарту), затверджено наказом МОН України від 23 жовтня 2017 р. № 1407. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv/>
4. Шуляр В. Урок літератури в умовах 12-річної школи: 5–9 класи: практико-орієнтована монографія. Миколаїв : Іліон, 2006. 284 с.

Дев'ятко Наталія Володимирівна,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР,

natalia_ptah@ukr.net

ЧИТАННЯ ЯК СТРАТЕГІЯ УСПІХУ У ФЕНТЕЗІЙНИХ ТВОРАХ КОРНЕЛІЇ ФУНКЕ І ГАЛИНИ ПАГУТЯК

Ключові слова: фентезі, світогляд, розвиток особистості, ініціація.

Нині проблема читання в Україні є однією з базових. Якщо молода людина не має достатньої кількості різноманітних поведінкових і світоглядних моделей, вона не отримує достатнього психологічного розвитку для становлення особистості, яка може успішно конкурувати у сучасному світі. Діти і підлітки, які не читають, демонструють низький рівень критичного мислення та часто є інфантильними. Їм важко навчатися не лише в межах програми навчальних закладів, але й взагалі отримувати новий досвід. Вони не мають розвиненої емпатії і важко комунікують з іншими людьми.

Художня література сприяє гармонійному становленню особистості, зокрема через проходження ініціальних сценаріїв разом із персонажами. Проживаючи описані у книзі фрагменти життя героїв, читач також отримує важливий життєвий досвід, який надалі допомагає йому бути успішним. Моделі і стратегії успіху, описані у художній літературі, – варіативні. Проте одним із найцікавіших варіантів є поєднання такого становлення героя саме з читанням. Для порівняння цих стратегій, мною взяті твори сучасних авторів – «Чорнильне серце» Корнелії Функе і «Королівство» й «Книгоноші з Королівства» Галини Пагутяк.

Не зважаючи на те, що творчість Галини Пагутяк в українському науковому просторі вельми обговорювана, дослідження романів «Королівство» та «Книгоноші з Королівства» є фрагментарними. Серед вітчизняних науковців, які зверталися до цих творів, варто насамперед назвати І. Білу, Н. Логвіненко, І. Тіпер та О. Фетісову. Найбільшу увагу персонажам твору наразі приділила В. Кизилова. У кандидатській дисертації Г. Бокшань, присвяченій творчості письменниці, психологічна складова цих творів не розглядається. Творчість Корнелії Функе в українському просторі поки що професійно зацікавила лише У. Гнідець, яка досліджувала психологію персонажів твору.

Саме У. Гнідець першою в українському науковому просторі акцентує увагу на ключовій особливості твору Корнелії Функе: «Уперше зображено настільки чуйне ставлення до книжки, яка виступає об'єктом любові, турботи, захисту й розглядається як повноцінна й рівноправна частка людського існування» [2, с. 75]. А також визначає цю книгу як яскравий приклад антитоталітарного твору, що може виховувати сильних особистостей, які ніколи не стануть «гвинтиками» тоталітарної системи [2, с. 73].

Головними героями «Чорнильного серця» є Мегі, дівчинка підліткового віку, та її батько Мо. Він має дар оживляти історії, «вчитувати» щось із книжкового світу. Це різновид магії, який дуже складно контролювати, оскільки, якщо щось потрапляє у наш світ, то щось має переміститися до книжкового. Перехід між світами можуть здійснювати і живі істоти. Саме так до нашої реальності потрапили Вогнерукий, харизматичний злочинець Каприкорн та його поплічники. Негативним персонажам напрочуд комфортно у нашому світі, оскільки вони успішно використовують сучасні технологічні винаходи для своїх недобрих справ.

Дар Мо є різновидом магії, але це насамперед інструмент, тому дуже важливо, хто ним користується. Читаючи ту чи іншу сцену з книги, читець викликає до нашого світу те, про що оповідається в історії. Це може бути як перехід у наш світ якогось персонажа, потрібного для досягнення мети, так і виклик якоїсь стихії, як це було з ураганом. Читець має чітко уявляти, який саме фрагмент книги він читатиме для досягнення мети, а отже бути добре знайомим із текстом, мати розвинену аналітику та інтуїцію, щоб прорахувати можливі ризики, і бути сміливим, бо кожний акт читання пов'язаний із ризиком.

Після того, як у книгу потрапила матір Мегі, а в наш світ прийшли Каприкорн зі своїми бандитами, Мо роками ховався від небезпек, оберігав книгу, яка забрала його кохану дружину, і не читав вголос. На думку, У. Гнідець, «тікаючи разом із донькою від Каприкорна, переховуючи постійно книжку й водночас не намагаючись змінити ситуацію, він усвідомлює, що втратив довіру до власного «Я», власного способу життя і глибоко засумнівався у своїх намірах стосовно інших» [2, с. 76]. Щоб врятувати доньку, з якою Мо потрапляє в полон до Каприкорна, йому доводиться знову стати читцем. І поступово він навчається контролювати свій дар і використовувати книжкову магію для досягнення тактичних і стратегічних цілей.

Усі персонажі у творі є складними особистостями. Декому з них доводиться долати важкі випробування і робити вибір, який може бути не завжди правильним чи егоїстичним. Проте всі вони активні, є суб'єктами і впливають на розвиток подій.

Якщо негативні персонажі у «Чорнильному серці» ставляться до книжок як до конкурентних світів та потенційних інструментів, наприклад, збагачення завдяки перенесенню у наш світ казкових скарбів, то позитивні герої шанують всі книги, сприймають історії

як можливість подорожі у минуле та інші світи. Книги є для них безумовною цінністю, а до Мо книги говорять, він чує шепіт їхніх сторінок, на яких написані історії. Згодом виявляється, що Мегі також має дар читця, але вона може створювати й власні історії.

У. Гнідець вважає, що у цьому творі «дитина, яка читає, стає основною комунікативною ланкою, котра завдяки своїй любові до книжок володіє здатністю збалансовувати світи» [2, с. 75]. Мегі усвідомлює «відповідальність як за свою долю й долю власних батьків, так і за збалансоване існування обох світів – реального і чорнильного» [2, с. 76]. Таким чином, підкреслюється суб'єктність дитини, яка усвідомила себе, і саме таким дітям «судилося змінювати уявлення про світ через еволюцію власної особистості» [2, с. 76].

Читаючи «Чорнильне серце», юний читач усвідомлює, що читання може бути не нудним обов'язком, а є різновидом магії, за умови, що читач повністю зануриться у книжковий світ, що неабияк сприяє проходженню ініціації.

У романі «Королівство» і його продовженні «Книгоноші з Королівства» Галини Пагутяк читання як процес зведене у культ. Так само і книги – це радше предмети культу, серед яких є наділені особливою «священністю», тому їх охороняють книжкові гноми, які визначають «достойних» і «недостойних» читачів. Існує й особлива книга, яка може відповісти на будь-які питання, а отже, скерувати людину, по суті позбавляючи її потреби вибору. Книги у творі самодостатні і часом видається, що вони не дуже потребують людей.

Світ «Королівства» – сюрреалістичний, позбавлений психологічної достовірності, він має багато постмодерних і пострадянських маркерів. О. Фетісова вважає, що проза авторки «репрезентує один з найбільш яскравих проявів постмодернізму в

українській літературі» [5, с. 428]. І як твір постмодерного типу, вплив на аудиторію у нього неоднозначний, і за певних умов може бути негативним, що потребує окремого дослідження.

Головний конфлікт між тоталітарною Імперією (умовна російська федерація) та Королівством (умовна Україна Кучмівських часів) прописаний на світоглядному рівні з використанням кодування смислів через символіку 90-х років ХХ століття, хоча іноді можна зустріти думку, що у тексті описується Львів 2002-го року [6, с. 464]. Як вороже державне утворення, О. Фетісова визначає Імперію як «тоталітарну мілітаристичну країну-агресора, яка з ворожістю ставиться до просвітництва, художньої творчості та освіченості» [5, с. 429].

Відрізняються Імперія й Королівство і за параметром ставлення до читання. У Королівстві книги шанують і читають. В Імперії не читають, там книги не потрібні, а книгонош, які таємно розповсюджують книги на просторах Імперії, ув'язнюють і можуть стратити, бо читання є злочином. Безграмотні «темні сили», які діють у нашому «Серединному світі», також знищують книги у своєму «Клубі книголюбів», прості ж люди читають усе менше і менше.

Можна припустити, що читання у книзі асоціюється з ініціацією через історії, оскільки саме так можна набути потрібний досвід, щоб змінити Імперію зсередини, коли кількість людей-особистостей досягне критичної позначки. Однак це припущення не підтверджується сюжетом самого твору.

Королівство, яке начебто несе в собі зерна мудрості і постає «притулком» для всіх добрих та освічених, історично демонструє інфантильність і ні в який спосіб не захищає себе, пасивно користуючись чарівним захистом «Межової Річки», яку не можуть перетнути війська Імперії. Миролюбство і тотальна

неспроможність мешканців Королівства до будь-якої форми спротиву є утопічними. Водночас можна поставити під сумнів природну мудрість мешканців Королівства, оскільки вони легко дозволили крутиголовцям, агентам Імперії, прослизнути до Королівства і взяти у ньому майже повну владу. По суті, книгоноші – єдині, спроможні на сміливий вчинок, але вони не є головними героями історії і згадані побіжно як суспільний рух. Герман Гессе (ще один постмодерний маркер) – єдиний герой, який щиро прагне бути книгоношею, зрештою виявляється мешканцем Імперії.

Наприкінці другого тому цього твору («Книгоноші з Королівства») королева Олімпія, отримавши владу у Королівстві, вдається до кардинальних реформ. В. Кизилова дуже позитивно оцінює цю діяльність королеви: «Її повернення рятує державу від захоплення влади крутиголовцями, відновлює гармонію й рівновагу в світі. На матір, отже, покладена місія визволительки ідеального світу Королівства. Архетипний код Олімпії у творі асоціюється із Земною Матір'ю, котра здатна допомагати, бути джерелом духовності» [3, с. 11].

Проте вважаю за свій обов'язок не погодитися з такою позицією. Олімпія вирішує побудувати міст між Королівством та Імперією, тим самим знищивши чарівний захист Королівства і даючи можливість будь-кому з Імперії минути Межову Річку. Ця наївність на кшталт «треба тільки перестати стріляти» за нинішніх історичних умов сприймається як злочин проти своєї країни, але у романі Галини Пагутяк подібна поведінка королеви подається як єдиний можливий позитивний сценарій вирішення конфлікту між Імперією та Королівством. Тим самим королева також нівелює важливість багаторічного подвигу книгонош, оскільки таким рішенням заперечується сама можливість зміни людської

свідомості через читання. Отже, у цьому творі маємо суто декларацію про такий вплив, а не його реальну дію.

Книги у творі є самоцінними. Не важливо, що саме читати, аби тільки читати. Читання за багатьох ситуацій подається як спосіб втечі від реальності як у нашому світі, так і в магічному світі Королівства. Возвеличення «процесу», а не важливість досягнення мети, проголошено й у самому творі вустами принца Серпня, одного з головних героїв: «Головне не мета, а шлях до неї. Чим ближче ти підходиш, тим дрібнішою вона тобі здається» [4, с. 61].

Вельми принизливим є образ тих, хто читає. Наприклад, бібліотекарка Соня, у чиєму волоссі живуть кольорові миші, які живляться квітковим пилом і нектаром. Вона описана і поводить ся як дивачка, має маргінальний статус у суспільстві. Так само маргінальними є головні герої твору. Люцина, дівчинка підліткового віку, сестра принца, постійно тікає у книги, а її квартира викликає подив в однокласників, оскільки там багато книжок. І Біла розглядає образ квартири-бібліотеки як «втілення замкненого світу, куди вхід стороннім заборонено» [1, с. 248]. Тим самим на підсвідомому рівні у тексті прописується зверхність «відчуженої» людини по відношенню до інших, «гірших» мешканців міста. Зверхньо-жертвно поводить ся й матір Люцини, яка працює у маленькому видавництві у місті, де люди «не читають». Завдяки своєму походженню, а не особистій відвазі, Олімпія згодом стає правителькою Королівства. У нашому ж світі вона уявляється представником зубожілої інтелігенції, яка підсвідомо пишається своєю бідністю і нікчемністю, що є реальним травматичним досвідом 90-х років ХХ століття. Разом зі своєю донькою вона «живе в хронічній фінансовій скруті й намагається прищепити дитині інші цінності – духовні» [3, с. 11],

тим самим маркуючи наш світ як «бездуховний», на що ніяк не вплинути, та й не треба цього робити, оскільки він не є рідним для головних героїнь. На думку, В. Кизиловой, у нашому «реальному» світі Олімпія взагалі «позбавлена власної долі» [3, с. 11]. Отже, можна бачити у такому ставленні до нашого світу типовий приклад ескапізму, поданого як поведінкова і світоглядна норма.

Люцина часто лишається «самотньою, покинутою напризволяще», вона має песимістичний погляд на світ, який, як вважає В. Кизилова, «в такому віці часто пов'язаний із особистісним становленням» [3, с. 10]. Важливо, що Люцина, хоча й має здібності до творчості, зокрема, добре малює і багато читає, часто нудьгує і заздрить тим дітям, які зараз живуть цікавим та яскравим життям, сповненим пригод. При тому нічого не прагне змінити у своєму житті, не проявляє активності, а прочитані книги не позбавляють її інфантильності, бо зрештою не вона йде по сюжету, а її ведуть обставини. Такі риси цього образу пояснюються приналежністю Люцини до іншого світу, але подібне є суто декларацією, оскільки людина, не здатна на вчинки, не може здобути цю рису характеру лише завдяки переходу в інший без проходження відповідного психологічного шляху, а такого ініціального сценарію Люцина, на жаль, не має.

У контексті всього цього є вельми сумнівним, що ««Королівство» – роман про сімейні цінності, дружбу, кохання, життєвий вибір; це філософський роман про світобудову, закономірності буття» [3, с. 10]. Особливо нежиттєздатною ця філософія є у контексті сучасних історичних викликів.

Таким чином, порівнюючи «Чорнильне серце» Корнелії Функе і «Королівство» Галини Пагутяк, можна зробити кілька важливих висновків. Хоча в обох творах у центрі історій стоять книги і читання, але вони несуть зовсім різні сенси. Якщо у творі

Корнелії Функе читання є магічним інструментом, а книги шануються за їхній зміст, то у творі Галини Пагутяк читання є способом вивищення над іншими, важливий сам процес читання, а не зміст книг. Читаючи, герої «Чорнильного серця» змінюють світ, а герої «Королівства» тікають від реальності й отримують у власних очах виправдання своїй інфантильності. Головні героїні обох творів мають приблизно однаковий вік, але якщо Мегі є суб'єктом та має розвинену особистість, що збагачується новим досвідом, то Люцина є об'єктом впливу інших, а її дії зумовлені потребою якось реагувати на зовнішні подразники. Ба більше, дванадцятирічна Мегі навіть на початку своєї історії психологічно значно розвиненіша, ніж чотирнадцятирічна Люцина наприкінці свого сюжету. Ще більша залежність від зовнішнього впливу наявна в образі матері Люцини, але саме вона стає правителькою Королівства, насправді психологічно не доростаючи до ролі володарки, що й зумовлює її антидержавні рішення, які майже гарантовано призведуть до загибелі Королівства. На противагу цій дорослій героїні, Мо, батько Мегі, успішно долає свої внутрішні протиріччя і разом із друзями здобуває перемогу над ворогами і повертає свою родину.

Зрештою, порівнюючи ці книги, можна твердо сказати, що «Чорнильне серце» дає читачеві актуальні моделі стратегії успіху, пов'язані з читанням. Натомість, на жаль, твір Галини Пагутяк, може мати негативний вплив на світогляд юних читачів, оскільки у тексті змальовані псевдостратегії успіху, а текст насичений психологічними і світоглядними маркерами, які втратили свою історичну актуальність і за певних умов можуть сприяти деградації масової свідомості.

Література

1. Біла І. В. Опозиція світ / людина як екзистенційний концепт розкриття абсурдності світу. *Український смисл* : збірник наукових

праць. Дніпропетровськ : Дніпр. нац. ун-т ім. О. Гончара, 2012. № 1. С. 241-249.

2. Гнідець У. Ідентичність комунікативного простору в романі «Чорнильне серце» Корнелії Функе. *Слово і Час*. 2010. № 4. С. 73-77.

3. Кизилова В. В. Персонажі фентезі для дітей і юнацтва : типологія, функції (на прикладі роману Галини Пагутяк «Королівство»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2015. Вип. 17 (1). С. 10-13.

4. Пагутяк Г. Королівство. Вінниця : Теза, 2010. 378 с.

5. Фетісова О. Інтертекстуальність як характерна риса ідіостилію Галини Пагутяк. *Мова і культура*. 2014. Вип. 17, т. 1. С. 427-433.

6. Фетісова О. Традиційне й авторське в міфотворчості Галини Пагутяк (на матеріалі роману «Королівство»). *Теоретична і дидактична філологія*. 2014. Вип. 17. С. 461-473.

Жила Світлана Олексіївна,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри української мови, літератури та
журналістики Національного університету «Чернігівський
колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
kafedra.ukr.movu@gmail.com

ЛЕКЦІЯ – МИСТЕЦЬКЕ БАГАТОГОЛОССЯ НА ЗАНЯТТЯХ ЛІТЕРАТУРИ У ЗВО

Ключові слова: лекція-мистецьке багатоголосся, лекція-мистецький полілог, суб'єкт лекції, функції лекції, вимоги до лекції, оптимальні методи і прийоми, мистецькі блоки, мікрогрупи студентів.

У закладах вищої освіти лекція традиційно є однією з найважливіших форм вивчення тієї чи іншої дисципліни. На філологічних факультетах університетів лекція у процесі вивчення літератури має бути не лише струнким, логічного завершеним, науково обґрунтованим, послідовним і систематизованим викладом певної наукової проблеми, теми чи розділу, а передусім вишуканим мистецтвом слова, поєднаним з суміжними образотворчостями.

За Вікіпедією, полілог (грець. polys – багато, грец. logos - слово) – форма мовлення, яка характеризується зміною висловлювань декількох мовців і безпосереднім зв'язком висловлювань з ситуацією.

На нашу думку, специфіка вивчення літератури на філологічному факультеті та й власне на всіх мистецьких факультетах – театральному, кінематографічному зобов'язує викладача літератури практикувати такі форми, як лекції-мистецькі полілоги. Мистецький тип аудиторії спонукає

професорів і доцентів організовувати і проводити лекції-мистецькі полілоги, які допоможуть здобувачам освіти швидко адаптуватися в мистецькому середовищі.

Лекції-мистецькі полілоги – це тлумачення, розкодування художнього твору через діалоги з фольклором, історією, філософією, психологією та суміжними мистецтвами за допомогою таких методів інтерпретації, як міфологічний, архетипний, психоаналітичний, структуральний, духовно-історичний, текстуальний, деконструктивний, феміністичний, гендерний тощо.

Лекція – мистецьке багатоголосся – це багатосторонній обмін мистецькою інформацією, простір взаємодії обдарованих індивідуальностей, свідомостей, світоглядів для вияскравлення художнього твору й персоналії письменника.

Лекцію на мистецьких факультетах не можна розглядати як тільки засіб передачі інформації. Лекція на філологічному факультеті – це: 1) живий діалог викладача й здобувачів освіти – завжди ширший за накреслену схему, план; 2) засіб обміну мистецькими думками, під час якого зростає толерантність і повага до іншої думки; 3) засіб полеміки (дискусії) – виробляється гнучкість під час спілкування; 4) спосіб залучення студентів не тільки до навчальної, а й до творчої діяльності; 5) утвердження впевненості майбутніх учителів літератури у власних наукових і мистецьких (творчих) силах.

Отже, можна констатувати, що лекція – мистецький полілог виконує десятки функцій, назвемо лише найголовніші: навчальну, розвивальну, виховну, діагностично-корекційну, контролювальну, комунікативну, самореалізаційну, самостверджувальну, плюральну, творчу, інтеграційну, фасилітативну, сингулярну,

інтерактивну, гедоністичну, адаптивну, соціалізаційну, емпатійну, емоційну. Вона завжди є поліфункційною.

У полілогічній взаємодії активізуються пізнавальні процеси: сприйняття мистецького тексту, увага, асоціативна уява, мистецька інтуїція, пам'ять, розвивається критичне мислення, емпатія.

Вимоги до лекції, зокрібно, й лекції-мистецький полілог: науковість; доступність; єдність форми й змісту; органічний зв'язок з іншими видами навчальних занять – семінарськими, практичними, лабораторними; доказовість і аргументованість; активізація мислення слухачів через проблемні мистецькі запитання для роздумів; чітка структура і логіка розкриття інформації; методичний підмурівок, тобто виведення головних думок і положень, висновків, повторення їх в різних формулюваннях; аналіз різних поглядів на розв'язання поставлених проблем; педагогічно доцільне використання суміжних мистецтв: музики, живопису, графіки, кіно, театру, архітектури, скульптури; емоційність викладу матеріалу; встановлення контактів для сумісного мистецького пошуку; педагогічно-мистецька цілісність: лекція як твір мистецтва (лекція як моноп'єса або колективна вистава), за допомогою яких студенти відкривають світ і себе в ньому.

Лекцією, як формою вивчення літератури опікувалися педагоги й методисти України: Анатолій Алексюк, Тетяна Туркот, Михайло Фіцула, Олена Семенов, Ольга Куцевол, Ольга Лілік, Юрій Бондаренко, Василь Шуляр, Ганна Токмань, Наталя Романишина. Водночас постає необхідність визначення особливостей такого виду лекції, як лекція-мистецький полілог у процесі професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

Педагоги й методисти лекції класифікують за кількома критеріями.

За дидактичними завданнями лекції поділяють на вступні, тематичні, настановні, оглядові, підсумкові (Анатолій Алексюк, Тетяна Галушко, Зінаїда Курлянд, Тетяна Туркот).

За способом викладу навчального матеріалу педагог Тетяна Туркот виокремлює такі види лекцій:

- проблемні лекції;
- лекції-візуалізації;
- лекції-консультації;
- бінарні лекції;
- лекції-бесіди;
- лекції-дискусії;
- лекції із заздалегідь запланованими помилками;
- лекції-конференції;
- лекції-прес-конференції [1, с.199].

А методист Ольга Куцевол подає таку класифікацію лекцій за способом викладу навчального матеріалу:

- проблемна лекція;
- лекція-діалог;
- лекція-візуалізація;
- лекція-удвох;
- лекція-дискусія;
- лекція-ділова гра;
- лекція-консультація;
- лекція із заздалегідь запланованими помилками [2, с.171].

Класифікацій лекцій є безліч. Але ні педагоги, ні методисти не виокремили такого виду лекції, як лекція мистецький полілог.

Як відомо, за типом подачі матеріалу лекції поділяються на такі види:

- монологи (без акценту на реакцію здобувачів освіти);
- діалоги (постійна взаємодія зі студентами);
- дискусії (розкриття суперечностей у процесі проведення лекцій).

Ольга Куцевол стверджує: «... сучасна університетська лекція має бути співтворчістю, співроздумами лектора й аудиторії – двох суб'єктів, кожен з яких є носієм пізнавальної активності й передбачає її у своїх партнерах» [2, с. 171].

Нам здається, що це якраз частково й про означену нами лекцію-мистецький полілог, де два суб'єкти: харизматичний, яскравий лектор, наділений ораторським мистецтвом, культурою мовлення і амбітний, гоноровий здобувач освіти (у кращому розумінні цих слів) зустрічаються в аудиторії, де аналізують мистецькі тексти. Лектор для цієї форми вивчення літератури має бути схожим на Бога Аполлона – заступника всіх мистецтв або на Калліопу, яку греки вважали королевою всіх муз і зображували її з короною на голові, схожою на лавровий вінок.

Пам'ятаймо: для лекції-мистецький полілог підходить тільки той викладач, який вільно (без конспекту) викладає матеріал, а головне вміє блискуче імпровізувати, чудово полемізувати, адже необхідність ведення дискусій виникає часто через незгоди в оцінках і думках студентів щодо різних мистецьких текстів. Лектор уміло має спрямувати дискусію на розв'язання проблеми, а не на «змагання» студентів поміж собою, але не нівелювати суперечливі думки про художні тексти, бо саме вони рухають дискусію вперед.

Умовою для успішного проведення лекції-мистецький полілог є якісний і комфортний психологічний рівень спілкування професора чи доцента зі здобувачами освіти. Особливістю такої лекції є орієнтація на диференціацію та індивідуалізацію навчання

через систему консультаційних занять, до яких залучаються студенти певних мистецьких уподобань (у групі завжди знайдуться здобувачі освіти, які закінчили музичні, живописні, графічні школи, театральні студії тощо) чи епізодичних художніх зацікавлень. Консультації проводяться не тільки для майбутніх учителів літератури, об'єднаних для спільного виконання пошукових мистецьких завдань, а й для окремих студентів, які готують самостійні дослідження за певними мистецькими текстами (у науці живопис – це текст, кіно – текст, театр – текст).

Методи навчання для лекції-мистецького полілогу є особливо важливими технологічними чинниками, оскільки саме через них декодуються художні твори й здійснюється колективна перцепція різних текстів. Для лекторів-майстрів доцільними можуть бути словесні, наочні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, методи самостійної роботи, методи стимулювання і мотивації навчальної діяльності студентів, методи контролю і самоконтролю з мистецькою специфікою. Оптимальними для лекції-мистецький полілог, на нашу думку, є різні діалогічні методи: рольові ігри, діалоги, полілоги, дискусії, які сприяють розумовому розвитку студентів, передусім посиленню діалогічних якостей їхньої пізнавальної діяльності. Методи з міжмистецькою орієнтацією, які використовуються на лекції-мистецький полілог, не ізольовані один від одного, між ними існують органічні взаємозв'язки, взаємопереходи, взаємопроникнення. Оптимальний відбір і поєднання методів під час такої активної форми сприяють осягненню студентами мистецького матеріалу, набуттю умінь і навичок інтерпретації і творення різних текстів.

Художній світ літературних творів швидше відкривається, коли він розглядається у взаємозв'язках із різними мистецтвами за допомогою паралельної, послідовної чи змішаної інтеграції.

Полімістецьке вивчення української літератури спрямоване на засвоєння основ художньої діяльності, сприяє розкриттю образного змісту різних видів мистецтв, встановленню асоціативних зв'язків між ними. Під час проведення лекції-мистецький полілог доцільними можуть бути такі прийоми, як інсценізація окремих уривків художнього твору, мелодекламація, художнє читання текстів, виконання музичних ілюстрацій, демонстрація полотен художників, фрагментів ігрового кіно, художній аналіз мистецьких зразків.

Лекція – мистецький полілог є естетичною орієнтацією студентів у мистецьких явищах, допомагає збагаченню їх досвідом творчості, сприяє формуванню механізму самоорганізації й самореалізації особистості. У центрі уваги навчального, розвивального, виховного, комунікативного процесу перебуває кожен здобувач освіти як особистість у своїй самотності й неповторності.

Креативний потенціал індивідуума визначається об'єктивними можливостями і внутрішньо особистісними чинниками, серед яких особливу роль відіграють здібності і ставлення до творчості. Впровадження мистецьких методів активного осягнення художніх одиниць пов'язане зі зміною освітньої парадигми. На лекціях-мистецьких полілогах вивчення історії української літератури перетворюється із предметно-центричного на культуровідповідне. Відбувається переорієнтація студента зі сприймання готової інформації на набуття навичок самостійних мистецьких пошуків та практичного їхнього застосування. Технологія навчання перетворюється з вербальної на полімістецьку (вербальну й невербальну), набуває характеру педагогічного співробітництва (полілогова форма осягнення смислу мистецьких творів, авторських ідей).

Ця активна форма має свої типи – моделі занять, які об'єднані за подібними видами діяльності. Вид – це різновид навчальної діяльності студентів. І тут перед методистами розгортається цілина – неорані поля для знахідок, відкриттів і роздумів.

Преваги лекції-мистецького полілогу:

- Скоординований відбір мистецького матеріалу і наукові способи його структурування й подачі.
- Можливість передавати великі обсяги художньої інформації, складної за змістом і вигядливої за формою компетентними в певній царині мистецтв студентами (тими, які закінчили музичні, образотворчі школи, театральні студії тощо).
- Велика кількість комунікантів, які виконують різні ролі, а також налагоджені контакти між ними.
- Розвиток внутрішнього діалогу і критичного мислення у майбутніх учителів літератури.
- Формування емоційного міжособистісного мистецького поля спілкування.
- Розкошування студентів у спільному пізнавально-рефлексивному просторі.
- Збільшення культурних смислів літературних текстів через обмін мистецькими думками, ідеями, інформацією.
- Колективне розкодування художніх текстів, особистісна відкритість комунікантів, спільна настанова на переживання ігрової, ділової, духовної єдності, пошук істини.
- Вільна структура діалогу, що надає кожному учасникові право вільно висловлювати свої думки.
- Можливість коригування змісту мистецького повідомлення, якщо студент його не до кінця зрозумів.

- Наявність майже миттєвого зворотного зв'язку і можливості відстежувати реакцію активних співрозмовників.

- Дотримання етичних компонентів комунікації: шанобливе ставлення до співрозмовника, неприпустимість стратегії, спрямованої на приниження однокурсника, уміння вислуховувати чужі повідомлення, аргументувати власні судження, цінувати заперечення опонентів тощо.

- Реалізація індивідуально-особистісного потенціалу майбутніх учителів української мови і літератури, їхня орієнтація на цінності міжособистісного полілогу.

Лекція-мистецький полілог – це активна форма вивчення літератури на філологічних факультетах університетів. Вона завжди поліфункційна, забезпечує реалізацію багатьох функцій: навчальну, розвивальну, виховну, діагностично-корекційну, контролювальну, комунікативну, самореалізаційну, самостверджувальну, плюральну, творчу, інтеграційну, фасилітативну, сингулярну, інтерактивну, гедоністичну, адаптивну, соціалізаційну, емпатійну, емоційну та ін.

Для лекції-мистецького полілогу оптимальними є різні діалогічні методи: полілоги, діалоги, дискусії, рольові ігри, а також мистецькі методи і прийоми, які спонукають до духовного спілкування через відповіді на питання мистецьких текстів. Полілог – це не тільки роздуми викладача й студентів у процесі колективної інтерпретації мистецьких творів, а ще й взаємодія внутрішнього «Я» особистості з художніми текстами, а отже, складні полілогічні взаємини на рівні філософських, історичних, психологічних, мистецьких вимірів.

Лекція-мистецький полілог за своєю структурою нагадує художній твір, а полілоги у її царині набувають духовного,

естетичного, морально-етичного, ділового, ігрового, інтелектуального забарвлення, емоційного, емпатійного звучання.

Отже, викладач лекції – мистецького полілогу має постати перед студентами у трьох іпостасях: як авторитетний знавець літератури і суміжних мистецтв (таких часто називають «ходяча» енциклопедія), талановитий актор і геніальний режисер. Тільки наділений «віялом» таких ролей лектор разом зі здобувачами освіти досягають високих результатів. Організуючи таку форму вивчення літератури, викладач демонструє свій власний діалог з мистецькими текстами, вступає в діалог «словесник-студент» як партнер по спілкуванню, спонукає до діалогу «студент-студент». Ці діалоги утворюють полілоги, які розкодовують мистецькі тексти, даруючи їм життя.

Література

1. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Кондор, 2011. 628 с.
2. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури: монографія. Вінниця: Глобус-Прес, 2006. 348 с.

Клименко Жанна Валентинівна,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри методики викладання іноземних мов
і світової літератури Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова,
zh.v.klymenko@udu.edu.ua

УКРАЇНОЦЕНТРИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ 11 КЛАСУ (АВТОРКИ – О. ІСАЄВА, Ж. КЛИМЕНКО, А. МЕЛЬНИК)

Ключові слова: принцип україноцентризму, україноцентричний потенціал, зарубіжна література, підручник, 11 клас.

Серед положень, на яких ґрунтується сучасне викладання шкільного курсу зарубіжної літератури, особливе значення має **принцип україноцентризму**, спрямований на формування та зміцнення української ідентичності учнів, а саме розвиток інтересу до української історії та культури, поглиблення й розширення знань про Україну, її образ очима інших народів, про видатних вітчизняних діячів, виховання шанобливого ставлення до рідного народу, готовності захищати його цінності. Цей принцип «вимагає не фрагментарного використання українознавчих відомостей, а вплетення в навчально-виховний процес методичної системи вивчення світового письменства крізь призму української культури» [2, с. 36].

Розглянемо, як саме україноцентричний потенціал шкільного курсу зарубіжної літератури реалізовано в підручнику для 11 класу авторства О. Ісаєвої, Ж. Клименко, А. Мельник (рівень стандарт) [1]. Широкі можливості насамперед відкривають рубрики *«Українські стежини зарубіжної літератури»*, *«Дізнаємось про видатну особистість»*, які містять матеріали

про перебування зарубіжних митців на українських землях, українську тематику в їхній творчості, переклади творів зарубіжної літератури, вітчизняних перекладачів, побутування перекладної літератури в Україні тощо. Наприклад, у підрозділі, присвяченому ліриці Р. М. Рільке, подано інформацію про враження австрійського поета від Києва, відвідування ним могили Т. Шевченка, твори, нав'язні подорожами Україною. Крім того, зі сторінок підручника одинадцятикласники зможуть почерпнути відомості про захоплення В. Стуса поезією Рільке, переклади його творів, написану ним статтю «Райнер Марія Рільке». Наведено приклад, який свідчить про яскраві паралелі поезії Рільке «Орфей, Еврідіка, Гермес» із життям українського митця, який здійснював переклад цього твору, як і більшість інших, перебуваючи за ґратами [1, с.100]. А вивчаючи роман А. Камю «Чума», старшокласники дізнаються, що для Стуса велике значення мала творчість французького митця. Поет писав про Камю в листі до дружини й сина від 15 січня 1984 року: «Дуже хочу, аби Ти прочитав і полюбив Альбера Камю – цей найулюбленіший мій прозаїк – особливо “Посторонній“ і оповідання-нарис» [3]. Розмірковуючи над цими матеріалами в ході вивчення зарубіжної літератури, учні краще пізнаватимуть світ українського письменника.

Також у названій вище рубриці подаємо **стислу інформацію про дослідження українських літературознавців** (наприклад, про праці С. Кобут «Концепція «вільної людини» у творчій спадщині Івана Багряного та Джорджа Орвелла», А. Татаренко «Рецепція творчості Милорада Павича в Україні»), які можуть зацікавити тих учнів, що прагнуть глибше осягнути творчість письменників (скажімо, під час МАНівського дослідження). Представляючи тему «Й.В. Гете. «Фауст»», не могли

не згадати про героїчну особистість В. Сліпака, який блискуче виконував арію Мефістофеля з опери Ш. Гуно.

Водночас, створюючи підручник, думали про те, що було б методично неправильно зосередити українознавчий матеріал лише в цих двох рубриках, саме тому він систематично пронизує всі структурні складники навчальної книги – вступні статті, статті про письменників, інші рубрики. Зокрема важливе значення мають наведені в підручнику *цитати з творів українських письменників або праць українських літературознавців*, які виконують різні функції. Одні є епіграфами до кожного розділу поруч із цитатою зарубіжного митця (таким чином запрошуємо до літературної подорожі і водночас увиразнюємо діалог української культури з культурами інших народів). Це поетичні й прозові вислови Б.-І. Антонича, О. Теліги, Л. Костенко В. Агеєвої, Т. Гундорової та інших. Цитати, наведені в рубриці *«Зі скарбниці літературно-критичної думки»*, покликані не лише ознайомити з перлинами української літературної критики, а передусім стимулювати творче осмислення прочитаного, дати поштовх до народження власних міркувань. Так, до різних тем дібрані висловлювання провідних українських літературознавців – І. Франка, Д. Наливайка, Д. Затонського, Б. Шалагінова та інших.

У підручнику широко представлено *ілюстрації українських художників* (Д. Зінчука до «Старигана з крилами», О. Корольок «Міст Мірабо», О. Шупляка і С. Шульц до «Старого і море», Ю. Журавля «Читач» та інші). Увагу приділено й *постановкам виучуваних творів на українській сцені* (трагедії Й.В. Гете «Фауст» на сцені Національної опери України, п'єси Б. Брехта «Матінка Кураж та її діти» у Чернігівському молодіжному театрі, п'єси О. Гавроша «Вуйцьо з крилами», створеній за мотивами оповідання Маркеса в Закарпатському музично-драматичному

театрі Братів Шерегіїв та іншим). Таким чином, вивчаючи зарубіжну літературу, учні розширюють своє уявлення про українське образотворче та театральне мистецтво.

Реалізації принципу україноцентризму підпорядковані й **візуалізаційні зразки, розроблені спеціально до підручника**. Наприклад, такі: метафорична схема «Дерево українського перекладу», яка увиразнює роль української перекладацької школи в збагаченні нашої літератури; підсумковий плакат до теми «Й.В. Гете. «Фауст», у центрі якого поруч із самим творцем «Фауста» – Микола Лукаш як творець майстерного перекладу трагедії; підсумковий плакат до теми «Лірика Р.М. Рільке», де учні побачать австрійського поета в оточенні обох його знаменитих перекладачів – В. Стуса і М. Бажана, а також фото поштової листівки із зображенням Києва початку ХХ ст.; плакат до теми «Г. Гарсія Маркес. «Стариган із крилами» з цитатою з вірша Ліни Костенко, яка перегукується з оповіданням колумбійського письменника. Важливу роль виконує плакат, створений на основі глибоко символічної картини І. Юрчука «Очікування» й доповнений афористичним висловом Е. Гемінгвея («Людина створена не для поразки. Людину можна знищити, а здолати не можна»), який у сучасних умовах звучить і як звернення до українців, і як підтримка нас у боротьбі за свободу й незалежність. Школярам пропонуємо поміркувати, як вислів американського письменника перегукується із зображенням на картині [1, с. 242].

З метою активізації опрацювання учнями українознавчого навчального матеріалу в підручнику подано **запитання та завдання, які заохочують до різних видів навчальної діяльності**. Зокрема пропонуємо навести приклади подвижницької праці українських перекладачів [1, с. 9]; на основі матеріалів підручника й додаткової інформації підготувати повідомлення на тему

«Українські стежини творів Й.В. Гете» [1, с. 34]; висвітлити вплив на творчість Р.М. Рільке його знайомства з українською культурою [1, с. 102]; порівняти твори Г. Гарсія Маркеса «Стариган із крилами», Ф. Кафки «Перевтілення» та І. Драча «Крила», визначити в них спільне та відмінне [1, с. 240]; підготувати мультимедійну презентацію або фотоальбом, плакат, скрапбукінг на тему «Пауль Целан і Україна» [1, с. 190]. Наявні завдання і на порівняння оригіналу й перекладу, виконання яких сприятиме усвідомленню учнями невичерпних можливостей української мови. Пропонуємо також порівнювати зразки українського мистецтва з творами зарубіжної літературами.

Отже, автори підручника прагнули на його сторінках створити такий культурний простір, який би сприяв розкриттю значення художнього перекладу як націєтвірного чинника, увиразненню діалогу української культури з літературою різних народів. Підручник стимулює через чуже (у цьому випадку зарубіжну літературу) пізнавати своє, рідне. Його мета – не лише привернути увагу до українсько-зарубіжних міждіалітичних зв'язків, а й зацікавити зв'язками міжмистецькими, а головне – стимулювати учнів крізь призму виучуваних творів ширше, глибше і по-новому відкривати для себе світ українства й відповідно себе як українців.

Література

1. Ісаєва О., Клименко Ж., Мельник А. Зарубіжна література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2024. 320 с.
2. Клименко Ж. Лекція 19. Вивчення світового письменства крізь призму української культури. *Всесвітня література в школах України*. 2014. №7-8 (398). С. 36–38.
3. «Ти – це твоя воля...»: Лист до дружини та сина від 15.01.1984. Стус Центр. URL: <https://stus.center/p/list-do-druzhini-ta-sina-vid-15011984-813275> (дата звернення: 25.11.2024)

Котляренко Світлана Василівна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри методики викладання
української мови та літератури
Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова,
skotlyarenko@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Ключові слова: читацькі уміння, читацька культура, читання, літературна освіта, навчальна діяльність.

Одна з цілей вивчення літератури в школі – формування читацьких якостей учня: емоційності, розвиненої відтворюючої і творчої уяви; здатності до співпереживання, естетичної насолоди; бачити художню деталь, сприймати твір у його художній цілісності та єдності, осмислювати створені ним характери, конфлікти, ідеї, позиції, усвідомлення індивідуальності письменника; самостійності та обґрунтованості оцінок, уміння зіставляти, аналізувати й оцінювати твори і творчість письменників; володіння навичками усного й писемного мовлення.

На уроках літератури вирішується багато проблем естетичного, морального й етичного розвитку дитини. Успішно вирішити їх можна за умови добре спланованого уроку, який був і залишається основною формою навчально-виховної роботи. Читання художньої літератури – це дуже складний вид діяльності, який передбачає необхідність застосування певних знань, вмінь та навичок. Читання – це унікальний феномен культури, що зв'язаний як з індивідуально-психологічними особливостями особистості, так і із соціально-економічними факторами громадського життя. Воно виступає технологією інтелектуального відтворення в

суспільстві. Особливості читацької діяльності завжди обумовлені соціально, тому що читач належить до тієї чи іншої спільності і соціальної групи. Тому важливо виявити загальні тенденції в читанні сучасної людини, зв'язані зі зміною ситуації, вивчити специфіку читання різних соціальних шарів і чинники, що впливають на їхню читацьку активність, а також на формування і розвиток читацької культури.

Звернемо увагу на те, що відсоток молоді, яка обирає книги навмання, низький, а переважна більшість все ж знають, чого хочуть. Проте, примушує задуматися той факт, що порада вчителя є визначальним чинником вибору. А тому не слід забувати, що сьогодні вчитель як ніхто інший відіграє дуже важливу роль у формуванні саме читацької культури учнів. Відповідно саме вчителю потрібно вміти правильно робити вибір тієї чи іншої літератури для самостійного читання учнів. Тому що ми не маємо права забувати, що не одне покоління виховалось саме на класичній літературі, яку сьогодні діти не з великим задоволенням читають. Або якщо й читають, то швидше тому що потрібно. Саме вдумливе читання тексту твору, високий рівень читацької культури, єдність емоційного сприйняття та глибокого критичного аналізу є запорукою успішної літературної освіти. Недостатній розвиток читацьких умінь може призвести до серйозних труднощів у навчанні й стати причиною невстигання учнів. А належний рівень сформованості читацьких умінь – запорука життєвого успіху.

Необхідною передумовою покращення якості загальної середньої освіти є вимірювання сформованості читацьких умінь учнів. Адже уміння читати – здатність учнів використовувати зміст прочитаного для досягнення власних цілей, розвитку їх знань і можливостей, активної участі в житті суспільства.

Кожен вчитель повинен систематично проводити роботу щодо підвищення якості читання школярів. Формувати в учнів читацьку самостійність шляхом заохочення учнів до самостійного визначення питань проблемного характеру, висловлення власних гіпотез, міркувань щодо прочитанного, ширше і сміливіше впроваджувати в практику застосування форм і методів навчання, покликаних забезпечувати формування навичок опрацювання навчальної літератури, вміння інтегрувати інформацію, отриману з друкованих та електронних джерел, залучати учнів до читання наукової літератури, публіцистики, періодичних видань, творів української та світової літератури.

За визначенням О.О. Ісаєвої, читацька культура, постає як складова частина загальної культури особистості, комплекс знань, умінь і почуттів читача, що передбачає свідомий вибір тематики читання, його системність з метою повноцінного і глибокого сприйняття та засвоєння літературного тексту [1, с.17]. Читацька культура – це сукупність знань, умінь та почуттів читача, які дають можливість йому повноцінно та самостійно засвоювати художню літературу. Вона складається певних частин: форма діяльності, культура особистості, потреба в читанні, сприйняття художнього тексту, оцінка художнього тексту, загальна начитаність, знання з літератури, вибір літератури, вміння письмового та усного опрацювання тексту, висловлення думок, естетичне почуття, художній смак, естетичний ідеал, читацькі інтереси.

Цілісність відображення дійсності в художньому образі, широке узагальнення, типізація життєвих явищ у формі одиничного, конкретного визначає й особливості розумової діяльності читача. Читач на основі сприйняття художнього тексту відтворює ці способи життя з запасу своєї пам'яті, з досвіду життєвих вражень і переживань при активній діяльності уяви і

мислення. Чим активніший процес образної конкретизації, чим яскравіше, деталізоване й адекватніше представлення, що виникли на основі словесно-художнього тексту, тим глибше і ширше образне узагальнення. Процеси образної конкретизації й образного узагальнення нерозривні й обумовлюють один одного. Сприйняття словесно-художнього тексту – це процес, що розгортається в часі. В міру знайомства з текстом первісні узагальнення збагачують і обумовлюють у відомій мері наступну конкретизацію, утворити своєрідну спіраль пізнання, по якій читацька думка, не відриваючись від конкретних представлень, надходить до широких образних узагальнень, осягає художній твір у структурній залежності його частин і цілого.

Отже, прагнучи забезпечити літературний розвиток школярів у процесі навчання, необхідно розвивати їхню спостережливість, що відтворює уява, здатність до співпереживання, емоційну й образну пам'ять, почуття поетичного слова, формувати в них естетичне відношення до літературного добутку, що читається, а саме розвивати читацьку культуру, як невід'ємну частину літературної освіти.

Література

1. Ісаєва О. О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури. Київ : Ленвіт, 2000. 184 с.
2. Методика вивчення читацьких інтересів школярів. *Наукові основи методики літератури* : навч.-метод. посіб. / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002. С. 266–275.
3. Ситченко А. Складові формування в учнів читацьких умінь. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2004. №1. С. 5–8.
4. Шкловська О. Методичні засади формування читацької компетенції. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2006. №7. С. 10–14.

Кохан Роксоляна Андріївна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри міжкультурної комунікації та перекладу

Львівського національного університету імені Івана Франка,

roksolyana.kokhan@lnu.edu.ua

КОНЦЕПТ *ІНШОГО* В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (ДЖ. С. ФОЕР «СТРАШЕННО ГОЛОСНО ТА НАДЗВИЧАЙНО БЛИЗЬКО»)

Ключові слова: Інший, поетика, рецептивний аналіз, персонажна система.

Концептуальне дослідження сутності людини посідає чільне місце як у літературознавчих студіях та дискусіях, так і в розлоговому аналізі літературного тексту на уроках літератури. Адже осмислення феномену людини та його втілення в художньому мереживі передбачає не лише ознайомлення з літературними творами різних епох і культур, але й сприяє формуванню мислення, емпатії та глибинного розуміння людської природи. Оскільки сучасна педагогіка centruє увагу на постаті людини, персонажна інтерпретація літературних творів постає одним із ключових засобів формування ціннісних орієнтирів учнів.

Доречність та незмінну актуальність дослідження буття людини засвідчують студії з постмодернізму (М. Кайку, Б. Левіс, Л. Хатчеон, У. Еко [1], Ж. Бодріяр, Ж. Ф. Ліотар та ін.), метамодернізму (Т. Вермюлен, Р. ван ден Аккер, Н. Гайдук, В. Келюх, А. Кірбі, О. Кундеревиц та ін.) та методології літературознавчих досліджень поетологічних маркерів-екзистенціалів (О. Галич, Л. Мацевко-Бекерська, В. Пахаренко, Т. Денисова, Н. Висоцька, М.Ткачук та ін.).

Дослідження концепту людини на уроці літератури становить великий потенціал для розвитку емоційного інтелекту та

критичного сприйняття світу свідомістю, що перебуває на етапі, з одного боку, поглинання дійсності, з другого – її віддзеркалення. Особистість літературного персонажа, відтак, слугує своєрідною призмою, крізь яку учень може зануритися в певну моральну площину, ціннісний та соціальний виміри. Аналіз персонажів, їхньої поведінки та емоціосфери дає змогу пропрацювати розпізнавання та глибинне розуміння *іншої самості / іншості* як індикатора формування зрілої (само)свідомості.

Універсальність та суперечливість концептуального розуміння поняття *іншості* полягає, насамперед, у складній та багатовимірній взаємодії культур, етики, психології та людської природи. Накладання особистісного досвіду і переживань на позаособистісну сферу, світ чи культуру зумовлює трактування *Іншого* як «не-свого», «не-знайомого», відтак, маркуючи індивідуальність, унікальність, ідентичність.

Сучасна гуманітаристика і, зокрема, педагогіка, зорієнтована на формування діяльнісної особистості та мислення, фокусує увагу та зусилля в дискурсі «здатної до власної ідентичності» людини – готовність та усвідомленість *власної іншості* та *іншості інших* як однозначної передумови існування моделюють аксіологічну парадигму особистості.

Продуктивним для аналізу постаті *Іншого* видається роман сучасного американського письменника Джонатана Сафрана Фоера «Страшенно голосно та неймовірно близько», який вивчається в шкільному курсі зарубіжної літератури. Написаний 2005 року про трагічні події в Америці 2001 року, роман не лише пропонує панорамний огляд буднів, на перший погляд (адже очікувано), зруйнованого трагічною загибеллю батька 9-річного «особливого» підлітка Оскара Шелла – цей роман звертає увагу читача на маркер *Іншого* крізь призму максимум «страшенно» та

«неймовірно» [2, с. 51]. Джонатан Фоер – відомий американський прозаїк, єврей за походженням – актуалізовує складну матрицю моделі світу та його сприйняття, розгортаючи перед читачем (тут слід зазначити якісну характеристику сучасного читача, а саме – існування в багатовимірному моменті, насиченому максимально різноплановими проявами: соціальна, етнічна, культурна, емоційна, інтелектуальна строкатість, взаємопроникнення в межах якої є, власне, її головною якістю) радісно-больову палітру емоцій та свідомості хлопчика, покинутого сам-на-сам із великим та водночас таким мізерним світом: Томас Шелл, успішний в професії та сімейних стосунках чоловік, через терористичний акт 11 вересня 2001 року осиротив світ свого сімейства. Зболена горем дружина, «знову самотня» матір (батько Томаса багато років тому покарав цю жінку, яка нічим нікому не завинила, мовчанкою та самотністю) і, зрештою, Оскар – «винахідник, дизайнер прикрас, виробник ювелірних виробів, ентомолог-початківець, франкофіл, веган, оригаміст, пацифіст, перкусіоніст, астроном-початківець, комп'ютерний консультант, археолог-початківець, колекціонер рідкісних монет, метеликів, що померли своєю смертю, мініатюрних кактусів, усього, що пов'язане з “Бітлз”, напівкоштовних каменів та інших речей» [3, с. 110] – чий невимовно багатий світ звузився натепер до одного-єдиного замка, ключ від якого із написом «Блек» він знайшов серед батькових речей: «Я підрахував: якщо брати до уваги все – від замків на велосипедах і засувках на горищах до замків на скриньках із заповнювачами, то вийде щонайменше по 18 замків на одну людину, тобто у Нью-Йорку приблизно 162 000 000 замків, а це нереально багато!!!» [3, с. 51].

Розгортання трагічного сюжету відбувається одночасно із розкриттям особистості протагоніста, чия постать втілює

особистісні риси та індивідуальні психоемоційні ознаки, синтезує соціальні маркери свого сьогодення та згинається під тягарем попередніх поколінь, досвіду інших (і відмінних, і чужих, і інакших) та інших не-своїх «здобутків». Щодо опрацювання цих художніх координат під час вивчення художнього твору в курсі літератури, слід зазначити, що залежно від специфіки аудиторії та особливостей організації навчального процесу сюжетний, персональний, сенсомодельючий та рецептивний аналіз може буде зосереджений на окремих домінантах, що дозволяють досягнути поставлених навчальних цілей.

Вважаємо, що опрацьовуючи роман «Страшенно голосно та неймовірно близько» в шкільному літературному курсі, слід зосередити увагу на співпереживанні та розумінні *іншого/не-такого/особливого*. Літературний аналіз цього концепту крізь названу максимально суб'єктивовану призму дає можливість простежити взаємодію з *Іншим* із перспективи формування особистості, суспільства і назагал сутності людяності.

Продуктивними для аналізу постаті персонажа методами вважаємо, зокрема, психологічний аналіз, зосереджений на дослідженні внутрішнього світу персонажа, його мотивацій, страхів, прагнень, внутрішніх конфліктів. Відтак, ідеться про розуміння психологічної сутності героїв, що безпосередньо впливає на розкодування художніх смислів твору. Соціокультурний підхід дозволяє спрямувати увагу на взаємодію персонажа зі соціальним середовищем, де протагоніст постає узагальненим образом свого часу та культури. Етичний підхід розглядає дії протагоніста та суміжних із ним персонажів з точки зору моральних норм і цінностей. Аксіологічний аналіз із залученням особистісного досвіду та апелюванням до (ще не) розкритого *Іншого* в собі актуалізує етичні аспекти вчинків та

життєвих рішень героїв. Особливо цікавим у контексті формування контрастивних навиків роботи з літературним твором є інтертекстуальний аналіз: дослідження зв'язків між літературними образами з різних творів та культур сприяє усвідомленню універсальності чи специфічності людських якостей.

Сучасний педагогічний простір активно залучає інтерактивні методи викладання літератури – обговорення, рольові ігри, театралізовані постановки – що роблять процес аналізу художньої структури літературного твору, персонажної системи, розгортання ідейно-сислової закономірності не просто цікавим, а, насамперед, особистісним. Наприклад, проведення під час навчального заняття за художнім твором «інтерв'ю з героєм» передбачає не лише уважне прочитання твору, але й осмислення проблемного поля, яке імпліцитно пропонує автор, пошуку відповідей на численні запитання, що демонструють безпосередні референції з їхнім життям, та постановки подальших запитань.

У контексті дослідження поняття *Іншого* цікавим видається семантичний взаємозв'язок/дихотомія понять *інакшість* – *іншість* в призмі «самості»: чи тільки інший є інакшим? Чи є *інакшість* маркером «самості»? Чи кожна особистість є «самістю»? Художнє полотно літературного твору, протагоністом якого є дитина, виразно маркована як «інакша», пропонує для дослідження різні вектори розгляду «самісної» парадигми буття особистості. Інтерпретаційне вивчення художнього твору в шкільному курсі літератури видається вдалим когнітивним та емоціотворчим інструментом для дослідження людської природи, ціннісної матриці, стереотипної площини існування, а також пропрацювання навиків (само)рефлексії.

Література

1. Еко У. Надінтерпретація текстів. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / За ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 2001. С. 549-563.
2. Кохан Р. «СТРАШЕННО» та «НЕЙМОВІРНО»: рецептивні максими самотності в романі Джонатана Сафрана Фоера «Страшенно голосно і неймовірно близько». *Мова і культура*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. Вип. 20. Т. II (187). С. 74–80.
3. Фоер Дж. С. Страшенно голосно і неймовірно близько : роман. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2015. 384 с.

Криворотенко Ольга Григорівна,

викладач української мови та літератури

Відокремленого структурного підрозділу

«Вільногірський фаховий коледж

Українського державного університету науки і технологій»,

викладач-методист, заслужений викладач України,

krivorotenko.o@gmail.com

РОЗВИТОК SOFT SKILLS У СТУДЕНТІВ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Ключові слова: м'які навички, критичне мислення, українська мова за професійним спрямуванням, адаптивні навички, викладач-словесник.

У сучасному освітньому середовищі акцент на розвиток м'яких навичок (Soft Skills) серед студентів набуває все більшого значення. Актуальність зазначеної проблеми визначається освітніми програмами, якими керуються у своїй діяльності фахові коледжі. У час швидкого зростання технологій навички soft skills мають стати надбанням чи не кожного здобувача освіти. Аналітики сходяться на думці, що незабаром прийде той час, коли люди та роботи порівну поділять між собою виконання трудових функцій. А тому в найближчому майбутньому, щоб зробити перші успішні кроки в кар'єрі чи залишатися затребуваними на ринку праці, вже недостатньо буде мати профільну освіту й навіть досвід роботи у своїй сфері. Працівникам майбутнього будуть потрібні додаткові знання та вміння, які не під силу повторити або доручити роботу комп'ютерній програмі. Саме такі вміння прийнято відносити до soft skills або «м'яких навичок», а про необхідність їх розвитку останнім часом чуємо все більше.

Невід'ємною складовою успішної професійної діяльності в будь-якій сфері є навичка *володіння письмовою та усною*

комунікацією рідною мовою, Для кожної людини уміння ефективно спілкуватися з оточенням – основа успіху. У багатьох професіях навик спілкування не менш цінний, ніж професійні знання. Професії електрика, механіка, металурга не є винятком. Тому, наприклад, на практичному занятті з української мови за професійним спрямуванням спеціальності 136 Металургія для студентів, які мають досвід роботи на Вільногірському гірничо-металургійному комбінаті акціонерного виробництва «Об'єднана гірничо-хімічна компанія» пропонується створити колективний творчий проєкт "Мова сталі», вправа на формування комунікативних, адаптивних навичок «Фрейм» та ін.

Важливими у професійній діяльності є адаптивні навички. Поняття *адаптивність* має багато значень. Вона буває біологічною, фізіологічною. Майбутній фахівець має вміти адаптуватися до змін у всіх сферах виробничої діяльності. Які зміни можуть чекати молодого чи досвідченого фахівця? Це може бути зміна роботи у зв'язку з переходом на нову роботу в новому колективі, інша ділянка на тому ж підприємстві, підвищення посади тощо .

Завдання викладачів – допомогти майбутньому фахівцеві опанувати елементарними адаптивними навичками. Вони допоможуть студентам, а завтра фахівцям, стати впевненішими, працювати продуктивніше й отримувати більше задоволення від тієї справи, якою займатимуться

Не менш важливими у майбутній професійній сфері є навички критичного мислення. Формування в студентів критичного мислення відіграє ключову роль у майбутній професійній сфері, допомагаючи аналізувати складні ситуації, приймати обґрунтовані рішення, впливати на формування інноваційного професійного середовища. Вміння критично

мислити дозволяє ефективно вирішувати проблеми, адаптуватися до змін та досягати успіху в різних сферах професійної діяльності.

Формування критичного мислення на заняттях з української літератури може відбуватися через дискусії та дебати: студенти можуть обговорювати та аргументувати свої погляди на тексти, виправдовуючи їх на основі текстового аналізу.

Основою професійної діяльності є емоційний інтелект. Емоційний інтелект— це здатність розуміти, усвідомлювати й керувати власними емоціями, своєю мотивацією, думками й поведінкою, регулювати свій емоційний стан, а також вміння управляти емоційними станами інших людей, помічати їхні актуальні потреби, співпереживати й розвивати їхні сильні сторони. Розвиваючи свій емоційний інтелект, ми стаємо уважніші до себе, своїх відчуттів, бажань і потреб, водночас це дозволяє нам краще розуміти інших людей, відчувати їхні потреби, мотиви, поведінку.

Розкриття креативного потенціалу студентів засобами літератури-одне із основних завдань викладача словесності. Креативність- це здатність генерувати нові ідеї, розв'язувати проблеми та створювати щось оригінальне та цінне. Вона відіграє ключову роль у професійній діяльності та у багатьох аспектах життя.

Креативність є важливим джерелом нововведень. Вона стимулює людей приходити з новими ідеями, які можуть привести до розробки нових продуктів, послуг або процесів, що покращують якість життя або діловий успіх.

Також креативність допомагає знаходити нестандартні шляхи вирішення проблем. У бізнесі креативність може бути ключем до успіху. Креативність допомагає людям висловлювати свої ідеї чітко й привабливо. Вона дозволяє знайти оригінальні

способи впливу на аудиторію й зробити інформацію більш запам'ятовуваною та переконливою, стимулює особистість до розвитку.

Отже, креативність відіграє важливу роль у стимулюванні інновацій, проблемному вирішенні, розвитку, комунікації в різних аспектах професійної діяльності та особистого життя.

Формування м'яких навичок у студентів фахового коледжу є невід'ємною складовою їхньої освіти і має велике значення для їхнього подальшого професійного та особистісного розвитку. Формування таких навичок як емоційний інтелект, уміння комунікувати, творчо й критично мислити, адаптуватися до різних виробничих, суспільних викликів та ін. допоможе студентам у майбутньому не лише успішно виконувати свої професійні обов'язки, але й вирішувати різноманітні завдання в різних сферах життя. Таким чином, інтеграція у навчальний процес фахового коледжу soft skills є стратегічно важливою для підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних до ефективної роботи в сучасному світі.

Література

1. Коваль К.О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного університету*. 2015. № 2. С. 162–167.
2. Лавриш Ю. Навички соціальної взаємодії як необхідна складова підготовки інженерів у сучасному університеті. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Серія «Психологія». 2015. Вип. 37. С. 104–111.
3. Шелякіна А., Торосян О. Формування та розвиток soft skills у студентів вищих навчальних закладів. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/66_2023/part_3/40.pdf (дата звернення: 13.06.2024).

Лисенко Людмила Михайлівна,
*учитель зарубіжної літератури,
спеціаліст вищої категорії
Глухівської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів №2
Сумської області,
lisenkoludmila759@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: шкільна літературна освіта, зарубіжна література, загальнолюдські й національні духовні цінності, всесвітня культура.

Метою сучасної освіти у середній школі є формування гуманістичної, творчої, конкурентноздатної особистості, яка б достатньою мірою оволоділа культурою цивілізованого суспільства – загальнолюдською, національною, громадською. І саме література має той великий гуманістичний потенціал, що може допомогти у формуванні такої особистості, її самовизначенні, самовдосконаленні.

Головна мета вивчення зарубіжної літератури – залучення школярів до найвищих досягнень всесвітньої культури, загальнолюдських і національних духовних цінностей, виховання естетичного смаку і потреби в читанні, високої читацької та загальної культури, вироблення імунітету проти низькопробних явищ масової культури.

Отже, саме література, можливо, єдина з усіх шкільних предметів, має справу з душею учня, її вивчення допомагає дитині стати гармонійною особистістю.

Учителю-предметнику слід дбати про реалізацію головних завдань вивчення літератури, робити його більш змістовним,

насиченим, цікавим і результативним. З цією метою запроваджувати нові, нестандартні форми та методи навчання, модульні технології тощо.

Учням подобаються такі типи занять, як урок-роздум, урок-дослідження, урок-семінар, урок-дискусія. На таких уроках панує атмосфера співтворчості задля спрямування учнів на розвиток умінь і навичок самостійного здобуття інформації. З цією метою на кожному уроці проводяться самостійно-пошукові роботи, виконуються дослідницькі завдання, максимально створюються умови для формування творчої особистості. Наприклад, такі види та форми робіт, як літературна гра, розв'язання проблемного питання, складання тез чи конспекту статті, творчий переказ тексту або переказ із творчим завданням, підготовка доповіді чи реферату, складання порівняльних таблиць, характеристик, зіставлення різних видів мистецтв тощо.

Добре відомо, що література, як вид мистецтва, тісно пов'язана із живописом та музикою, тому слід активно використовувати твори різних видів мистецтва на уроках. Це збагачує дітей, допомагає засвоєнню програмового матеріалу, розвиває в них творче та критичне мислення, робить заняття незабутнім, вражаючим та завершеним змістовно.

Наприклад, вивчаючи у 8 класі творчість Сапфо, її поезію, яка оспівує кохання, варто використати репродукцію картини Л. Альма-Тадема «Сапфо і Алкей». Розпочати знайомство з картиною треба з короткої інформації про художника та його творчий доробок. Як і всі художники ХІХ століття, Лоуренс Альма-Тадема оспівував чистоту почуттів та справжню красу, прославляючи жінку-поетесу та її творчу натуру. Його полотна передають атмосферу епохи Античності, як римської, так і грецької, відкриваючи людям вікно у давнину та даючи можливість цілком

поринути у відчуття тих часів та зрозуміти почуття героїв картин, кожною деталлю торкаючись до емоцій та вражень від переглянутого.

На картині «Сапфо і Алкей» художник передає любов до поезії, зображуючи героїв зацікавленими та сконцентрованими. Варто також відмітити, що ця робота є гарним описом синтезу мистецтв – ми бачимо, як у сюжеті поєднані музика (арфа), архітектура (амфітеатр) та поезія (поети – головні герої композиції), як частина літературної царини. Лаврові вінки, що лежать на трибуні перед Сапфо, є давнім символом уславлення людських мудрості, сили та майстерності.

Поетеса любила і красу природи, і красу життя та оспівувала все це у своїй безсмертній поезії. Профіль Сапфо чеканили на монетах, а Платон називав її "десятою музою". Вона досягла неймовірної для тієї доби майстерності у відтворенні найтонших душевних порухів людини. Невисока на зріст, смаглява, з виразними очима і коротким волоссям, вона закохала у себе поета Алкея. Взаємністю йому не відповіла, але на згадку про це залишила безсмертні літературні шедеври.

Після розповіді про поетесу демонструється репродукція картини та читається поезія Сапфо, що могла бути проілюстрована у творі голландського художника:

До богів подібний мені здається
Той, хто біля тебе, щасливий, сівши,
Голосу твого ніжного бриніння
Слухає й ловить
Твій принадний усміх...

(Переклад Г. Конура)

Прослухавши поезію та переглянувши картину, діти зможуть дати відповіді на наступні запитання:

- Якою на ній постає поетеса?

- Який настрій передає ця картина?

- Наскільки сильно корелюють рядки вірша із живописним сюжетом?

- Чи достатньо докладно передано атмосферу епохи Сапфо на полотні?

На запропоновані питання учні можуть дати письмові відповіді у формі твору-відгуку, використавши власне критичне мислення та творчий підхід.

Одним із основних прийомів на уроках залишається бесіда, але це не просто бесіда вчителя з класом, а діалог, коли учитель разом з учнями шукають відповідь, намагаються осягнути істину. Учитель звертає увагу на повноту відповідей учнів, вчить давати розгорнуті відповіді, будувати їх як невеликий усний твір-роздум. Для цього на уроках розвитку мовлення дітям пропонується висловлювати власну оцінку прочитаного, доводити її, вести дискусію, добирати аргументи. Складаючи порівняльну характеристику або розповідаючи про персонаж, учні зачитують цитати, доводячи свою думку або думку автора.

Програма із зарубіжної літератури передбачає вивчення теоретичних понять, тому на уроках обов'язково проводиться словникова робота. Учні ведуть словники, де записують літературознавчі терміни та поняття. Це сприяє тому, що діти вільно використовують теоретичні поняття під час аналізу літературного твору. Також варто вчити дітей користуватись і іншою довідковою літературою, наприклад, довідником із зарубіжної літератури, словником символів, літературною енциклопедією. Звернення до цих джерел сприяє кращому осмисленню художнього твору. Часто домашнім завданням для учнів достатнього та високого рівнів навчальних досягнень є

підготовка власних цифрових та фізичних художніх або інших творчих робіт.

Оскільки програми із зарубіжної та української літератури побудовані за хронологічним принципом, вони мають багато спільного. Це надає необмежені можливості для компаративного аналізу творів. Так, аналізуючи поему Вергілія «Енеїда», не можна не згадати про однойменний твір І. Котляревського, або, розповідаючи про бароко у зарубіжній літературі, ми згадуємо і діячів українського бароко, їхні здобутки, що увійшли до скарбниці світової літератури. Бо можливості компаративного аналізу творів українських та зарубіжних письменників допомагають учням усвідомити цілісність світового культурного процесу, своєрідність української культури.

Особливого значення набуває сьогодні методика культурологічного аналізу тексту. На уроках пропоную учням завдання на визначення різних культурних впливів, міфологію, взаємозв'язок різних видів мистецтв тощо. Така робота розширює уявлення учнів про культурні обрії, дає змогу зрозуміти усю культурну епоху через літературний твір. У свою чергу розуміння епохи допомагає правильно зрозуміти особистість манери автора. Вивчаючи біографію письменника чи поета, обов'язково подаю її у контексті епохи. Так, на уроці з теми «Данте. «Божественна комедія»», починаю урок із актуалізації знань про добу Середньовіччя та її основні риси. Наприклад, учнями-«мистецтвознавцями» обиралися тематичні роботи Е. Делакруа або Г. Доре, до яких кожен міг надати свої коментарі та оцінки.

Під час вивчення п'єси В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта» учням пропонувались завдання з порівняльної роботи над оригіналом та перекладом тексту п'єси, що є елементом інтегрованих уроків. Порівняльний аналіз дає змогу розвивати

критичне мислення – учні дають відповідь, які образи змальовує перекладач, як він зміг передати зміст і головну думку твору засобами української мови відносно оригіналу тощо.

Звісна річ, щоб урок літератури був цікавим, змістовним і відповідав вимогам сучасної освіти, учитель повинен і сам багато знати, весь час учитися новому, працювати над власним удосконаленням.

Література – не підручник життя, проте вона може допомогти особистості зробити правильний моральний вибір та зрозуміти своє місце в світі.

Лозова Наталія Григорівна,
кандидат філологічних наук,
викладач-методист Комунального закладу
«Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий
коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради,
lozova@pgpk.ukr.education

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ШЛЯХОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРУПОВОЇ РОБОТИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ключові слова: читацька компетентність, групова навчальна діяльність, українська література, особистість учня.

Важливим завданням сучасної системи освіти стало формування особистості, здатної до самореалізації та особистісного розвитку. Забезпечення виконання такого завдання можливе шляхом впровадження компетентнісного підходу. Різні аспекти розробки, реалізації та впровадження компетентнісного підходу знайшли своє відбиття у колі наукових пошуків багатьох відомих українських дослідників, зокрема Н. М. Бібік, Л. Ф. Нашенко, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. Л. Пометун, І. О. Родигіна та ін.

Компетентнісний підхід, як відомо, орієнтується на формування професійної компетентності майбутнього фахівця, яка охоплює сукупність ключових, базових і спеціальних компетентностей. Важливим складником професійної компетентності є читацька компетентність, адже на всіх етапах розвитку людства читання завжди відіграло важливу роль. Воно пронизує всі сфери нашого життя, а саме: освітню, пізнавальну, інформаційну, мотиваційну, культурологічну та сферу професійної діяльності. Під читацькою компетентністю, слідом за Т. О. Яценко, розуміємо якість, яка виявляється в готовності й здатності

здійювати наявні і віднаходити нові знання і вміння для здійснення читацької діяльності, читацького й особистісного саморозвитку [6, с. 54–58].

За словами Г. П. Ткачук, читацька компетентність є складним інтегративним утворенням. У її структурі варто виокремлювати мовленнєву, літературознавчу, бібліотечно-бібліографічну, літературно-творчу та емоційно-ціннісну компетентності [4, с. 56].

Нашою метою є з'ясування особливостей організації та проведення групової роботи на заняттях з української літератури та її вплив. Сучасний урок української літератури – це багатофункціональне явище, яке ставить перед собою багато завдань, зокрема розвинути пізнавальні й творчі здібності особистості, розкрити красу й багатство мовно-виражальних засобів художнього твору, пропагувати культурно-історичну спадщину народу та створювати умови для її засвоєння здобувачами освіти.

Проте сьогодні, на жаль, інтерес до читання класичної літератури знизився, тому варто вдаватися до різноманітних прийомів та методів зацікавлення сучасних студентів. Серед таких прийомів особливої уваги заслуговує організація групової роботи на заняттях із української літератури. *Групову навчальну діяльність* визначають як форму організації навчання в малих групах здобувачів вищої освіти об'єднаних загальною навчальною метою у опосередкованому керівництві викладача і в співпраці з учасниками навчального процесу [3]. Така форма навчальної діяльності виникла як альтернатива до традиційних форм навчання. Вона виконує організаційну функцію, котра полягає у тому, що студенти вчаться самостійно розподіляти обов'язки, розвивають уміння продуктивного спілкування, розв'язують конфлікти, які виникають у спільній діяльності [3].

Цінність такого методу полягає в тому, що, на відміну від інших методів навчання, не відмежовує студентів один від одного, а навпаки, дає змогу реалізувати прагнення до спілкування, взаємодопомоги та співпраці. У цьому випадку, студентам набагато легше звертатись за поясненням до однолітків, ніж до викладача.

Дослідження свідчать, що групову навчальну діяльність можна застосовувати на всіх етапах процесу навчання, від отримання завдання й до презентації його результатів.

Цінність цього прийому ще й у тому, що в такий спосіб здобувачі вищої освіти вчаться розподіляти обов'язки, спілкуватися один з одним, розв'язувати спільні конфлікти, вести дебати. У груповій роботі студенти частково беруть на себе функції викладача і усвідомлюють усю важливість навчання.

Групова форма навчальної діяльності має низку вагомих переваг, а саме: за той самий проміжок часу обсяг виконаної роботи значно більший; результативність у засвоєнні знань і формуванні вмій більша; формується вміння взаємодії в колективі; формується мотивація навчання, розвиваються гуманні стосунки між здобувачами освіти тощо [1].

Отже, грамотне поєднання різних форм групової роботи на заняттях із української літератури забезпечує їхню інноваційність, особистісну зорієнтованість навчання і сприяє переосмисленню зразків класичної української літератури. Таким чином, групова навчальна діяльність сприяє підвищенню успішності молодого покоління та забезпечує розв'язання багатьох виховних і розвивальних проблем.

Література

1. Богданова І. М. Педагогічна інноватика: навчальний посібник. Одеса: «ТЕС», 2000. 148с.
2. Компетентнісний підхід до вивчення української літератури в основній школі : посіб. / С. П. Паламар, Г. Л. Бійчук, В. О. Братко,

Н. М. Логвіненко, А. М. Фасоля, В. М. Тименко, З. О. Шевченко.
Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. 112 с.

3. Освітні технології : навчально-методичний посібник /
О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред.
О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2001. 255 с.

4. Ткачук Г. П., С. А. Собчинська. Літературознавча
компетентність – основа розвитку і виховання особистості
молодшого школяра. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб.
наук. пр. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2011. Вип. 9.
С. 151–157.

5. Фасоля А. Читацька компетентність: що формуємо, що і як
перевіряємо й оцінюємо. *Дивослово*. 2017. № 9. С. 8–16.

6. Яценко Т. О. Компетентнісно орієнтована шкільна
літературна освіта: до проблеми впровадження навчання.
Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. пр.; за заг. ред.
Г. Л. Токмань. Вип. 13. Переяслав-Хмельницький : ФОП
Лукашевич, 2012. С. 54–58.

Мацевко-Бекерська Лідія Василівна,
*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри світової літератури,
керівник Науково-методичного центру
дослідження та викладання літератури
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
lidiya.matsevko-bekerska@lnu.edu.ua*

ЧИТАЧ ПОСТЦИФРОВОЇ ДОБИ В ДЗЕРКАЛІ МЕТАМОДЕРНУ

Ключові слова: постцифрове покоління, Метамоdern, метамоdernізм, методика викладання літератури.

Літературна освіта – особливо сьогодні – є одним із найбільш відповідальних гуманітарних проєктів, позаяк активно моделює та забезпечує дискурс гуманності в школі. Не оминаючи потреби у фізично безпечному просторі перебування дітей та вчителів, акцентуємо на літературі як певному соціокультурному феномені, що гуртує спільноту, додає завзяття, зцілює травми від втрат і пережитого болю. Література у такому контексті виходить далеко за межі художнього тексту, примножуючи смисли та формуючи інший погляд на світ реальний з позицій маркерів світу фікційного. Дослухаючись до Л.Керролла, мусимо бігти «удвічі швидше», аби запропонувати учням новий ціннісний канон, не змагаючись із надсучасними технологіями.

З об'єктивних причин адаптувавши освітній процес у широкий контекст таких понять, як «інформатизація», «e-технології», «оцифрування», «інформатична компетентність», «цифрова культура», «цифрове навчання», «онлайн педагогіка», «гібридна педагогіка» тощо, ми апробували у шкільному класі й університетській аудиторії методику роботи із «цифровим

поколінням» («цифровий житель», М. Пренські /M.Prensky), «І-поколінням», «І-генерацією», «поколінням гаджетів» (Є. Зеленов) і натепер спільно творимо принципово новий освітній дискурс, у якому стає активним постцифрове покоління, цікаве та неоднорідне, дуже по-різному оприявлене у середовищі формування та самореалізації. Можливо, однією із відповідей на завжди важливе питання «як?» для актуальної методики викладання літератури стане послідовне чи то повернення, чи то нове утвердження hard skills – ймовірно, після повного кола опанування soft skills слід замислитися про важливість художнього тексту в його первинному значенні та призначенні – формуванні світу «образів та ідей» (Г.Костюк) у свідомості учня. Таке міркування зумовлюється передусім емоційним переживанням реальності першої третини ХХІ ст. в домінанті Метамодерну.

Метамодерн як нова доба в історії цивілізації дедалі більш активно та переконливо входить у контекст сучасної гуманітаристики, проєктуючи метамодернізм як сукупність методологічних зусиль, що стрімко приростає поняттями, визначеннями, концептами. Складність і калейдоскопічність філософської, методологічної, методичної панорами репрезентується значним обширом понять (діджимодернізм А. Кірбі, автомодернізм Р. Семюелса, альтермодернізм Н. Бурріо, перформатизм Р. Ешельмана), серед яких найбільш поширеним став метамодернізм Т. Вермюлена і Р. ван ден Аккера (маніфестований та обґрунтований, однак засвідчений у триванні традиції, адже уперше введений в аналітичний контекст М. Заварзаде 1975 р.). Визначаючи інтелектуально-емоційну константу Метамодерну, можемо апелювати до метафори Вс. Зеленіна – «Епоха Доброї Волі». Парадоксальність нової культурної доби в її центруванні довкола добра полягає передусім

у тому, що сутність Метамодерну проявляється в катарктичний спосіб, через особисту причетність людини до трагічних подій та ситуацій в історії людства (Чорнобильська трагедія у квітні 1986 р., події у Нью-Йорку 11 вересня 2001 р., повномасштабне вторгнення росії на територію суверенної України 24 лютого 2022 р., трагічні події 7 жовтня 2023 р. тощо [3]).

У найбільш складних, найбільш суперечливих, найбільш невизначених ситуаціях – передусім ситуаціях екзистенційного вибору та ухвалення рішень – особлива місія покладається на освіту. Пам'ятаючи Франкове «школою світ стоїть», переживаємо новий карколомний закрут цивілізаційної спіралі, на якому для «Епохи Доброї Волі» немає альтернативи, а для освіти здійснюється дискурс кульмінаційної відповідальності – за кожную врятовану душу, за кожную просвітлену свідомість, за кожную незроблену/вчасно виправлену помилку. З глибоким пошануванням кожного навчального предмету маємо визнати, що гуманітарна складова освітнього процесу набуває особливої значущості. Застановімося на літературній освіті в призмі її впливу на формування свідомості школяра у світі, де зруйновані усі конвенції, де порушені всі реальні та уявні кордони, де незворотно втрачені можливості для задоволення практично всіх потреб людини (відповідно до концепції А.Маслоу, від базових, фізіологічних і далі – до потреб безпеки, соціальних потреб, потреб у повазі, когнітивних, естетичних потреб, потреб в самоактуалізації, трансцендентних потреб).

У нашому новому світі не лише триває багатосотлітня (принаймні від 1440 р.) традиція читання, але особливо активізується пошук відповідей на ключове питання: «наскільки ми сьогодні спроможні, як і дві тисячі років тому, формувати не тільки візуальну, але й візійну культуру світосприйняття, як і

навчитися мудрості староримського принципу *animo videre* – бачити душею» [1, с. 25]. Літературна освіта набуває нової якості, позаяк покликана вже не так візуалізувати культуру (через гнучку методичну систему вправного застосування інструментів навчання, розвитку, виховання), як створити новий когнітивний простір. Читання в добу Метамодерну передбачає формування метанавику самоідентифікації в нових (=інших) реаліях, про які ми мало знаємо, однак, які, суголосно метамодерністичному настрою, відчуваємо та переживаємо. У такому настрої сформована ідея Школи радості вже засвідчила своєчасність та перспективність у форматі модельних навчальних програм з літератури із конкертизацією у низці навчально-методичних видань.

Знаємо, що У. Еко майже двадцять років міркував над важливою для усіх освітян проблемою, сформулювавши питання: «Чи поглине комп'ютер книгу?» (1997 р.). Зрештою, відомий філософ зарадив собі та своїм сучасникам: «Питання полягає радше в тому, як зміниться внаслідок читання з екрана те, до чого ми раніше бралися, гортаючи сторінки. Що ми здобудемо з цими новими білими книжечками, і – насамперед – що ми втратимо? [2, с. 6]. На своє болісне питання автор знайшов позитивну відповідь: «Завдяки інтернету ми повернулися в еру текстів. Якщо раніше ми думали, що увійшли в цивілізацію візуального образу, то комп'ютер повернув нас до галактики Гутенберга, і тепер усі відчувають зобов'язання читати» [2, с. 15].

Теперішні учні 5 класу (які активно долучаються до вивчення літератури в колі шкільних предметів) майже завершують активність покоління Z, відкриваючи простір наступному поколінню – «альфа» (народженим після 2015-2017 рр.). Для цих дітей метафора «стосунків» сторінки й екрана набуває особливого значення, позаяк покоління «альфа» належить до постцифрової

епохи, характерною прикметою якої є те, що будь-який девайс із важливого чинника впливу організації освітнього простору став своєрідним продовженням особистості дитини. Саме з цієї позиції слід визнати, що читання виконує надважливу гуманітарну місію в поєднанні людинознавчого й людинотворчого аспектів, при цьому духовнотворча природа цього феномену має домінувати у всіх сферах освітнього дискурсу.

Для Т. Юсефа метамодернізм – «домінуюча культурна логікою сучасної сучасності», а його основним принципом є «віра, довіра, діалог і щирість» [4]. Проблематика читання ускладнюється, адже одночасно «вписується» в контур цифрових технологій і моделює когнітивний ланцюжок «структури почуття» (Р. Вільямс) розгубленої, стривоженої, переляканої, невпевненої особистості, котрій належить знайти надійну опору для власного існування та щасливої самореалізації у новому світі. Трансформація смислу відбувається надто стрімко: за досить короткий, півсотлітній, інтервал людство пережило карколомну зміну – від SPOD-світу (до 1980-ті рр.), через VUCA-світ (кінець 1980-их рр., після «холодної війни»), далі через короткотривалий BANI-світ (2020-2022 рр., автор ідеї Дж. Кашіо) і до утвердження канонів SHIVA-світу (з 2022 р.). Вочевидь, не випадковим те, що дослідники звернулися до індуїстського пантеону, обравши за назву ім'я Шива або Шіва (санскрит शिव – сприятливий, прихильний, дружній, бога-руйнівника у трійці (трімурті) головних богів поряд з Брахмою і Вішну). Сподіваємось на утвердження цінностей Метамодерну у горизонті пошуку-знаходження-втілення Добра з подальшим сформованим (передусім, школою у діалозі з родиною) навиком вдячності за цей шлях.

У новітній Вавилонській вежі одне з важливих місць належить нашим теперішнім учням та студентам, які наразі лише змінюють простір ізоляції, трансформуючи його з пандемічного (де за масками піклування про збереження здоров'я сховалися аватарки страху, самотності, мовчання) у воєнний (коли понад усе нам важать фізична безпека та спокій кожної людини). Метамоdern сьогодні лише вказує на обриси цієї вежі, у якій безмір та безліч коридорів та поворотів, драбин (догори й донизу), дверей (зачинених, відчинених, прочинених), облич (упевнених, розгублених, стривожених, сумних, радісних) – і книг, що очікують свого читача. Для формування методики викладання літератури в гармонійному освітньому просторі сьогодні особливо важливим видається розуміння сенсу *іништі* емоції та настрою, що дедалі більш помітно утверджуються – усі люди потребують Добра та Злагоди, шукаючи для цього точок опори та безпеки, налагоджуючи власний алгоритм «вписування» в новий історичний час.

Література

1. Зубрицька М. Homo legens : читання як соціокультурний феномен. Львів: Літопис. 2004. 352 с.
2. Еко У., Кар'єр Ж.-К. Не сподівайтесь позбутися книжок. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 256 с.
3. Світові підсумки 2023 року. Сергій Дацюк на Ukrlife с Людмилою Немирею (30 грудня 2023 року). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SjzWCfprwRg> (дата звернення: 25.02.2024).
4. Yousef T. Modernism, Postmodernism, and Metamodernism : A Critique. International Journal of Language and Literature. June 2017. Vol. 5. No. 1. DOI: 10.15640/ijll.v5n1a5

Мирошниченко Наталія Володимирівна,
*студентка магістратури
філологічного факультету
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка,
Notika0220@gmail.com*

ПОНЯТТЯ «СВІТОВИЙ ОБРАЗ» В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Ключові слова: світовий образ, метамодернізм, національна ідентичність, глобалізація.

У контексті літературознавства поняття «світовий образ» охоплює не лише конкретні образи персонажів чи подій у творі, а й цілісну картину світу, яку автор формує в межах свого художнього тексту. Цей термін вживається для позначення сукупності уявлень, емоцій і символів, що передають ідеї про буття, людське існування та їхні взаємозв'язки.

В українському літературознавстві термінологія, пов'язана зі «світовим образом», здебільшого зосереджена на тісному зв'язку між національною ідентичністю, культурними архетипами та загальнолюдськими проблемами, які відображаються у літературних творах.

Формування світового образу в українській літературі має глибоке коріння в народній творчості, міфології, фольклорі, а також у національних традиціях мислення. Ці аспекти відіграють ключову роль у побудові символічної системи твору.

Літературознавці, такі як Дмитро Чижевський, Євген Маланюк, Юрій Шевельов, досліджували проблему формування світового образу через призму філософських і літературних концепцій. Вони звертали увагу на вплив історичного контексту,

зокрема впливи колоніалізму та боротьби за національну ідентичність, на художню форму творів.

Важливу роль у побудові світового образу відіграє використання художніх засобів, таких як метафора, алегорія, символ, які допомагають передати абстрактні ідеї через конкретні форми. У цьому контексті можна згадати Олександра Потебню та його дослідження ролі мови та символів у літературній творчості.

Світовий образ відіграє важливу функцію в структуруванні художнього твору, слугуючи механізмом передання авторського бачення дійсності. Він дозволяє узагальнити особистий досвід героїв до рівня вселюдського, через який розкриваються глобальні теми: свобода, національна незалежність, духовність.

Українські письменники часто звертаються до історичних чи міфічних мотивів як основи для світового образу. Наприклад, творчість Тараса Шевченка характеризується багатшаровими світовими образами, що об'єднують національні та загальнолюдські проблеми, такі як боротьба за свободу, духовні пошуки і збереження культурної спадщини.

Леся Українка у своїх творах відображає світовий образ через поєднання трагічного з оптимістичним. Її драматичні персонажі часто постають перед універсальними проблемами вибору, страждання і свободи, що створює символічні картини світової гармонії або дисгармонії.

Постмодерністська література відкриває нові перспективи для розгляду світового образу. У сучасній українській літературі світовий образ часто набуває релятивістського характеру, коли картина світу постає як набір фрагментів без чіткої системи. Такий підхід можна спостерігати у творах Юрія Андруховича, Оксани Забужко, Сергія Жадана.

В умовах глобалізації та посилення міжкультурних контактів сучасні автори звертаються до світового образу як засобу рефлексії над багатозначністю сучасного світу. Українська література дедалі більше включає елементи глобальних проблем, таких як міграція, урбанізація, екологія, які утворюють нові моделі світового образу.

Водночас постмодернізм не виключає звернення до традиційних українських культурних архетипів. Наприклад, символи матері-землі, козацтва, народної боротьби знаходять своє місце у творах сучасних авторів і зливаються з глобальними темами, створюючи оригінальні образи.

Українська література є частиною світової літературної традиції, і її світові образи можна розглядати в порівняльному аспекті з іншими літературними культурами. Наприклад, образи, що виникають у творчості Гоголя, можна порівняти з європейською традицією трагічного гротеску.

Важливим аспектом порівняльного аналізу світового образу є впливи західної філософської думки на українських авторів. Зокрема, ідеї екзистенціалізму, зокрема Жана-Поля Сартра та Альбера Камю, мали вплив на таких письменників, як Валер'ян Підмогильний, чия проза є зразком злиття індивідуального досвіду та загальнолюдських питань буття.

Отже, поняття «світовий образ» в українському літературознавстві є складним і багатовимірним. Воно поєднує у собі національні, культурні, історичні та загальнолюдські елементи, які автори використовують для створення оригінальних літературних творів. Світовий образ дозволяє українській літературі взаємодіяти з іншими літературними культурами, водночас зберігаючи свою ідентичність і особливий погляд на світ.

Література

1. Чижевський Д. Історія української літератури: від початків до доби реалізму. Харків : Акта, 2002. 632 с.

2. Потебня О. Естетика і поетика слова. Київ : Мистецтво, 1985. 285 с.
3. Маланюк Є. Книга спостережень. Літературознавчі статті, есе, виступи. Київ : Вид-во Смолоскип ім. В. Симоненка, 1995. 256 с.
4. Шевельов Ю. Внесок вчених української діаспори у світову науку. Харків : Фоліо, 2003. 399 с.
5. Гундорова Т. Постчорнобильська бібліотека : український літературний постмодерн. Київ : Критика, 2005. 328 с.
6. Дзюба І. Україна у пошуках нової ідентичності. Київ : Либідь, 1998. 320 с.
7. Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст. Чернівці : Meridian Czernowitz, 2011. 480 с.
8. Жадан Сергій. Інтернат. Чернівці : Meridian Czernowitz, 2017. 336 с.

Мхитарян Ольга Дмитрівна,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії й методики
мовно-літературної та
художньо-естетичної освіти
Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
olha.mkhytarian@moippo.mk.ua*

ПОЛІМИСТЕЦЬКЕ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ ЯК ЧИННИК ЛІТЕРАТУРНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ-ЧЛЕНІВ МАН УКРАЇНИ

Ключові слова: міжмистецькі зв'язки; літературно обдаровані учні; інтермедіальна взаємодія.

Проблема формування компетентного учня-читача набуває особливого значення, коли йдеться про едукацію дитячої обдарованості, педагогічний супровід якої все частіше пов'язують із підвищенням інтелектуально-творчого потенціалу країни. Оскільки однією з нагальних проблем предметної методики є інтеграція у шкільній літературній освіті та механізми її продуктивної реалізації, актуалізується питання оптимального використання засобів міжпредметної інтеграції для літературного розвитку учнів-членів МАН України.

Визначальною категорією міжпредметної інтеграції є взаємодія інших видів мистецтва з художньою літературою, що презентує *міжмистецькі зв'язки* як потужний культурологічний чинник цілісного осягнення естетичної цінності словесного мистецтва та загальних закономірностей інших видів образотворчості. Водночас сучасні школярі як представники «медійного покоління» відчують гостру потребу інтеграції в літературну освіту медіаосвітніх дискурсів і технологій, що

найяскравіше виявляється в міжвидовій взаємодії художнього твору з суміжними видами мистецтва, особливо з кіно- та театральним мистецтвом.

Оскільки *літературний розвиток* – це тривалий, складний процес якісних змін в осмисленні учнями словесно-художніх образів на основі їхнього проникнення в суть і форми художньої умовності мистецтва слова, а *обдарованість* – сукупність задатків особистості, що є передумовою розвитку її здібностей до певних видів діяльності (О. Савченко), гострою потребою нині є забезпечення *освітнього середовища* для обдарованого школяра (В. Вихрущ). У процесі навчання літератури йдеться про створення психолого-педагогічних умов розвитку мотиваційних, інтелектуальних і творчих можливостей у літературно обдарованих учнів для їхньої самореалізації, зокрема під час полімистецького вивчення художнього твору в системі МАН України.

В аспекті мистецької інтеграції важливо усвідомлювати, що результатом інтеграції є *«інтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів»* [4, с. 72]. Це, за С. Жилою, сприяє не лише розумінню важливості всебічної реалізації міжмистецьких зв'язків у процесі міжпредметної інтеграції, що не обмежуються їх допоміжною функцією і мають сприйматися як повноцінна художня форма пізнання [2, с. 261–280], а й убезпечує від використання вчителем іншої образотворчості в ролі суто ілюстративного матеріалу для засвоєння учнями специфіки художнього твору. Відтак актуалізується, як підкреслює Л. Масол, положення мистецької педагогіки про те, що *будь-які асоціативно-образні зв'язки,*

паралелі, аналогії між видами мистецтв обов'язково мають ураховувати специфіку художньої мови кожного з них [3, с. 62].

Організація такого пізнання художнього тексту в поглибленому навчанні літератури здійснюється на основі методів компаративістики. *Компаративний метод* (лат. *comparativus* – «порівняльний»), що набув поширення й у лінгвістиці під час вивчення споріднених мов, у літературознавчій теорії і практиці має на меті порівняльне вивчення художніх творів у національному та світовому культурологічному контекстах. Нині в межах компаративного методу окреслилися кілька міждисциплінарних наукових напрямів, серед яких – *інтермедіальні студії*, що спрямовуються на інтермедіальні порівняння – висвітлення зв'язків літератури з іншими видами мистецтва, характерною ознакою яких є наявність у художньому творі елементів, транспонованих із інших видів мистецтва.

Зважаючи на складність і багатогранність літературно-мистецьких взаємозв'язків, маємо усвідомлювати провідне завдання порівняльного методу в поглибленому навчанні літератури, що, за визначенням А. Градовського, зводиться до таких *положень*: а) установлення спорідненості й відмінності міжлітературних зв'язків; б) історико-літературного пояснення відповідностей або відмінностей в літературних явищах; в) виявлення ідейно-естетичних значущих сторін зіставлення творів. Для цього у процесі порівняльного опрацювання художнього твору доцільно формувати в учнів такі *читацькі вміння*: 1) установлювати факт генетичної спорідненості; 2) характеризувати подібні або близькі явища; 3) порівнювати літературно-мистецькі твори на різних рівнях структури (фоніка, лексика, граматики, синтаксис, фабула, сюжет, простір, час, семантика); 4) специфікувати національні особливості художніх

творів; 5) відстежувати спільне в кількох творах, вибудовуючи історико-типологічний ряд [1, с. 62].

Використання компаративного методу в контексті інтегративних художньо-педагогічних технологій, пропонує спеціалістами з методики навчання мистецтва, передбачає залучення дидактичного інструментарію, що ґрунтується на методах і прийомах *порівняння, аналогії, емоційно-образних асоціацій*. Запорукою успішності такого навчання є й опора на визначені Л. Масол види інтегратора: 1) *духовно-світоглядний (тематична інтеграція)*, що спирається на зіставлення й порівняння образів у різних видах мистецтва; 2) *естетико-мистецтвознавчий* – здійснюється на основі застосування споріднених понять і категорій для різних видів мистецтва (*засоби виразності, жанрове різноманіття, форма, композиційне вирішення, стильові особливості, естетичні категорії*) та передбачає насамперед використання *емоційно-образних аналогій*; 3) *комплексний* означає одночасне поєднання розглянутих або інших видів інтегратора [3, с. 77–78].

Особливості полімистецького вивчення драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки у форматі гурткової літературознавчої роботи учнів-членів МАН полягають у інтеграції різних видів мистецтва у процес дослідження теми «Інтермедіальні коди драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»». У такий спосіб уможлиблюється коректне зіставлення мистецьких понять, порівняння їх значень у різних видах мистецтва з опорою на конкретні художні приклади й особистісний естетичний досвід учнів-членів МАН України, що не лише поглиблює розуміння ними мистецьких явищ, а й активізує їхні морально-етичні аналогії та сприяє уточненню суспільно-ціннісних орієнтирів.

Література

1. Градовський А. В. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури : методологія та методика : монографія. Черкаси : Брама, 2003. 292 с.
2. Жила С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. Чернігів : Деснянська правда, 2004. 360 с.
3. Масол Л. М. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1–2 класах на засадах компетентнісного підходу». Київ : Генеза, 2019. 208 с.
4. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: <http://surl.li/mtqgpx>.

Надточій Світлана Миколаївна,
учитель української мови та літератури
Глухівської загальноосвітньої школи №6
Сумської області
svetlana.nadtochiy72@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ОБІЗНАНОСТІ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Ключові слова: книга, шкільна літературна освіта, читацька компетентність, художньо-читацька компетентність, інформаційно-читацька компетентність, бібліотечні заняття.

В умовах широкого використання можливостей медіа-ресурсів художня книга для сучасних учнів поступово втрачає своє призначення як основний спосіб прилучення до творів словесного мистецтва. Читання *допомагає розширити словниковий запас і підвищити інтелектуальний рівень.* Відчуваючи себе компетентним у різних питаннях, людина стає більш впевненою у своїх силах і підготовленою до будь-яких життєвих викликів. Читання книг розвиває соціальні навички і здатність до співпереживання. Одним із чинників досягнення результативності у розв'язанні проблеми читання є науково обґрунтоване трактування поняттєвого апарату компетентнісного шкільного навчання літератури. Вважаємо, що рівень загальноосвітньої підготовки школярів значною мірою визначається рівнем сформованості їхньої читацької компетентності. Тому є підстави визначати читацьку компетентність як ключову для різних освітніх галузей. Отже, читацька компетентність як ключова – це якість, що виявляється в готовності та здатності особистості самостійно здобувати і застосовувати пов'язані з читанням знання і вміння для

здійснення читацької діяльності, читацького й особистісного саморозвитку. Відтак особливої актуальності набуває проблема формування у підростаючого покоління культури читання, розвитку усталеної потреби в систематичному читанні як особистісної риси компетентного учня-читача. Дидактико-методичний потенціал книги розкривав В. Сухомлинський, вказуючи на її призначення для шкільного навчання, самоосвіти та самопізнання учнів, виховання їх морально свідомими.

Духовне відродження українського народу неможливе без впливу літератури на формування національної свідомості. Однак, щоб література здійснювала свою виховну роль, треба виробити у людини вміння читати художні твори, належним чином сприймати дійсність, сформувані прагнення брати приклад з позитивних героїв.

У даній науковій розвідці актуалізовано проблему значення книги у розвитку шкільної освіти, в інтелектуальному становленні сучасних учнів-читачів, розкрито дидактико-методичний аспект розвитку читацької компетентності учнів, конкретизовано поняття «читацька компетентність», «художньо-читацька компетентність», «інформаційно-читацька компетентність», коротко розкрито специфіку організації бібліотечних занять.

Навчити учнів добре читати – одне з найважливіших завдань школи. Уміння читати не варто розглядати лише як здібність, сформовану в ранньому шкільному віці й розуміти лише як оволодіння технікою читання. Читання – це необхідність та здатність учня до усвідомлення прочитаного, готовність до вибору адекватної певному моменту стратегії читання, це сукупність знань, умінь і навичок, що постійно розвиваються, це якість особистості, яка удосконалюється протягом життя. Читання є специфічною формою комунікативно-пізнавальної діяльності

особистості, що забезпечує не лише засвоєння інформації з тексту, збагачення знань учня-читача, а й є одним із чинників його самоосвіти та саморозвитку. Ефективність читання визначається рівнем сформованості читацької компетентності учня як пріоритетного компонента загальноосвітньої підготовки школярів. У контексті положень Концепції Нової української школи (2016) та Закону України «Про освіту» (2017) щодо реалізації компетентнісних засад шкільного навчання дискусійним залишається питання унормування поняття «читацької компетентності» [2; 1].

Прагнення вчителів-словесників підвищити рівень читацької компетентності учнів, інтерес до художньої книги, розвивати потребу в самостійному читанні спонукає до практикування варіативних (нетрадиційних) форм навчання, однією із яких є бібліотечні заняття [4]. Їх проведення не передбачено чинною навчальною програмою з української літератури, однак педагог має можливість виокремити кілька годин із резервних або ж відведених для позакласного читання. У контексті зазначеного в оновлених навчальних програмах з української літератури для 10-11 класів (2016) вказується, що мета таких уроків – «задовольнити індивідуальні читацькі інтереси, потреби, зацікавити читанням, удосконалити читацькі вміння і навички, зокрема самостійної організації і здійснення читацької діяльності, сформулювати індивідуальну освітню програму» [3]. Заняття, що передбачають скоординовану співпрацю вчителя та бібліотекаря, можуть бути організовані у різних формах. Так, читацькі конференції, літературні вітальні, тематичні виставки, присвячені творчості письменників, а також заняття у формі спецкурсу, факультативу чи гуртка ефективно впливають на розвиток художньо-читацької компетентності учнів. Урок-лекція, екскурсія, «віртуальна

екскурсія», гра-практикум, вікторина, огляди довідкових, бібліографічних та інформаційних видань орієнтовані на розвиток не лише художньо-читацької, а й інформаційно-читацької компетентності учнів. Отже, такий вид навчальної діяльності сприяє поглибленню знань школярів про книгу, різноманітність друкованих та інших видів джерел інформації, формуванню їхніх умінь користуватися довідково бібліографічним апаратом бібліотеки, розвитку читацьких інтересів, світогляду, естетичних смаків школярів, а також удосконаленню вмінь та навичок, необхідних компетентному читачеві. Коротко представимо організаційно-методичну схему проведення бібліотечних занять. Тематика таких уроків може бути різноманітною: «Історія виникнення книги», «Книги – мудрість століть», «Книга і комп'ютер в інформаційному суспільстві», «Бібліотека та її інформаційний потенціал», «Знамениті бібліотеки світу та України», «Ключі до бібліотечних скарбів», «Електронна бібліотека – сучасний засіб пошуку інформації» тощо. Важливо охарактеризувати учням можливості електронних бібліотек, що відкривають швидкий доступ як до сучасних видань, так і до рідкісних, цінних та мало тиражованих цікавих книг. Методично правильно організовані бібліотечні уроки дають учням інформацію про історію виникнення та розвиток книги.

У процесі проведення бібліотечних уроків важливо сформувати в школярів ставлення до бібліотеки, зокрема й електронної, як до невичерпного джерела інформації, фундаменту освіти і самоосвіти особистості, осередку, де можна не лише поглибити знання, але й поспілкуватися з однодумцями. Отже, система бібліотечних занять підпорядкована формуванню свідомого і зацікавленого ставлення сучасних учнів до книги, вихованню потреби в систематичному читанні, що сприяє

розширенню їхніх читацьких інтересів, розвитку читацької компетентності та інформаційної культури загалом.

Отже, читацька компетентність в умовах інформаційного суспільства розглядається як сукупність освітніх елементів, яка виявляється у володінні системою літературних знань, умінь і навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості та здатності їх використовувати з метою пізнання навколишньої дійсності, задоволення власних потреб. Вона визначається не лише обсягом літературних знань, а й здатністю школяра засвоювати знання та застосовувати їх. Рівень сформованості читацької компетентності свідчатиме про готовність до повноцінного сприйняття складніших за художньою формою і змістом літературних творів, засвоєння літературознавчих термінів.

Література

1. Про затвердження Закону України «Про освіту»: Постанова КМУ від 05.09.2017 №2145-VIII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Про схвалення Концепції реалізації державної «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження КМУ від 14 груд. 2016 р. № 988-р [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>.
3. Проект програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська література. 10-11 класи (рівень стандарту) [Електронний ресурс]. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/navchalniprogram.html>.
4. Яценко Т.О. Бібліотечні уроки як форми розвитку читацької компетентності учнів. *Українська мова і література в школі*. 2007. № 5. С. 5-7.

Небеленчук Ірина Олександрівна,
*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
теорії і методики середньої освіти
комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»,
nebirina@ukr.net*

ЦІНІСНО-СВІТОГЛЯДНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Ключові слова: цінності, світогляд, читацька компетентність, емпатія, мораль.

На сучасному етапі розвитку освіти актуальною залишається проблема читання художніх творів. Зазначена тема розглянута у працях науковців Н. Волошиної, Є. Пасічника, А. Ситченка, Г. Токмань, В. Шуляра, Т. Яценко, Л. Мірошніченко, О. Ісаєвої, Ж. Клименко та інших.

Можемо констатувати про низький рівень читацької компетентності здобувачів освіти як дорослих, так і дітей. З-поміж компонентів, що впливають на рівень зниження цікавості до читання художніх творів, можемо виокремити такі: - низький рівень читацької культури у родині; - відсутність мотивації до читання; - стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційний технологій; - цифровізація суспільства; - перевантаження шкільних програм текстами значного обсягу; - відсутність сформованості читацької компетентності щодо вибору художніх творів; - невідповідність текстів віковим особливостям дитини; - недостатня кількість друкованих творів у шкільних бібліотеках. Тому виникла проблема розгляду окресленого питання.

Одним із компонентів низької читацької культури є несформованість читацької компетентності. Науковець В. Мартиненко розглядає читацьку компетентність як складний компонент, який є *«базовим складником комунікативної і пізнавальної компетентностей і передбачає оволодіння учнями сукупністю знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень, які дають змогу дитині відповідно до її вікових можливостей самостійно орієнтуватися в колі дитячого читання, самостійно працювати з різними видами письмових текстів – читати їх, розуміти, знаходити потрібну інформацію, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати, застосовувати її для розв'язання навчально-пізнавальних завдань, у життєвому досвіді, у стандартних і нових ситуаціях»* [4, с. 4].

Під читацькою компетентністю розуміємо *інтегрований результат навчальних досягнень учнів-читачів, пов'язаних із читацькою діяльністю; здатність до осмисленого здобуття предметних знань і вмінь, передбачених конкретно програмовою навчальною темою та шкільним курсом літератури загалом.*

Як стверджує Н. Волошина, *«дитина пізнає світ через мистецтво. І своєрідність цього пізнання в тому, що слово не лише відображає життя, яке можна реально побачити, сприйняти, а й переживання, почуття і прагнення. Через слово людина може осягнути багатогранність іншої особистості, її почуття й переживання»* [2, с. 324]. Констатуємо, що саме література сприяє формуванню ціннісних орієнтацій.

Складниками читацької компетентності є ціннісно-світоглядні орієнтації, естетичні орієнтири, наявність високохудожніх творів, здатність застосовувати набутті знання, самостійність у визначенні способів дій, уміння стверджувати, доводити та переконувати, незалежність думки та аргументація

власного судження. Одним із важливих спрямувань літератури є виховання на цінностях, зокрема значущість становлять морально-етичні цінності. У художніх творах знаходимо інформацію про події із життя героя чи героїв, країни, якщо твір має історичне спрямування, про явища і закони природи. Твори літератури допомагають збагатити словниковий запас, розвивати мовлення, сприяють поглибленню світогляду читача. Завдяки ідейно-естетичній спрямованості творів художньої літератури читачі пізнають елементи морально-етичної культури, засвоюють загальнолюдські цінності та норми поведінки народу, знайомляться з традиціями та звичаями родини, краю, країни. Такі цінності, як справедливість, турбота про іншого, співчуття, співпереживання сприяють розумінню світу іншої людини, виховують повагу, любов. Значущість являють соціально-політичні цінності, які спрямовані на виховання шанобливого ставлення до довкілля, поваги до рідної мови, народу, до національної культури.

Говорячи про ціннісно-світоглядні орієнтації у процесі формування читацької компетентності, варто зосередити увагу на значущості літератури у цьому аспекті. Цінності є змістовим компонентом літературного твору. Завдяки літературі формуються моральні орієнтири, етичні норми, загальнолюдські цінності. Література сприяє розвитку емпатії, толерантності критичного мислення. Дитина завдяки літературі пізнає насамперед себе, світ, власне місце у ньому, життя людей інших країн, культуру інших народів тощо.

Література як інструмент самопізнання та саморозвитку сприяє ідентифікації з героями (засвоєння кращих рис і бажання бути схожими на героїв), рефлексії над власним життєвим досвідом, відкриттю нових граней особистості. Тому педагогам важливо орієнтувати дитину на їхні власні запити, вчити

аналізувати помилки та приймати життєві виклики, аналізувати ситуації, побачити, а згодом розв'язувати життєві проблеми й оцінювати ризики крізь призму власного світобачення. Важливими компонентами читацької компетентності є **формування моральних цінностей** (емпатія, співчуття, відповідальність за власну долю та долю інших), **розвиток критичного мислення** (знаходження причинно-наслідкових зв'язків, стимуляція до читання художніх творів, до аналізу та синтезу, розуміння та розв'язування складних життєвих питань і ситуацій), **поглиблення світогляду** (ознайомлення з іншими та інакшими культурами, історичними епохами, світоглядом інших народів (застосування елементів компаративного аналізу під час розгляду творів усної народної творчості: прислів'я, загадки, казки, легенди, перекази тощо; творів епічного та ліро-епічного роду: билини, балади, байки; у ході розгляду творів історичного спрямування: романи, повісті, саги, літописні джерела та інші). Так, роман «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського допомагає зрозуміти народні звичаї та важливість їхнього збереження для прийдешніх поколінь, на прикладі творів «Катерина», «Наймичка», «Марія», «Утоплена» Тараса Шевченка, «Людина», «Доля чи воля?» Ольги Кобилянської, «Бояриня» Лесі Українки, можна виявити ставлення до жінки у суспільстві та вплинути на свідомість читачів, зокрема дівчаток у розумінні та розкритті таких понять, як «жіночність», «любов», «материнство» та інші. Розгляд поетичних творів впливає на емоційну та чутливу сферу читачів. Саме поетичні твори допомагають виразити почуття, переживання, зрозуміти власний психологічний стан (радість, біль, щастя, смуток, туга тощо). Поетичні твори сучасної літератури «Квіти мінних зон», «Місто Марії» С. Вакарчука, «Біля тополі» П. Солодухи та інші сприяють вихованню таких цінностей, як

мужність, патріотизм, любов до Батьківщини, до рідного краю, стійкість у боротьбі з російськими загарбниками. «Звернення до почуттів дитини», на переконання Н. Голуб, «сприяє розвитку емоційного інтелекту» [3, с. 18].

Українська література є невід’ємною частиною національної культури, тому відіграє важливу роль у формуванні ціннісно-світоглядних орієнтацій особистості. Як зазначає науковець І. Бех, «лише любов, вірність, справедливість і багато інших цінностей ведуть молодь до добродійності і досконалості» [1, с. 5]. На переконання науковця Т. Яценко, формування читацької компетентності передбачає насамперед формування «усвідомлення важливих загальнолюдських світоглядних та морально-етичних національних цінностей» [5, с. 71]. У роки боротьби за незалежність української держави, за волю українського народу, у роки протистояння російській агресії важливим завданням родини та педагогів стало виховання на цінностях, таких як-от: свобода, гідність, дружба, патріотизм, любов до рідної землі, збереження історичної пам’яті та традицій свого народу, служіння вищим ідеалам, у боротьбі за справедливість і добро, духовність. Допомогти сформуванню цінностей може література, яка є важливим духовним складником у формуванні читацької компетентності на важливих цінностях життя.

Література

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : Букрек, 2018. 320 с.
2. Волошина Н. Проблеми літературної освіти й поради Валерія Шевчука в програмотворенні. *Волинь – Житомирищина : історико-філол. зб. з регіон. пробл. / Житомир. держ. пед. ін-т ім. Івана Франка, Істор.-філол. т-во, Житомир. наук.-краєзнавче т-во дослідників Волині. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2010. № 20. С. 324–334.*

3. Голуб Н. Розвивальний потенціал текстів художніх творів на уроках української мови в школі. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 вересня 2019 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 122 с. С. 18–20.
4. Мартиненко В. О. Сутнісні характеристики читацької компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. № 12. С. 3–7.
5. Яценко Т. Формування компетентного читача як головна проблема шкільної літературної освіти. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Психолого-педагогічні науки*. 2009. № 1. С. 69–71.

Онаць Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу економіки та управління
загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України,
olena.onats@gmail.com

Чижевський Борис Григорович,
кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник відділу економіки
та управління загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України,
chyzhevskiy.bg@gmail.com

Попович Лідія Миколаївна,
науковий співробітник відділу економіки та
управління загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України,
plidia01@ukr.net

ДУХОВНЕ СЛОВО – ОСНОВА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ЩОДЕННОМУ ЖИТТІ ТА В ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Ключові слова: творча особистість, рідна мова, духовні цінності, моральні закони.

Н. Й. Волошина ввійшла в науково-освітнє середовища України і світу як творча всебічно обдарована особистість, учений, учитель, автор підручників, навчальних програм з української мови та літератури для учнів 4-10 класів, просвітитель, публіцист і патріот українського народу, українського духовного слова, багатовікової, старописемної, самодостатньої, насиченої,

різнопланової, надихаючої, солов'їної, мелодійної, співучої, колоритної української мови високого стилю та духовної, глибокої української літератури. Особливо актуальними є її думки, помисли, роздуми, слова й позиція в період трансформаційних, процесів, які впливають на життєдіяльність, життєстійкість, життєздатність, життєтворчість кожної творчо обдарованої особистості.

Слово Ніла Йосипівна розглядала як духовну живу та енергетичну субстанцію, основну одиницю мови, яка слугує людині для вираження своєї думки, своїх ідей та намірів, а також для класифікації та найменування творчо обдарованих осіб, лідерів, процесів, явищ, характеристик, параметрів, властивостей та речей і предметів. Уважала Слово складною духовно-енергетичною, інформаційною, матеріальною єдністю звукового знаку й значення. Притримувалася позиції, що у словах закріплюються результати пізнавальної діяльності людей, висвітлюються їхні духовно-моральні цінності, позиція, переконання, без яких неможливе вираження й передача духовних, моральних (натуральних) і природних законів, наукових знань, цінностей, принципів, понять і уявлень наступним поколінням.

У своїх працях, виступах, спілкуванні вона розглядала Слово перш за все з погляду його духовно-енергетичного, морального, культурного, інформаційного, психологічного впливу; звукового складу; значення; морфологічної побудови; словотворення, характеру; участі в тій чи іншій парадигмі; приналежності до частин мови; ролі в сказаному та в реченні; стилістичної функції; коріння та походження. У той же час вона принципово засуджувала брехливі, лукаві слова.

Її слова, рішення, дії та позиція були духовними, культурними, правдивими, виваженими, цілеспрямованими.

Особливого значення Н. Й. Волошина надавала вивченню істинності й суті духовного слова та постійно зверталася до першоджерел духовної літератури. Ніла Йосипівна наголошувала на тому, що ми не завжди вдумуємося в Слова, оцінюємо їхню місію, роль, значення та вплив на майбутнє людини, народу, держави.

У підручниках, посібниках, програмах Н. Й. Волошиної провідне місце займає видатна пам'ятка Київської Русі між 1185 і 1187 роками “Слово о полку Ігоревім”. У творі висловлено важливі політичні ідеї того часу, зокрема щодо об'єднання всіх земель Київської Русі для боротьби із зовнішнім ворогом. У закладах освіти має також вивчатися “Слово про Закон і благодать” – пам'ятка давньоруської духовної, суспільної і політичної думки. Авторство “Слова”, проголошеного як проповідь у Десятинній церкві в Києві з прославленням князя Володимира Великого (між 1037 і 1043, не пізніше 1050, належить Іларіону, який у 1051-54 був київським митрополитом (висвячений за підтримки князя Ярослава Мудрого). Поняття Закон вживається у “Слові” як духовна, теологічна та юридична категорії. Закон, на думку Іларіона, призначений регулювати вчинки індивідів чітко визначеною у ньому Божою волею та Божественним приписом. Закон – це перша і визначальна сходинка у розвитку обдарованої особистості, людського суспільства, демократичної держави, “предтеча і слуга Благодаті та Істині”. Закон виконує свою доленосну та історичну роль у вихованні “людського ества”, вимиваючи його як “брудну посудину”, невідворотно формує умови для Благодаті – Істині.

Головним сенсом людського існування Григорій Сковорода – український філософ-містик, богослов, поет, педагог, можливо, і композитор літургійної музики, вважав самопізнання та пізнання у

собі людини. У суверенній Україні Слово здобуло реальні можливості для вільного вживання, розвитку, захисту, всебічного вдосконалення і збагачення. Перед освітянами, порушується надскладне завдання, яке полягає в тому, щоб використовувати такі слова, які б стимулювали учнівську до добродесних вчинків. Це можливо на основі розуміння й усвідомлення простої та складної Істини – у житті потрібно бути настільки духовно стійким і сильним, щоб жодна ситуація не змогла вибити тебе з рівноваги.

Отже, важливим для творчої обдарованої особистості пізнати та усвідомити Слово Святого письма Старого і Нового Завіту, знати та дотримуватися духовних, моральних (натуральних), природних законів, вчитися на основі історії людського життя, жити, працювати, навчатися та творити сьогодні, будувати щасливе майбутнє. А це можливе при постійній роботі над собою, своїм внутрішнім «Я» та наявності в душі, серці і розумі людини єдності та дотримання помислів, думок, Слова, вчинків та результатів добродесної, праведної, щиродесної праці.

Література

1. Волошина Н.Й. Естетичне виховання учнів у процесі вивчення літератури: посібник для вчителів. Київ : Радянська школа, 1985. 102 с.
2. Волошина Ніла Йосипівна / Л. Д. Березівська. *Енциклопедія сучасної України* [Електронний ресурс]. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-29555>.
3. Ми є. Були. І будем Ми!: Виховання національної свідомості учнів засобами художньої літератури: навчально-методичний посібник / за ред. Н.Й.Волошиної. Київ : Ленвіт, 2003. 215 с.
4. Наукові основи методики літератури: навчально-методичний посібник / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002. 344 с.

Островська Галина Олександрівна,

доктор педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри теорії та

методики навчання

Івано-Франківського обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти,

h.ostrovska@ifoiippo.org.ua

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ / ІНТЕРМЕДІАЛЬНИЙ / ІНФОМЕДІЙНИЙ АНАЛІЗ ТВОРУ В ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

Ключові слова: інтертекстуальність, інтермедіальність, інфомедійність, медіаграмотність, аналіз тексту, учень-читач.

У системі оцінювання навчальних результатів здобувачів освіти НУШ передбачені вміння працювати з інформацією (виокремлювати головне й другорядне), класифікувати, узагальнювати та систематизувати набуті знання, вибудовувати зв'язки між групами знань на міжпредметній основі, самостійно здобувати знання для досягнення власних цілей. Наскрізні вміння зчитувати інформацію, критично її оцінювати, розпізнавати буквальний смисл і прихований на засадах міжтекстовості, медіальності і інфомедійної грамотності сприятиме зростанню літературного розвитку учня-читача, розвитку системного мислення, естетичного смаку.

Розкодування прихованих смислів у тексті засобами інших текстів та мистецтв називають інтертекстуальність / інтермедіальність/ медіаграмотність (Таблиця 1). Усі джерела інформації у цифрову епоху зрівнялись (ЮНЕСКО). Тому аналіз твору художньої літератури може відбуватися засобами медіа (відео-арт, медіа-інсталяція, медіа-перформанс тощо), за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій

(відео, мультимедійні презентації, буктрейлер тощо), традиційних видів мистецтва (скульптура, живопис, графіка, театр, кіно тощо).

Усі три види сучасного аналізу твору мають спільну мету – привернути увагу учня-читача до вдумливого і критичного читання, аналізу прочитаного, розуміння впливу тексту і медіа на споживача інформації, розуміння засобів конструювання іншої дійсності у мистецтві слова і медіапросторі.

Таблиця 1

Порівняння різних видів аналізу тексту

Інтертекстуальність	Інтермедіальність	Інфомедійність
– це міжтекстова взаємодія у самому творі (вічний образ, наскрізна тема, запозичений сюжет / цитата, згадка/натяк на відомий твір тощо) та фоновими знаннями літературного процесу та інших галузей науки.	– це синтез мистецтв у творі (« <i>мистецтво в мистецтві</i> ») або медійне його відтворення (текст, звук, зображення, відео, їх синтез): симбіоз, підпорядкування, трансляція, концентрація [2, с.12-13].	– розпізнавання правди і вимислу у творі або про нього, недостовірної інформації (<i>факт і судження про нього</i>), засобів маніпулювання увагою читача, способів привернути увагу і донести власну позицію тощо.
вивчення художніх творів шляхом діалогу і порівняння: текст – текст (сюжет, образ, згадка, цитата тощо); текст – жанр;	вивчення художніх творів у порівнянні з їх екранізаціями, теорії літератури – у контексті творів живопису, мелодійності	вивчення художніх творів шляхом перевірки подій і імен з фактами історії або інших джерел за логікою: «вірю-не вірю-

<p>текст – <i>позатекстові паралелі</i> (історія, діалог культур, суспільство...)</p>	<p>поетики пісні і ритміки поезії одночасно з музикою, драми з переглядом уривків однойменної театральної постановки, казка і льодове шоу</p>	<p>перевірю»; «реальність-вигадка»; дистанціювання від емоційного захоплення сюжетом і подіями до критичного читання, раціонального сприйняття інформації.</p>
<p>порівняльний аналіз (глибина, яскравість, додаткові значення тощо)</p>	<p>текст – інтерпретація (наближена до оригіналу або осучаснена версія)</p>	<p>безпека, медіаграмотність</p>

У науці досліджувалися різні аспекти міжтекстової і міжмистецької взаємодії: спільне у структурі та жанрі (Р. Нич, К. Браун, О. Рисак та ін.), інтермедіальність творчості і порівняльний аналіз (Д. Наливайко, К. Шахова, Л. Генералюк, Н. Мочернюк, В. Просалова, Є.Фесенко, В. Чуканцева та ін.), системний аналіз твору (Г. Клочек) [3], медіаграмотність здобувача освіти (Д. Зюсс, Д. Мой, Л. Найденова, Г. Онкович та ін.) тощо.

Текст – будь-яке повідомлення у будь-якій знаковій формі. Інтертекстуальність (внутрітекстові, позатекстові зв'язки) набула ознак інтермедіальності як діалогу, під час якого відбувається «взаємозапилення ідей» і розмиваються мистецькі межі, комбінуються їх різні форми, з'являються нові естетичні можливості, особливе творче середовище (яскравий приклад

«Сонячні кларнети» Павла Тичини, «який поєднував музичні та малярські засоби задля словесної картини світу у своїх віршах» [2, с.12]: «Живопис – це поезія, яку бачать, а поезія – це живопис, який чують» (Леонардо да Вінчі). Романи «Собор Паризької богоматері» Віктора Гюго, «Портрет Доріана Грея» Оскара Вайльда та інші доцільно аналізувати у порівнянні з їх екранізаціями; казки шкільної програми можна аналізувати спільно з переглядом *постановок на льоду* за мотивами творів Е. Т. А. Гофмана, Г. К. Андерсена та інших.

На часі впровадження у вивчення літератури медіаосвіту, яка має «мати позитивний характер, люди мають бути в змозі обмежувати негативний вплив медіа та гарантувати їх конструктивне використання» [1, с. 6]. *Державний Стандарт базової середньої освіти передбачає, що здобувач освіти набуде навичок аналізу, інтерпретації та критичної оцінки інформації зокрема і в медіатекстах.* Інфомедійний аналіз твору полягає у виокремленні у тексті / виявленні у додаткових достовірних джерелах правдивої інформації про подію / явище, він розкриває реальні факти без прикрас. Наприклад, історія Сантьяго (Е. Хемінгуей «Старий і море») з позиції достовірності і медіаграмотності читача – художній вимисел на фоні багатьох реальних описів і деталей.

Учителю важливо встигнути виконати багато завдань на уроці. Тріада «автор – читач – коментатор» – це своєрідний ключ до побудови завдань, розвитку навичок роботи з текстом, формування медіаграмотності тощо [4, с. 49]. Інтертекстуальний, інтермедіальний та інфомедійний аналіз апелюють до змісту тексту, його форми, задуму, системи образів, засобів зображення – ці базові поняття літературної освіти учні засвоюють з першого

класу і мали б активно застосовувати у самостійній роботі з текстом.

Навчальний процес з учнями доцільно спрямовувати не тільки до тексту художнього твору, а й його підтексту, контексту, порівняльного аналізу різних джерел інформації та її тлумачень у творі письменника, медіапросторі.

Тому є сенс на одному уроці за одним твором прожити з учнями кожен з видів аналізу твору – це навчання вчитися і аналізувати прочитане, це можливість подивитися на твір з різних ракурсів і виявити приховані смисли. Таке «поєднання» у межах уроку наочно продемонструє механізми творчості і ознаки різних видів текстів, їх цільове призначення.

Література

1. Зюсс Д., Ламперт К., Трюльцш-Війнен К. Медіапедагогіка : навч. посіб. Пер. з нім. В. Климченка, В. Олійника. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 300 с.
2. Кочерга С., Вісич О. Літературознавча інтермедіальність: генеза і сучасні горизонти. Навчальний посібник для здобувачів вищої освіти. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. 286 с.
3. Островська Г. Підготовка учня-читача до інтертекстуального/інтермедійного аналізу твору. *Теоретична і дидактична філологія*. 2024. Випуск 38. С. 160-176 DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1517-2024-38-160-176>
4. Островська Г. Тріада «автор – читач – коментатор» і шкільна освіта. *Джерела: наук.-метод. вісник (зб-к тез V Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість в історії, літературі та методиці навчання»*. 2024. № 3 (107). С. 49-52.

Пахаренко Василь Іванович,
*доктор філологічних наук,
професор кафедри української літератури
та компаративістики
Черкаського національного
університету імені Б. Хмельницького,
paharenko.2011@ukr.net*

ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ШКІЛЬНОГО ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА

Ключові слова: Тарас Шевченко, Нова українська школа, модельні навчальні програми з літератури, шкільні підручники літератури.

Творча постать Тараса Шевченка, безсумнівно, найважливіша, одна з найцікавіших, але й найскладніших тем у шкільному курсі літератури. Це справжній виклик не тільки для сучасного учня, а й для вчителя та науковця-методиста. Чому? Тут ціле гроно причин.

Передовсім тому, що Т. Шевченко не писав для дітей. Тексти, які вивчають у молодших та й старших класах, доводиться пристосовувати, наближати до дитячо-підліткового сприймання. А зробити це дуже важко.

Інша проблема: Шевченко сприймав нероздільно небо і землю. Тобто втілював понадчасову й загальнолюдську проблематику через теми, образність, символіку, щільно пов'язані з його народом і з його часом. А відтоді відбулося багато побутових, суспільних і ментальних змін. Відтак сучасній молодій людині, навіть уже й сільській, а міській і поготів, складно зрозуміти, тим паче емоційно-інтимно пережити значну частину Шевченкових образів, метафор. Отже, щоб Шевченкове слово «серце розтопило», потрібно вводити учнів (системно, але

ненав'язливо) у світ давньої України, захоплювати, заворожувати цим світом.

Нарешті, величезної шкоди належному сприйманню Шевченка завдала комуністична ідеологія, радянська школа з її вульгарно-соціологічними стереотипами.

З відновленням незалежності поступово почали змінювати й підходи до викладання літератури. Революційним, системним зрушенням у цій справі стала шкільна програма 2005 року, підготовлена переважно науковцями Інституту літератури НАНУ за загальною редакцією Раїси Мовчан.

У ній нарешті було остаточно відкинута радянські кліше, підкреслено гуманістичну й патріотичну спрямованість Шевченкової творчості, рекомендовано для текстуального вивчення, зокрема, «Чигрине, Чигрине...», «Великий льох», «Стоїть в селі Суботові...» (цей останній тест чомусь подано окремо, хоч він є епілогом до поеми).

Але від 2021 року розпочався наступний етап реформування середньої освіти у рамках проєкту «Нова українська школа». Згідно із Державним стандартом базова середня освіта (5-9 класи) відтепер розподілена на два цикли – адаптаційний (5-6 класи) і базове предметне навчання [див. 1]. МОН, вочевидь, з метою демократизації навчального процесу, розширення права вибору для вчителів заохочує створення великої кількості модельних навчальних програм.

Як на мене, такий підхід не вельми доречний, бо хаотизує, руйнує системність і послідовність вивчення літератури. Особливо, якщо врахувати значну мобільність сучасних школярів. І як за такого розмету програм готувати єдине ЗНО?

У будь-якому разі зараз чинні по три програми з української літератури для 5-6 і 7-9 класів [2, 3, 4, 5, 6, 7]. При цьому один

авторський колектив після першого циклу зійшов з дистанції, натомість з'явився інший (зрозуміло, із власними підходами й пріоритетами). Якими будуть програми для старшої школи, хто їх укладатиме, досі невідомо. Автори програм та ще деякі учителі й науковці запропонували і свої підручники.

Отже, як представлена творчість Тараса Шевченка у нових програмах і підручниках для 5-6 класів. Авторські колективи двох програм – Валентина Архипова та інші і Мрія Чумарна та інші практично зберегли підходи і тексти поета, які рекомендувала й попередня програма (за редакцією Раїси Мовчан): «За сонцем хмаронька пливе...», «Тече вода в синє море...», «Іван Підкова».

Крім того, М. Чумарна і Н. Пастушенко перенесли в 6 клас вірш «Мені тринадцятий минало...», який раніше вивчали в 7 класі (і то було логічніше з огляду на вік дітей). У програму для 6 класу цих авторок, до речі, вкрався прикрий казус: очевидно, через недогляд вони приписали вірш сучасної поетки Тамари Шевченко «Осінь, гарна молодиця...» Тарасові Шевченку і досі чомусь не виправляють цієї помилки.

Наш авторський колектив пропонує розпочати знайомство п'ятикласників із Шевченковим словом уривком із поеми «Посланіє» «Учітесь, читайте...» (11 рядків). Розраховуємо на те, що цей поетів заповіт стане мотто до всього шкільного курсу шевченкознавства. Адже ці слова надзвичайно злободенні сьогодні, коли, ще не позбувшись наслідків недавнього трьохсотлітнього зросійщення, наша країна слухняно занурюється у вир англізації, космополітизму.

Далі подаємо стислу (без зайвих дат і деталізацій), але емоційну розповідь про долю поета, зокрема про солдатську каторгу. Так підводимо до вивчення уривка з поеми «Княжна» «Зоре моя вечірняя...» – витонченого зразка глибинного, але

недекларативного патріотизму, захоплення красою України. Подаючи цей твір, широко залучаємо мистецький контекст, благо, що існує чимало різноманітних пісенних інтерпретацій цього твору. Зісканувавши QR-коди з підручника, учні можуть побачити відео і висловити свої враження.

І найважливіше: уже в підручнику для 5 класу ми фіксуємо ключову тезу, яка залишиться наскрізною й далі: «Життя Тараса Шевченка було сповнене випробувань, боротьби, але найважливіше, що це був шлях успішного українця, переможця» [8, с. 109].

У 6 класі радимо вивчати поезію «І досі сниться...», пройняту культом родини як ідеалу гармонійного існування людини і нації.

Таким чином у цих підготовчих класах окреслюємо визначальні мотиви «Кобзаря». А вже у 7 класі знайомимо школярів із віршем «Розрита могила». Це вкрай важливий твір. Бо ним Шевченко розпочинає відкриту й непримиренну війну супроти московської імперії.

Щоб осягнути глибину й безкомпромісність твору, потрібно зробити історіософський екскурс у минуле України, з'ясувати причини амбівалентного ставлення поета до Богдана Хмельницького, нашої козацької еліти. А також толерантно, але чесно розповісти про національний склад колонізаторів. Себто пояснити, чому автор вдається до таких зневажливих означень – москалі, жидова німота. Нарешті, з'ясувати сенс наскрізного в «Кобзарі» символу могили як приспаної загарбниками української душі, розкопування ж, розривання могил – як посягання на остаточне вбивство цієї душі.

Через те деякі колеги, зокрема рецензенти програми, висловлювали сумніви, чи цей твір не надто складний як для 7

класу. Однак досвід учителів, які цього року працювали у пілотному проєкті, засвідчує, що семикласники достатньо глибоко й захоплено сприймають «Розриту могилу», роблять самостійні висновки про її пророчий потенціал та злободенність зараз, у час великої московської навали.

Скажімо, Володимир Макаренко, словесник Вознесенської школи на Золотоніщині, заслужений учитель України розглядає цей твір центральним у курсі літератури 7 класу. Підготовку до уроку він розпочав заздалегідь. Розподілив учнів на групи: філологи готували виразне читання вірша і пояснення незрозумілих слів; історики – наукові коментарі про епоху Хмельниччини й подальшу колонізацію України; краєзнавці – збирали перекази і готували відеопрезентацію про стародавні могили довкола рідного села (а їх там кілька і всі розриті). Учитель також запросив на урок гостей – переселенців, що розповіли про пережите на цій війні. Урок пройшов блискуче і завершився спонтанними оплесками та сльозами семикласників.

Ще один важливий момент: для того, щоб учні пізнали й полюбили світ стародавньої, Шевченкової України, ми пропонуємо у 5-7 класах велику кількість фольклорних творів (міти, казки, прислів'я, приказки, легенди, суспільно-побутові, календарно-обрядові пісні та дійства, а також відповідні відеокліпи, віртуальні мандрівки до музеїв і заповідників тощо).

Оскільки відсутня координація дидактичних і методичних підходів до викладання літератури у базовій і старшій школі, автори трьох програм для 8-9 класів по-різному бачать подальші етапи представлення творчості Шевченка.

У попередні роки і зараз (поки що) головним і завершальним етапом був і є 9 клас. Там на шевченківські теми передбачено 14 уроків і запропоновано до текстуального вивчення 20 творів.

Н. Пастушенко й М. Чумарна, очевидно, пропонують зберегти цей підхід (хоча тепер школа буде дванадцятирічною). У їхній програмі для 9 класу подані окремі центральні твори «Кобзаря» – «Катерина», «Гайдамаки», «Сон», «Розрита могила», «Кавказ», «І мертвим, і живим...». На жаль, обійдено увагою «Великий льох», лірику останніх років поета, «Марію». Еволюцію стилю митця прописано розглядати однозначно: як шлях від романтизму до реалізму. Хоча це дуже складна світоглядово-естетична проблема. Більшість найавторитетніших дослідників доходять висновку про панромантичну домінанту творчости поета загалом (докладно розглядаю цей аспект у праці «Шевченко як геній» [9, с. 525-616]).

Два ж інші авторські колективи резонно переносять ґрунтовне вивчення творчости українського генія у старшу школу. При цьому О. Заболотний та інші й у 8-9 класах продовжують тематичне вивчення літератури. Вони рекомендують у 8 класі подавати «Кавказ» (на мій погляд, ця поема заскладна для восьмикласників, їй місце у старшій школі); «Заповіт» (хоча коректніше називати цей вірш за оригіналом – «Як умру, то поховайте...»), крім того, твір наповнений тонким філософсько-релігійним змістом, що його непросто буде донести до дітей цього віку) і «Мені тринадцятий минало...» (знову ж таки доречніший цей твір у 7 класі). А для 9 класу передбачені два невеликі вірші «Готово! Парус розпустили...» і «Доля».

Наш же авторський колектив задіює у 8-9 класах уже хронологічно-стильовий підхід (на пропедевтичному рівні, звісно). Це допоможе учням належно підготуватися до роботи у старшій школі. Отже, у 8 класі ми пропонуємо ознайомитись із «Причинною» у межах вивчення баладного жанру романтизму. Адже ця балада особливо виразна у художньому плані. Вона

дозволяє наочно продемонструвати надпотужну енергетику, сугестивність Шевченкового слова, гармонію акустично-візуального у стилі поета.

Отакий багаторічний підготовчий етап (від 5 по 8 клас), на наше переконання, стане надійним підмурівком для системного пізнання духовного феномена Тараса Шевченка, емоційного прилучення до нього у старшій школі. Для цього у програмі 10 класу шевченківський блок треба буде прописати особливо вдумливо. Напевно, не варто подавати знову аж 27 творів. Головне – це мають бути найконцептуальніші і найзлободенніші тексти «Кобзаря», які наочно демонструють національний патос і світову гуманістичну велич нашого генія. Це має бути слово, що розтоплює серця любов'ю, вірою, надією.

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
2. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В.П., Січкач С.І., Шило С.Б.). URL: <https://drive.google.com/file/d/1mZUOTHruXmNjXck7fmtL5bPReQvXwgFR/view?pli=1>
3. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.). URL: https://drive.google.com/file/d/1MRfi5sRENH_yVuxtZ_Lh0IyYvHPKeKp9/view
4. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слизук О. А., Тригуб І. А., Качак Т. Б., Кизилова В. В., Овдійчук Л. М., Дячок С. О., Макаренко В. М.). URL:

https://drive.google.com/file/d/1NJyC96_f3hglHcWCTP6Q2ixXJv3ehlxb/view

5. Модельна навчальна програма «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Слоньовська О. В., Ярмульська І. В.). URL: <https://drive.google.com/file/d/1ugrbrB4kOaTM2MaIKv55-4r4UPrbC-WT/view>

6. Модельна навчальна програма «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Пастушенко Н. М., Чумарна М. І.). URL: https://drive.google.com/file/d/1mMw1runbxZ6_fODBqclOcgULxt4N4tC5/view

7. Модельна навчальна програма «Українська література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А.). URL: https://drive.google.com/file/d/1-b5C1YBawAnEiomi860WTsbh06om83_d/view

8. Яценко Т., Пахаренко В., Слижук О. Українська література. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 254 с.

9. Пахаренко В. Шевченко як геній. Природа, своєрідність і стратегії інтерпретації геніяльності поета: монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2013. 840 с.

Порубльова Ірина Михайлівна,
викладач ПТУ № 50 м. Карлівка
Полтавської області,
irinamp1303@ukr.net

ФОРМУВАННЯ У СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ МОТИВАЦІЇ ДО ЧИТАННЯ

Ключові слова: читання, мотивація, молодь, гаджети, книги, методи, література, бібліотеки, освіта.

Сучасна молодь живе в епоху інформаційних технологій, де завжди легко можна знайти доступ до величезних обсягів різноманітних даних. Смартфони, планшети, соціальні мережі та онлайн-ігри стали невід'ємною частиною їхнього життя. Незважаючи на те, що читання є основою повсякденності кожної людини (інформаційної, освітньої, пізнавальної, професійної (читання преси, розкладу руху транспорту, керівництва з експлуатації побутових приладів, кулінарних рецептів; ділових паперів, угод, інструкцій тощо)), конкуренція з боку гаджетів та зміна формату споживання інформації стали основними причинами зниження інтересу підлітків до читання книг, що вимагає більшої концентрації уваги та часу. Через це з кожним днем зростає занепокоєння педагогів щодо зниження рівня читання серед учнів, згасання їх інтересу до художнього слова. Прищепити підліткам любов до читання – як засобу пізнання світу стає дедалі складніше. Однак це завдання цілком здійсненне, якщо підійти до нього творчо та з розумінням особливостей підліткової психології.

Ставлячи перед собою завдання розвитку мотивації учнів до читання, важливо розуміти, що підлітки – це окрема категорія людей зі своїми інтересами, цінностями та особливостями сприйняття світу. Завдання педагога – сформувати у дитини

розуміння того, що книги можуть дати відповіді на багато актуальних питань, що їх хвилюють. А герої літературних творів (з якими, до речі, діти іноді ідентифікують себе) можуть «підказати», як треба поводитись у тій чи іншій ситуації, слугувати прикладом для їх наслідування чи не наслідування. Головне – створити сприятливе психологічне тло, доброзичливу та довірливу атмосферу для навчальної діяльності здобувачів освіти за принципами педагогічного співробітництва учнів з викладачем.

Низький рівень читання серед підлітків має ряд негативних консеквенцій: обмеження лексичного запасу, зниження граматичної правильності мови, погіршення концентрації уваги, обмеженість або відсутність уяви, кругозору, логічного та творчого мислення. Завдання педагога – пояснити здобувачам освіти негативні наслідки відмови від читання, натомість наголошуючи на користі від нього (це можуть бути бесіди, лекції, диспути, оформлення тематичних куточків чи стендів, створення медіапродуктів).

Завданням літератури як предмета є формування читацької компетентності – здатності до творчого читання, засвоєння художнього твору на особистісному рівні, розуміння його змісту; аналізу, узагальнення та критичної оцінки тексту, висловлення ставлення до прочитаного; вміння вступати в діалог “автор-читач”, аналізувати вчинки героїв, перейматися їх почуттями, оцінювати мову художніх творів та оперувати літературознавчими поняттями. Ця компетентність формується шляхом читання творів, їх аналізу, відтворення елементів тексту, створення власних висловлювань тощо. Навчання молоді критично мислити та оцінювати інформацію, що надходить з різних джерел, допоможе їм усвідомити важливість читання як інструменту самопізнання. Тому

педагоги на своїх уроках мають стимулювати до обговорення прочитаного та обміну враженнями.

З метою формування навичок та потреби в читанні громадян задля розвитку людського потенціалу України Уряд схвалив Стратегію розвитку читання на 2023-2032 роки «Читання як життєва стратегія» та план її реалізації, розроблені Міністерством культури та інформаційної політики. Реалізація стратегії має створити умови не тільки для формування звички й потреби у читанні всіх українців, а й є складовою гуманітарної безпеки України. Завдання програми – промоція, популяризація читання як звички та корисної життєвої практики, як чинника розвитку креативного мислення, а також інструменту саморозвитку (можна сказати, частини персонального бренду людини)

Одним із шляхів вирішення проблеми зниження інтересу до читання є співпраця закладів освіти та бібліотек. Спільні заходи, як-от: літературні конкурси та фестивалі, книжкові клуби та ярмарки, майстеркласи можуть зробити читання більш привабливим для молоді. А зустрічі з письменниками, поетами, літературознавцями можуть надихнути учнів на творчість.

Ще одним способом привернути увагу молоді до книги є залучення до промоції читання відомих людей: блогерів, письменників та інших публічних осіб. Це може підвищити його престиж серед молоді. Також ефективними можуть бути флешмоби та челенджі, пов'язані з читанням. Використання сучасних технологій (створення електронних бібліотек, мобільних додатків для читання, книжкових клубів та читацьких блогів у соцмережах, літературних YouTube-каналів) може зробити читання більш доступним і цікавим.

Щоб прищепити учням читання як корисну звичку, слід враховувати інтереси кожної дитини. Треба пам'ятати, що кожен

учень – індивідуальність. Якщо підліток захоплюється спортом, можна дібрати для нього книги про спортсменів чи олімпійські ігри; якщо любить історію – запропонувати історичні романи, якщо цікавиться наукою – рекомендувати науково-популярну літературу, любить малювати – нехай проілюструє якусь книгу, захоплюється музикою – порадити книги про музикантів або доручити дібрати звуковий фон для буктрейлера на твір. У будь-якому випадку, читання має сприйматися не як примус, а як приємний досвід. Завдання викладача – створити позитивний образ читача, довівши, що читання – це не нудно й застаріло, а модно, цікаво та корисно!

Важливою умовою підвищення якості уроків словесності є емоційність навчання, урізноманітнення методів і прийомів навчання та видів роботи, адже одноманітність викликає у дітей відчуття переважання та зниження інтересу до літератури.

Підвищує мотивацію до читання й проведення літературних конкурсів, олімпіад, вікторин, квестів. Також дієвим способом підвищення інтересу до художнього слова є інтегровані уроки, заняття з елементами STREAM. На уроках літератури залучаю здобувачів освіти до творчості (написання сенканів, хайку, фанфіків, поезій, есе, оповідань), дослідницької роботи (проекти: створення постерів, буклетів, плакатів), складання та розгадування кросвордів, перегляд екранізацій програмових творів та порівняння їх з текстовим варіантом книги, а також читання з передбаченням.

Читацька компетентність формується протягом усього життя особистості. Але фундаментом організації та розвитку читацької діяльності людини є родинне виховання, відтак роль батьків у формуванні читацьких інтересів дітей є неоціненною. Адже саме в сім'ї закладаються основи любові до книги, які

супроводжуватимуть дитину все життя. Створивши вдома атмосферу любові до літератури, батьки закладають міцний фундамент для успішного майбутнього дитини. Адже якщо читання викличе у дитини приємні емоції, вона буде з нетерпінням чекати наступної зустрічі з книгою.

Прищепити любов до читання підліткам – це завдання, яке вимагає терпіння і творчого підходу. Головне – створити атмосферу, в якій читання буде асоціюватися з приємними емоціями і цікавими відкриттями, підтримувати дітей та робити процес читання приємним і корисним. Любов до книг – це інвестиція в майбутнє, адже читаючи, підлітки розвиваються інтелектуально й соціально. Безумовно, нація, яка читає – непереможна.

Література

1. Яценко Т. О. Розвиток читацької компетентності учнів ліцею у контексті нової парадигми шкільної літературної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка* : зб. наук. пр. Старобільськ, 2019. Вип. 3 (326). Педагогічні науки. С. 183-190.
2. Яценко Т.О. Читацька компетентність учнів як ключове поняття сучасної шкільної освіти. URL: <http://surl.li/yqrokj> (дата звернення: 18.11.2024).
3. Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року "Читання як життєва стратегія" та затвердження операційного плану її реалізації на 2023 - 2025 роки. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR230190?an=2> (дата звернення: 18.11.2024).

Расевич Любов Петрівна,

кандидат філологічних наук,

*старший викладач кафедри історії української літератури
та компаративістики Кам'янець-Подільського національного*

університету імені Івана Огієнка,

rasevych.liubov@kpnpu.edu.ua

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВВЕДЕННЯ ТЕКСТІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ПРОГРАМ ЗЗСО В СТАРШИХ КЛАСАХ

Ключові слова: сучасна українська література, старша школа, літературна освіта, навчання впродовж життя, постмодернізм, метамодернізм.

Література як словесний різновид мистецтва завжди вигідно рефлексує на контекст подій, у середовищі яких виникає. Це стосується і текстів сучасної літератури про сьогоденне, і текстів наукової фантастики чи фентезі або ж текстів на історичну тематику. Який би жанр сучасної літератури не обрати, так чи інакше його твори відображатимуть сучасний контекст, що визначається навіть актуальними для сьогодення епістемами як «дискурс-утвореннями», котрі, за визначенням М. Фуко, детермінують «світоглядну настанову, самий спосіб світобачення в певну історичну епоху» [2], тобто асоціюються з мисленневою своєрідністю пізнавальних установок кожної історичної доби. Натомість огляд чинних навчальних програм з української літератури для 10-11 класів (на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти 2011 року) виявляє безпрецедентну ситуацію, коли теперішні школярі старших класів, для яких має бути панівним комплексний принцип вивчення української літератури з домінуванням у цьому ракурсі хронологічного підходу під час розгляду історико-літературного

процесу та відбору текстів для комплектації навчальних програм, завершують опанування української літератури текстуальним вивченням творчості Ліни Костенко та В. Стуса на рівні стандарту, після чого наступним іде всього лише 5-годинне оглядове знайомство з явищем постмодернізму та zarazом лише вибіркоче знайомство з творчістю сучасних авторів, що представлено родами літератури:

- *поезія*: І. Римарука («Обнови»), Ю. Андруховича («Астролог», «Пісня мандрівного спудея»), О. Забужко («Рядок з автобіографії», «Читаючи історію»), О. Ірванця («До французького шансоньє»), С. Жадана («Музика, очерет...», «Смерть моряка»);

- *художня проза та есеїстика*: Г. Пагутяк («Потрапити в сад», «Косар»), Ю. Андруховича («ShevchenkoisOK»), В. Діброви («Андріївський узвіз»), Я. Мельника («Далекий простір»).

Профільному рівню в цьому сенсі пощастило більше, оскільки тут основний курс літератури, окрім творчості Л. Костенко та В. Стуса, містить ще оглядове вивчення літератури епохи «соціалістичного реалізму» (Олесь Гончар – «Собор», Василь Земляк – «Лебедина зграя», Павло Загребельний – «Роксолана», Роман Іваничук – «Мальви», Валерій Шевчук – «Дім на горі»). Важливим є внесення до програми творчості Ервіна Умерова, але пропонований текст теж не належить до сучасної літератури «Самотність» (1961). На власне сучасну літературу виділено 16 годин урочного часу, за які треба пропрацювати величезний пласт літератури постмодернізму та зароджуваний напрям постпостмодернізму. Тут, окрім деяких із текстів, що передбачені також і рівнем стандарту, пропонується опрацювати такі твори, як: «Аркан» В. Герасим'юка, «Козак Ямайка» Ю. Андруховича, «Вишиванка», «Молитва» Ю. Іздрика, «Триєдина перспектива (цикл) М. Матіос, «Прості вірші» (цикл),

збірку «Тамплієри» С. Жадана, «Зачаровані музиканти» Г. Пагутяк, «Криничар» М. Дочинця, «Ворошиловград» та «Інтернат» С. Жадана, «Майже ніколи не навпаки» М. Матіос, «Фелікс. Австрія» С. Андрухович, «Маленька п'єса про зраду» О. Ірванця. До того ж визначено ще годину на читацький практикум як ключ до прочитання постмодерних і постпостмодерних творів.

За даними дослідження PISA 2018 року, українські учні демонструють середній результат із читання на рівні 466 балів, що суттєво поступається показникам країни-лідера (555 балів) і середньому результату в країнах-учасницях (487 балів). Це означає, що базового рівня читацької грамотності не змогли досягти 25,9% підлітків, а найвищого рівня досягли лише менш ніж 4% учасників. За результатами PISA-2022, рівень читацької грамотності українських учнів виявився нижчим за середній показник серед країн ОЕСР. Середній бал 15-річних українських підлітків із читання становить 428, що відповідає відставанню майже на два з половиною роки навчання порівняно з однолітками з країн ОЕСР. Важко встановити достеменно, що саме впливає на таке суттєве погіршення результатів читацької компетентності (за 5 років зниження на 38 балів). Можна вбачати в цьому загальну тенденцію, пов'язану з цифровізацією, оскільки і в країнах ОЕСР середній показник читацької компетентності за 5 років знизився на 11 балів, але це все одно не так суттєво, як в Україні [3]. Гіпотетично такий стан справ можна поліпшити завдяки оновленню навчальних програм для старших класів, як варіант, навіть через відмову від хронологічного вивчення літератури для підлітків на користь жанрово-тематичному принципу. Введення текстів сучасної української літератури для глибокого текстуального, а не оглядово-вибіркового вивчення в контексті

шкільної освіти закрило б також питання загальної читацької активності молоді, а також читання впродовж життя – як постійної потреби в естетичному та інтелектуальному розвитку нації.

Утім, основна проблема полягає в тому, що учні читають тексти, які, попри те, що становлять канон української літератури, не відповідають запитам сучасної молоді. До того ж із таким підходом, коли навіть для профільного рівня на вивчення сучасної літератури, попри різноманіття пропонованих текстів, відводиться лише 16 – 17 годин, а для рівня стандарту, всього 5 (ще треба врахувати численні тривоги під час воєнного стану, які частину з відведеного часу можуть звести нанівець), є ризик сформуванню в учнів хибне уявлення про нецікавість чи нерепрезентативність творів сучасної української літератури. Це зумовлює також ситуацію, коли молодь під дією глобалізованого маркетингу надає перевагу творам сучасної зарубіжної літератури, вважаючи нішу національної літератури незаповненою чи не з'ясованою для себе. Уроки позакласного читання також не можуть вирішити цієї проблеми. Узагалі будь-які стратегії вчителя впоратись із завданням заохотити учнів старших класів до читання сучасної української літератури не будуть такими успішними, як суттєве збільшення годин на вивчення сучасних текстів у межах навчальних програм. А вже після цього вчитель може використовувати низку алгоритмів для покращення читацької компетентності юнаків та юнок, формування потреби в читанні, вихованні естетичного смаку до літератури, розуміння літератури як інструменту духового та інтелектуального збагачення, способів відпочинку, хобі, вивчення літератури впродовж життя, заохочення учнів до підтримки вітчизняного книгодрукування та ін.

Вивчення текстів сучасної української літератури потенційно є непростим завданням для вчителя. Адекватним рішенням вважаємо навчання на екзистенційно-діалогічних засадах (за Г. Токмань [1]) та використання синергетичних методичних моделей уроків української літератури (за О. Слижук [4, с. 192]). У питанні добору текстів та способів їх опрацювання вчителю доводиться стикатись із незручними моментами декодування текстів постмодернізму, потреби використовувати інструменти нових літературно-критичних парадигм, занурювати учнів у багатшаровість текстів, розуміння наскрізної іронії та інтертекстуальності. Розгляд сучасної літератури неминуче передбачає порушення контроверсійних або гострих соціальних проблем (наприклад, гендерна рівність, війна, політика, еміграція), що потребує відповідного методичного супроводу, урахування проблемних психологічних моментів. Власне, самі тексти вимагають політінформаційної підкованості, історичної компетентності, розуміння процесів націєтворення, усвідомлення сучасних культурних реалій. Сюди накладається проблема мови текстів, яка часто відображає живе спілкування, майже позбавлене етикетних чи культуромовних купюр, насичене розмовною лексикою, сленгом, зниженою лексикою чи діалектами. Окрім того, учитель часто стикається з браком кваліфікованих методичних матеріалів для навчання школярів динамічного пласту сучасної літератури. Частою є думка, що старшокласники можуть бути не готові до складних філософських ідей чи естетичних експериментів сучасної літератури, однак проблема тут радше полягає саме в неготовності ні Міністерства освіти і науки України, ні провідних методистів-укладачів курикулумів оновлювати підходи до відбору текстів для опрацювання в межах шкільної освіти. А вже відтак і вчитель обмежений у можливостях

навчати сучасних текстів, а учні – у можливостях розуміти тяглість української літературної традиції в діахронії та синхронії.

Література

1. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі на екзистенціально-діалогічних засадах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02; наук. кер. В. Г. Дончик ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2002. 42 с.
2. Фуко М. Археологія знання. Київ : Основи, 2003. 326 с.
3. Pisa-2022: основні результати та висновки. URL: https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Nacjonalnyj-zvit_korotkuj.pdf (дата звернення: 01.11.2024)
4. Slyzhuk O. A. Synergy of approaches to teaching Modern Ukrainian literature to teenagers in gymnasium. *Actual problems of philological sciences and methods of teaching: collective monograph* / O. Goroshkina, I. Hlukhovtseva, K. Hlukhovtseva, V. Kyzlyova, etc.; edited by Professor V. V. Kyzlyova. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2021. С. 192-210. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-234-3-111>

Снегір'ова Валентина Василівна,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник

відділу навчання мов національних меншин

та зарубіжної літератури

Інституту педагогіки НАПН України,

v_snegiriova@i.ua

МОТИВАЦІЙНІ КОМПОНЕНТИ ЧИТАННЯ У ПІДРУЧНИКУ ЛІТЕРАТУРИ

Ключові слова: читання, художній твір, мотивація, завдання.

Читацька активність молоді є найважливішим показником успішності суспільства загалом. Державний освітній стандарт [1] ставить завдання виховання читача одним із пріоритетних. Відповідно до його вимог, учень має читати й розуміти прочитане; відтворювати, критично переробляти та доповнювати здобуту інформацію; формулювати позицію автора, аргументувати висновки, використовувати читання для життя, професії, саморозвитку.

Утім, на уроках літератури читання має розглядатися не лише як комунікативно-пізнавальна діяльність, спрямована на задоволення різних потреб особистості засобами текстової інформації, а, найперше, як читацька (художньо-творча) та мовленнєва діяльність. Згідно стандарту, ці види навчальної діяльності мають реалізовуватися з урахуванням опрацювання актуальних для учнів/учениць життєвих ситуацій спілкування, поданих, зокрема, на сторінках художніх творів. Для учнів важливо показати це в підручнику літератури. Таке завдання ми намагалися розв'язати шляхом відтворення у підручнику

«Зарубіжна література. 7 клас» [2] природного процесу читання і сприйняття художнього тексту учнями-підлітками.

Мотиваційні елементи наявні в усіх запропонованих для текстуального вивчення творих: художні тексти читабельні, відповідають можливостям учнівського сприйняття, що полегшує декодування змісту. Перевага творів, героями яких є діти, зокрема й ровесники учнів; актуальні для семикласників теми запропонованих творів; популярні серед читачів цього віку малі й середні літературні форми – балада, оповідання, новела, ліричний вірш, повість, повість-фентезі – також певною мірою сприятимуть мотивації читання.

Основною формою презентації твору в підручнику є не розповідь про нього, не розбір твору автором підручника, а спільна – учнів і вчителя (авторів підручника) – робота над текстом, їхній діалог з письменником (поетом). Щоб залучити підлітків до читання художніх творів, ми створили рубрику «Ключі до тексту», в якій обіграли живий інтерес дітей до різних «життєвих» історій (storytelling). Рубрика актуалізує певну ситуацію, подію, мандрівний сюжет (мотив), долучає читацький і життєвий досвід учнів, їхні знання з інших шкільних предметів тощо й мотивує їхнє звернення до тексту, в якому можна прочитати історію цілком. Наведемо приклад цієї рубрики до новели Е. По «Жабка»:

У пошуках захопливих сюжетів письменники часто використовують найрізноманітнішу інформацію з різних джерел, домислюють її, приправляють вигадкою, пригудою, влітають різних неймовірних персонажів, аж поки самі не дивуються, що з того вийшло. Приблизно так сталося з Едгаром По, коли він прочитав середньовічну хроніку про жахливу подію, що трапилась 28 січня 1393 року при дворі короля Франції Карла VI.

Щоб розважити монарха, його дружина Ізабелла влаштувала бал-маскарад на честь весілля своєї подруги. Король та п'ятеро придворних одяглись у костюми дикунів, виготовлені з грубої тканини, просякнutoї смолою, щоб прикріпити хутро та пір'я. Поводились вони грубо й непристойно, чим неприємно вражали гостей.

Від вогню смолоскипів костюми «дикунів» миттєво запалали. Карла VI врятувала придворна дама, закривши його від іскор своїм вбранням. Один із придворних здогадався пірнути у чан з напоєм, а четверо загинули від опіків. Ця дика витівка французького короля і його слуг наскільки вразила уяву Едгара По, що він вигадав страшну помсту. Кому? Про це ви дізнаєтесь, прочитавши його твір «Жабка» [2, с. 36 – 37].

Після того, як твір прочитано, учні працюють за рубрикою «Діалог із текстом», з якої вони можуть обрати найбільш цікаві для себе завдання і запитання. Наприклад, до тієї ж новели «Жабка»:

Діалог із текстом

1. *Які почуття викликала у вас новела Едгара По «Жабка»? Що вас особливо вразило?*

2. *А як автор змальовує Жабку і Тріпетту? Який мандрівний сюжет, використаний Е. По в доборі цих персонажів, ви впізнали?*

3. *Поясніть, чому Жабка став для короля «потрійним скарбом».*

Працюємо в команді

4. *Попрацюйте в парі. Пригадайте ключові моменти новели. За допомогою вибраних смайликів покажіть, як змінювалися почуття Жабки. Знайдіть цитати-підтвердження вашої думки. Створіть емограму – графічне зображення змін у настрої головного героя новели і словничок емоцій.*

5. *Об'єднайтеся в групи. На аркуші паперу намалюйте серце Жабки. Як, на вашу думку, він почувався? Чому? На малюнку серця позначте лінією кожну образу від короля і придворних. Як на нього впливало таке ставлення день у день? Чи могло це стати причиною страшною помсти?*

Читаємо творчо

6. *Прочитайте вголос і прокоментуйте ключовий (кульмінаційний) фрагмент твору від слів Король знав, що Жабка не любить вина до слів Не можу пояснити. Оцініть «жарт» правителя, який змушував блазня пити вино. Що насправді спонукало Жабку помститися?*

7. *Прослідкуйте за поведінкою блазня у сцені помсти. Про що вона свідчить?*

8. *Поділіться здогадкою, чому ніхто не сміявся над «жартом» Жабки.*

Дискусія

9. *Чи було переможене зло вчинком блазня? Де проходить межа між красою і потворністю, жартом і знущанням, справедливою помстою і жорстоким вбивством?*

10. *Сформулюйте ідею новели Е. По «Жабка» [2, с. 44 – 45].*

Пропоновані запитання і завдання ведуть читача «слідом за автором», від безпосереднього, емоційного сприйняття твору до поглибленого, інтелектуального, створюючи сприятливі умови для його осмислення через зацікавлене перечитування його фрагментів, набуття досвіду занурення в художній текст, формування умінь аналізу й інтерпретації. Обмін безпосередніми враженнями і думками, передбачений у завданнях, дає змогу кожному учневі, незалежно від його читацького досвіду, взяти участь в обговоренні. Це створює атмосферу вільного діалогу,

колективної рефлексії, підсилює мотивацію навчання, сприяє виявленню та розвитку емоційно-ціннісного компонента читачької діяльності.

Поєднання завдань аналізу художнього тексту (на емоційне сприйняття, занурення, рефлексію за прочитаним чи прослуханим текстом, візуалізацію) із завданнями комунікативними (розбір та моделювання ситуацій спілкування, читання за ролями тощо), мовними (опрацювання елементів оригіналу та перекладу), ігровими тощо подано у рубриках *«Діалог із текстом»*, *«Читаємо творчо»*, *«Дискусія»*, *«Працюємо в команді»*, *«Робота з оригіналом»*, *«Створюємо унікальний контент»*, *«Оціни себе»* і спрямовано як на самостійну, так і на інтерактивну навчальну діяльність. Рубрики мають функцію переключення уваги учнів / учениць з одного виду діяльності на інший: читання та аналіз тексту → самостійна творча робота на основі прочитаного → формулювання власної думки в дискусії → робота в парах → опрацювання елементів оригіналу → створення нового продукту за твором (ілюстрації, відеоролики, фанфіки, комікси та ін.) → самооцінювання. Такий підхід ураховує кліпові сприйняття і мислення школярів, підтримує їхній читачький інтерес.

Новими у підручнику літератури є елементи формувального оцінювання, зокрема, з використанням інтелектуальної гри, найчастіше у формі квізу – вікторини з картинками, що поєднує ерудицію, інтуїцію, логіку та асоціативне мислення. Квіз подано наприкінці кожного розділу підручника з метою підбиття результатів читання. У ході опрацювання розділу учні/учениці виконують частину завдань, які так чи інакше входять до квізу. Це візуалізація художніх образів з допомогою фото і картинок; порівняння власних образів, що виникли під час читання, зі створеними штучним інтелектом; відтворення фрагмента тексту за

візуалізацією тощо. Такий вид роботи з літературними та медіа текстами особливо до вподоби учням і вчителям; його нестандартність, вишуканість пробуджує допитливість учнів та учениць, викликає живий інтерес до читання книжок і перегляду їхніх екранізацій та адаптацій.

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannyaderzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
2. Горобченко І. В., Снегірєва В. В., Каєнко О.В., Бушакова О. Зарубіжна література : підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 272 с.

Ткаченко Вікторія Іванівна,
*кандидат педагогічних наук,
викладач української мови,
української та зарубіжної літератури,
Миколаївського юридичного
фахового коледжу
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
mia2010mia2015@gmail.com*

РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Ключові слова: література, художня література, читання, читачька культура здобувачів освіти.

Читання - це захопливий процес, який вимагає концентрації уваги, часу, критичного та логічного аналізу. Разом з тим, читання добре розвиває мовленнєві навички, логічне та критичне мислення, уяву (школярі мають можливість переноситися в інші світи, подорожувати у часі та просторі, досліджувати культури інших народів, опановувати різні науки тощо).

Сьогодні рівень читання серед школярів є невисоким. Увага учнів звернена на месенджери, соціальні мережі (з обмеженою кількістю символів), статті в інтернеті, які відрізняються стислим викладом інформації, скороченнями, абрєвіатурами тощо. Відповідно, читати довгі тексти стає складно та нецікаво. Таким чином, в сучасній науці сформувалося наступне твердження: «щоб ефективно формувати читачьку культуру особистості, необхідно всебічно знати читача, і передусім, його читачькі інтереси, які формуються на підгрупі зазначених вище читачьких потреб» [1, С. 148]. Ще одним фактором зниження читачької активності є те, що у великому розмаїтті художніх жанрів важко зрозуміти, що саме

найбільше подобається. Хоча у школі й вивчаються усі літературні жанри, проте знайомство відбувається поступово. Відтак і інтерес до читання виникає пізніше.

Також варто зазначити й роль батьків у формуванні любові до читання. Якщо у родині постійно читають, оновлюють домашню бібліотеку (полички чи електронну книгу), то діти будуть вчитися на прикладі дорослих, які зможуть допомогти обрати книгу за інтересами, відповідно до віку дитини, порадити книгу, пояснити особливості різних жанрів тощо. Якщо ж у родині читанню приділяють менше уваги, то й дитина буде проявляти менше зацікавленості до нього.

Важливим питанням є роль читацької культури школярів. О. Ісаєва розглядає читацьку культуру «як складову частину загальної культури особистості, комплекс знань, умінь і почуттів читача, що передбачає свідомий вибір тематики читання, його системність з метою повноцінного і глибокого сприйняття та засвоєння літературного тексту» [2, с. 5]. Читацька культура проявляється у формуванні та розвитку літературних та естетичних смаків та уподобань, систематичності читання, вмінні швидко знаходити інформацію та виокремлювати головне, правильному поводженні з книгами.

Найголовніше на що необхідно звернути увагу – це якість творів, що читаються. Тобто, за яким критерієм відбувається відбір книги: отримання знань, відпочинок, улюблений автор/жанр тощо. Відповідно до цього визначається й якість опрацювання тексту: уважне читання (осмислення ключових елементів, перечитування ключових цитат, аналіз дій та вчинків героїв, виділення цитат, створення нотаток або закладок); перегляд тексту; розгляд ілюстрацій (якщо читають комікси або мангу), читання

скороченого варіанту. Якість читання полягає у наступних елементах:

- уважне читання тексту (детальне дослідження та оцінка характерів усіх героїв твору, їхніх вчинків);
- слідування за розгортанням сюжетних ліній;
- визначення проблематики твору;
- звертання уваги на позасюжетні елементи;
- дослідження динаміки розгортання конфлікту;
- визначення актуальності твору, проведення паралелей із сьогоденням, своїми друзями, рідними та знайомими;
- формування власного ставлення до теми художнього твору у процесі читання.

Важливим елементом читацької культури є й уміння проводити порівняльну характеристику творів (за жанром, сюжетом, героями, проблематикою тощо).

Отже, для розвитку читацької культури необхідно стимулювати в учнів читацький інтерес, використовувати різні методи та прийоми опрацювання художніх творів.

Одним з перших кроків стимулювання розвитку читацької культури є проведення опитування серед учнів на такі теми: «Мій улюблений жанр», «Мій улюблений автор», «Моя улюблена книга». Під час відповідей сформується коло літературних інтересів, учні дізнаються нове оди про одного, знайдуть нові теми для обговорень.

Наприклад, доцільно проводити на уроках літератури «відкриті журнали», «інформаційні хвилинки», «літературні новини», на яких висвітлюються новини з літературного життя України та світу (нові імена, вихід довгоочікуваної книги, витяги з інтерв'ю письменників та літературознавців, інформація про екранізації художніх творів тощо). Під час підготовки доцільно

долучити учнів, щоб на кожному уроці виступав новий доповідач з новою темою.

Щоб сприяти підвищенню мотивації до читання, необхідно об'єднати програмові твори з творчими здібностями здобувачів освіти. Наприклад, під час читання твору учні, використовуючи мережу Інтернет, підбирають малюнки, картинки, портрети, які, на їхню думку, відповідають головним та другорядним героям. Ще одним завданням може бути складання плейлиста з піснями або музикою, що асоціюються з певною ситуацією, конфліктом, героєм. Таким чином, учні будуть застосовувати та поліпшувати свої вміння з пошуку та обробки інформації, вдосконалювати свої естетичні та музичні смаки, розвивати уяву та логічне мислення.

Поєднання вивчення програмових творів та книг з особистих уподобань учнів сприятиме підвищенню читацької культури. Тому важливу роль у розвитку читацької культури мають уроки позакласного читання, для яких учні готують змістовні повідомлення, презентації про твори, прочитані у вільний час, улюблених авторів, відгуки про екранізації. Під час розгляду цих творів варто, щоб сам доповідач та інші учні проводили аналіз та давали оцінку художній та літературній значущості творів. Якими вони є насправді: книгами на один вечір, які не запам'ятовуються, чи такими, що змушують замислитися і повертатися до них неодноразово. Таким чином, в учнів буде формуватися розуміння, яка книга призводить до розвитку, а яка не несе особливого навантаження. Відтак поступово буде й розвиватися культура читання.

Ефективним завданням розвитку читацької культури є скрапбукінг – «вид ручної творчості, в основі якої лежить декоративне оформлення фотоальбомів» [3]. Учні створюють листівки, газети, колажі, брошури, в яких розміщують цікаві факти

про письменника та його творчість, цитати, афоризми, описують стильові напрями, роблять малюнки або вклеюють ілюстрації. Оформлюються роботи у певній кольоровій гамі. Для виконання завдання обирається певна тематика: «Провідні жанри сучасної літератури», «Видатні твори Л. Українки», «Письменники рідного краю», «Добірка книг для читання восени» тощо.

Отже, розвиток читацької культури є важливим складником всебічно розвиненої особистості. Читацька культура впливає не лише на вибір художніх творів для читання у вільний час, але й допомагає формувати уявлення про світ, навколишнє середовище, власну думку, коло спілкування, пов'язане спільними інтересами та ідеями.

Література

1. Войнова Н. М. Осмислення поняття «інтерес» у відповідності з особливостями читацької діяльності. *Теоретичні питання освіти та виховання: Збірник наукових праць. Випуск 6.* / за заг. ред. М. Б. Євтуха, укл. О. В. Михайличенко. Суми : Наука, 1999. С. 147-154.
2. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : дис. ... д-ра пед. наук. Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ, 2004. 446 с .
3. Scrapbook URL:<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/scrapbook?q=scrapbooks> (дата звернення: 17.11.2024).

Ткаченко Лариса Вікторівна,

учитель початкових класів

Миколаївської гімназії №7

Миколаївської області,

mia2010@ukr.net

УРОК-ЕКСКУРСІЯ ЯК ФОРМА ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Ключові слова: бібліотека, дистанційне навчання, екскурсія, урок-екскурсія, музей, літературне читання, мотивація молодших школярів.

Викладання предмета «Літературне читання» вимагає постійної підтримки та підвищення мотивації молодших школярів до читання. У «Державному стандарті початкової освіти» [1], зазначається, що «Основою формування ключових компетентностей є досвід здобувачів освіти, їх потреби, які мотивують до навчання, знання та вміння, які формуються в різному освітньому середовищі (школі, родині), різноманітних соціальних ситуаціях і зумовлюють формування ставлення до них» [1, с. 3]. Отже, для урізноманітнення навчального процесу з предмета «Літературне читання» доцільно проводити уроки-екскурсії.

Екскурсія – «це форма організації освітнього процесу, яка дозволяє проводити спостереження, а також безпосередньо вивчати різні предмети, явища і процеси у природних або штучно створених умовах» [2, с. 177]. Отже, екскурсії допомагають урізноманітнити навчальний процес, стимулюють пізнавальний інтерес та мотивацію до вивчення літератури, всебічно розвивають особистість.

Експерсії доцільно проводити на кожному етапі вивчення теми. Поглибити знання про біографію та творчість письменника здобувачам освіти допоможуть експерсії по рідному місту/селу автора (огляд побуту та робочої зони, особисті речі, прослуховування інформації про індивідуальний творчий процес тощо). Отримані знання допоможуть детальніше проаналізувати твори письменника.

Проте сьогодні дистанційне навчання вносить у шкільне навчання свої корективи, і звичайні експерсії провести складно. Тому протягом останніх років набувають популярності онлайн-експерсії. Вони допоможуть створити атмосферу присутності в іншому місці, поринути у творчий процес, змінити вид діяльності (не тільки читати та аналізувати твори, але й дізнаватися додаткову інформацію).

Важливим етапом опанування літературного читання є відвідування бібліотеки (очне та/або дистанційне). Початковим етапом є знайомство школярів зі шкільною бібліотекою, де їх ознайомлять з її облаштуванням, наявністю навчальної та художньої літератури, заведуть читацький квиток. Надалі разом зі шкільною бібліотекою можна розробляти тематичні уроки вивчення біографії й творчості письменників, розробляти тематичні виставки тощо.

Наступним етапом є відвідування міських та обласних дитячих бібліотек, де є великий книжковий фонд, що постійно оновлюється. Бібліотеки влаштовують тематичні виставки: про життя і творчість письменників, жанри творів, літературні стилі тощо, пам'ятні дати, свята тощо. Працівники бібліотеки змістовно і цікаво мають можливість доповнити й розширити знання учнів: цікавими фактами, історичними подіями, інформацією про індивідуальний стиль письменників, створення літературних

творів, особливостями розвитку різних жанрів літератури (наприклад, «Народна казка – скарбничка мудрості», «Легенди рідного краю», «Міфи народів світу», «Мудрість притчі», «Впізнай казкового героя», «Країна віршів», «Книги – наші друзі») тощо.

Все більше музеїв оцифровують свої фонди. Під час віртуальної екскурсії музеєм можна ознайомитися з фотографіями, картинами, малюнками, рукописами, звуковими файлами, текстовими документами, особистими речами письменників та іншими матеріалами. Важливим елементом є можливість «відвідати» місця, де жили та працювали письменники, що дозволяє заглибитися у творчий процес, дослідити побут тогочасної України. Таким чином, є можливість відвідати музеї не тільки у своєму місті, але й в інших містах України та світу.

На сайті «Музейний портал» онлайн-екскурсії можна відвідати у музеях України та Європи: «Національний музей імені Тараса Шевченка», «Батьківщина Тараса Шевченка» – село Моринці», «Батьківська садиба Івана Яковича Франка», «Віртуальний Музей Володимира Скуратівського», «Музей книги і друкарства України», «Національний музей літератури України», «Національний художній музей України», «Музей родини Косачів-Драгоманових».

Також доцільно відвідувати і художні музеї. Наприклад, можна відвідати експозиції, які дотичні до таких тем, як «Весна красна квітами, а осінь – плодами», «Живопис – поезія, яку бачать», «Зимова феєрія», добірку малюнків, створених письменниками, які допомогли їм детальніше змалювати образи у творах тощо. Це допоможе розвивати естетичні смаки школярів, уяву, логічне та критичне мислення, формувати навички власного висловлювання, проводити аналогії художніх творів з творами мистецтва, ознайомитися з різними техніками створення картин

(наприклад, Т. Шевченка, П.Тичини) тощо. Після перегляду експозицій учні можуть намалювати власні ілюстрації за темою екскурсії/заняття, використовуючи отримані знання.

В умовах дистанційного навчання є можливість організувати й таку собі «екскурсію» в театр – переглянути на уроці запис спектаклю за твором, що вивчається. Зоровий контакт допоможе збільшити інтерес до художнього твору. Під час перегляду спектаклю варто звернути увагу школярів на зображення побуту та одяг - це допоможе «перенестися» у твір. Також необхідно дослідити гру акторів – наскільки повним є відтворення подій, емоцій та вчинків героїв твору. Після перегляду учні зможуть порівняти твір зі спектаклем й детальніше проаналізувати характери та вчинки героїв. Наприклад, доцільно переглянути вистави «Лисиця, що впала з неба», «Фарбований лис» «Лисяча совість» за твором Івана Франка «Фарбований лис». Також можна «відвідати кінотеатр» і подивитися фільм «Тореадори з Васюківки», знятого за однойменною книгою Всеволода Нестайка.

Отже, екскурсії на уроках літературного читання можливо провести і в очному, і в дистанційному форматі. Уроки-екскурсії під час вивчення курсу літературного читання позитивно впливають на мотивацію школярів до читання, розширення словникового запасу, знайомства з новими авторами та жанрами, поглиблення знань, навчання загалом.

Література

1. Державний стандарт початкової освіти. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 528 с.

Токмань Ганна Леонідівна,
*доктор педагогічних наук,
професор кафедри української і зарубіжної літератури та
методики навчання Університету
Григорія Сковороди в Переяславі
hanna_tokman@ukr.net*

ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ МІЛІТАРНОЇ ЛІРИКИ ПОЕТІВ- ВОЇНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Ключові слова: мілітарна лірика, урок української літератури, екзистенціально-діалогічний підхід, текстуальний аналіз, громадянська компетентність.

Ніла Волошина послідовно і науково обґрунтовано проголошувала ідею національного виховання на уроках української літератури; визначала шляхи її реалізації; як талановитий менеджер організовувала плідну працю вчених з моделювання конкретики відповідних уроків і позакласних заходів. Колективна книжка «"Ми є. Були. І будем ми!" Виховання національної самосвідомості учнів засобами художньої літератури» (2003), яка презентує всі названі твердження, є вже класикою вітчизняної методики. У розділі, присвяченому змісту уроків про автора назви книжки – Івана Багряного, Ніла Волошина пише: «Національна самосвідомість – це те, без чого не може існувати жодна нація, народ. Наш народ існує, творить, бореться завдяки національній самосвідомості, хоч як намагалися приспати її наші вороги» [1, с. 147]. Актуальність думки, висловленої 2003 року, безсумнівна. Завдання нинішніх освітян і науковців – додати мілітарний аспект у педагогічну ідею формування національної самосвідомості засобами художнього слова. У попередніх працях і виступах ми сформуваємо теоретичні засади прочитання мілітарної

лірики на основі літературознавчої концепції Миколи Корпанюка; запропонували прочитання мілітарної лірики різних типів – з прямими зображенням війни, метафоричним, підтекстовим (на прикладі віршів Лесі Українки, Євгена Маланюка, Павла Вишебаби). Нині порушимо нову проблему, а саме: шкільне прочитання неоавангардистської мілітарної поезії на прикладі художнього тексту поетеси-воїна Ярини Черногуз, лауреатки Національної премії України імені Т.Г. Шевченка (2024) за збірку «[dasein: оборона присутності]» (2023).

Зупинимось на вірші «[мертвих немає...]». Зазначимо, що у віршах парамедицині-екзистенціалістки присутня смерть, адже саме вона сусідить з існуванням медика на фронті і є однією з провідних категорій цієї гілки філософії. Тому слід проявити психологічну уважність до учасників обговорення цієї поезії: знати, чи є серед учнів такі, що втратили рідних на війні, переконатися, що урок не буде болісним, не завдасть душевної рани. Його мета протилежна – наснажити духовними силами молодь, дати віру в себе, свою націю, державу. Відчитасмо художній текст в екзистенціально-діалогічному ключі: розкриємо його екзистенціальні смисли і запропонуємо проблемні запитання для діалогу з учнями-старшокласниками. Вірш, на нашу думку, може бути винесений на урок сучасної літератури в 10-11 класах.

Назва твору «[мертвих немає...]» начебто просто потверджує загальноприйнятту думку про відхід людини із земного простору після смерті – дійсно, мертвих немає поруч з нами. Проте три крапки в кінці назви становлять загадку. Зацікавимо учнів завданням розгадати загадку крапок у назві вірша Ярини Черногуз. Для цього треба уважно, вдумливо прочитати текст твору.

- Яке уточнення до назви має перший рядок тексту? Поясніть його. «мертвих немає на тім світі» [2, с. 112], – уточнює назву

авторка, розбиваючи міф про існування потойбіччя і перехід у нього душі людини після смерті.

- А де ж тоді вони перебувають за художньо-філософською версією Ярини Черногуз? Учні читають: «вони б'ються за плечима живих, / кладуть десять ворогів одним махом» [2, с. 112]. Дуже важливо пояснити сенс цих слів, хай читачі інтерпретують значення сюрреалістичної картини, створеної поеткою в художньому хронотопі вірша.

- Як самі загиблі за волю України герої пояснюють свою присутність на землі? Вони говорять, точніше шепочуть, звертаючися до живих бійців, за спинами яких продовжували бій. «на перекурі між обстрілами / шепочуть живим / смерть – це те, що ми вже пережили / а бачте, ми б'ємося все одно з вами далі» [2, с. 112]. Так Ярина Черногуз поетично проголошує філософську думку про непроминальні духовні цінності, однією з яких є Вітчизна, її свобода. Вона розв'язує віковичну проблему смерті і безсмертя визначенням мети – заради чого було прийнято смерть? Згадаймо одне з майданівських гасел: «Герої не вмирають!». Авторка ніби продовжує це твердження: не тільки живуть у пам'яті народу, а й допомагають боротися за свободу тим, хто стане на їхнє місце. Допомагають живим взірцем мужності й хоробрості, посилюють ненависть до ворогів-убивць, викликають прагнення помститися.

- Чи просто зором серця побачити полеглих у бою героїв? Чи всі це можуть? Розвиваймо критичне мислення. Смерть можна пережити – це алогізм, оксюморон у вірші, який авторка пояснює психологічно: «треба вміти побачити нас / але може це не кожен із вас» [2, с. 112]. У такий мистецький, завуальований, метафоричний спосіб поетка вчить вибору безстрашшя. Герої вчать долати страх смерті, що притаманний кожній людині.

- У чому моральна перевага безстрашних людей? Як авторка малює психологічний портрет хоробрих бійців? Вона робить це не традиційно: не підкреслює їхню поривчастість, відчайдушність, а навпаки, пише про внутрішній спокій, упевненість. «і тих, хто відчує нас за спинами / без романтики, без ілюзій, без брехні самому собі – / чекає спокій і якщо пощастить – / ще життя» [2, с. 112]. Поетка-воїн не створює ілюзії про гарантований порятунок від фізичної смерті на війні, навіть для наймайстерніших, упевнених у своїх діях бійців («якщо пощастить») – ідеться про холодну голову, урівноваженість, зосередженість на фронті, те, що вона називає спокій.

- У чому естетична оригінальність картини життя, яку малює поетеса, котра перебуває в ситуації постійного ризику його втратити? Вона підкреслює його короткотривалість та високу цінність! Спостерігаємо сюрреалістичний образ: «ще життя зі шматком неба та відрізанім від землі часом» [2, с. 112]. Філософські категорії простору і часу тут подано химерно, надреально: кожному з нас уділено простір для існування (шматок неба над головою) та відрізано час від вічності.

- У яких рядках втілено ідейний зміст твору, звучить заклик, афористично висловлено головну думку? Це наступна строфа тексту.

*Треба вміти побачити нас
Ми не мертві, ми ті, хто всього лиш здобули
Вічне життя у бою
І далі тримають оборону [2, с. 112]*

Ці рядки варто зробити висновком з уроку, його поетичним підсумком, квінтесенцією. Не виносити як епіграф на початку, бо їх розуміння – це результат пошуку, його слід досягти емоціями і роздумами.

- Як Ярина Черногуз поєднує у своїх віршах сувору правду війни, її жорстокість і буденну сутність, з духовним сенсом боротьби за свободу Вітчизни? Поетка пише: «кров має запах сирої землі та підвалів» [2, с. 112]. Чому? Наші учні, особливо ті, хто має рідних на фронті, або живе під обстрілами, пояснять запах, переданий у вірші – окопи, укриття... Допоможе їй візуалізація – світліни із зафіксованими картинами війни, її простору.

- Проблемним стане запитання: з ким і про що сперечається авторка, який елемент дискусії є у вірші? «але це неправда, що війна залишає / лише незагоєні рани» [2, с. 112]. Не лише сльози по полеглих принесе війна, повернуться з фронтів ті, кому пощастить вижити, ми їм зрадіємо й вітатимемо вдома. Поетка-боєць сперечається з нитиками й песимістами, сама ж є взірцем внутрішньої стійкості, хоча вона втрачала на фронті найдорожчих – побратимів, коханого.

- Якими двома сюрреалістичними образами завершується вірш? Перший дано через заперечення: «про війну по її закінченню / розказуватимуть ті, кому пощастило не побачити / її обличчя з неба й повітря / в самому кінці» [2, с. 112]. Сюрреалісти створюють візії – раптові, незвичайні, надреальні картини, які виражають власне бачення світу. Тут передано завмерлу мить загибелі, коли душа відокремлюється від тіла, злітає над землею і бачить її у незвичному ракурсі. Погляд згори на обличчя війни – сюрреалістичний образ: обличчя війни кожний читач змалює в уяві по-своєму, можна дати завдання (за вибором) намалювати це обличчя.

Другий, завершальний сюрреалістичний образ вірша – протилежний, це образ життя, до якого подумки звертається кожний під час війни. Останні рядки вірша: «життя, кожен просить тебе / спинися на цім рубежі / і не закінчуйся...» [2, с. 112]. Образ

життя, яке зупиняється на рубежі, за яким смерть, учні також можуть намалювати або знайти відповідне своєму уявленню зображення в інтернеті.

Вірш завершується трьома крапками, як і його назва. Чому, який у цьому сенс? Перші крапки стосувалися смерті, останні – життя. В обох випадках за крапками – оптимізм: смерть як зникнення героїв з нашого духовного простору заперечується; життя по війні утверджується – як можливість, на яку слід сподіватися.

Твір належить до художнього екзистенціалізму, адже в ньому йдеться не про суспільні явища, історичні події, долю нації, а про особистість, її неповторні переживання й індивідуальний вибір.

Чим вас схвилювало бачення людини на війні Ярини Черногуз? – запитаймо учнів у кінці текстуального діалогічного прочитання вірша. Думаємо, що не схвилювати цей вірш не може.

Отже, мілітарні мотиви в ліриці сучасних поетів-воїнів, – це високий зразок художньої версії живої історії. Їх вивчення в школі спрямоване на формування надважливого для українців аспекту громадянської компетентності – готовності захищати свободу Вітчизни. Глумачення екзистенціальних смислів та образів вірша шляхом діалогу текст-учитель-учень – методика, спрямована на емоційне сприймання мистецтва слова, активне мислення, відкритість до дискусій, усвідомлення/творення власної життєвої позиції.

Література

1. Ми є. Були. І будем Ми!: Виховання національної свідомості учнів засобами художньої літератури: навчально-методичний посібник / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2003. 215 с.
2. Черногуз Я. «[dasein: оборона присутності]». Київ : Віхола, 2023. 128 с.

Цінько Світлана Василівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент, учитель

української мови та літератури,

спеціаліст вищої категорії

Глухівської загальноосвітньої школи

I-III ступенів №2 Сумської області,

svitlana.ts.14@gmail.com

МЕТОДИЧНІ ФОРМИ ЗАОХОЧЕННЯ УЧНІВ ДО ЧИТАННЯ

Ключові слова: читання, здобувачі освіти, інтерес, мотивація, заохочення, методичні форми роботи.

У сучасному світі цифрових технологій гостро постає проблема зниження інтересу до читання.

В Україні проблемою розвитку читацьких умінь займалися та займаються науковці, педагоги, літературознавці, психологи та методисти, які досліджують ефективні методи формування читацької компетентності серед дітей та дорослих. Серед найвідоміших вчених і практиків, які присвятили свої роботи розвитку читацьких навичок, Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Новосьолова, О. Слижук, А. Ситченко, Г. Токмань, І. Тригуб, Т. Хорошковська, Т. Яценко, та ін.

Фахівці виокремлюють кілька суттєвих причин зниження інтересу до читання.

1. *Зміна джерел інформації та культури споживання контенту.* З поширенням інтернету й соціальних мереж обсяг швидкого, легкого для сприйняття контенту зріс. Багато людей обирають відеоконтент чи короткі пости замість книг, адже їх можна швидко спожити та обговорити.

2. *Вплив технологій та цифрових гаджетів.* Гаджети створюють численні способи розваг, як от: відеоігри, серіали,

фільми, соціальні мережі, що займають вільний час, який раніше використовували для читання. Зокрема, смартфони з нескінченним потоком новин і соціальних оновлень поглинають увагу людей, спричиняючи труднощі з концентрацією на книгах.

3. *Зниження уваги та терпіння.* Сучасні люди звикають до швидкого отримання інформації, і читання книг, яке вимагає терпіння й глибокого занурення, здається багатьом заскладним. Інформація з книжок сприймається повільніше, що не завжди узгоджується з потребою сучасного суспільства в "швидкому результаті".

4. *Зміна стилю навчання.* У школах і університетах також помітний зсув у бік цифрових матеріалів. Учні частіше звертаються до цифрових платформ для навчання, які можуть знизити цікавість до традиційного читання.

5. *Зменшення ролі книг у розважальній індустрії.* Раніше книги були основним джерелом розваг і способу відпочинку, тоді як сьогодні кіно, відеоігри та інші цифрові розваги стали більш популярними.

Відтак для підтримки інтересу до читання важливо адаптувати книги до сучасного ритму життя, наприклад, пропонувати короткі романи або твори, які легко читати частинами; популяризувати аудіокниги для тих, хто хоче слухати книги під час інших занять; підвищувати інтерес до читання через інтерактивні книжкові клуби й дискусійні групи, які роблять читання соціальним і цікавим.

Також підтримка літературних заходів, конкурсів та ініціатив для молоді допоможе виявити важливість і цінність книги як джерела знань і емоційного збагачення.

Методичні форми заохочення учнів до читання можуть включати різноманітні підходи, що стимулюють інтерес,

мотивацію та любов до читання. Ось кілька ефективних методичних форм такої роботи.

1. *Читальні клуби та обговорення:* учні читають ту саму книгу і обговорюють її на заняттях або поза уроками. Обмін думками допомагає краще зрозуміти сюжет і героїв, а також розвиває критичне мислення. Можна також запропонувати створити чат для обговорення прочитаної книги.

2. *Інтерактивні книжкові виставки:* вчитель організовує книжкову виставку в класі або бібліотеці, де представлені книги різних жанрів. Учні можуть оглянути книги, погортати їх і вибрати ту, яка зацікавить.

3. *Читання вголос:* учитель або учні читають уривки з книг уголос, з емоційним вираженням настроїв героїв і подій. Це створює емоційну залученість і допомагає краще зрозуміти сюжет та героїв.

4. *Конкурси читачів:* організація конкурсів, таких як «Кращий читач», де учні змагаються у кількості прочитаних книг або створюють творчі проєкти на основі прочитаного. Це спонукає до змагання та заохочує читання. Результати проєкту висвітлюються на шкільному сайті.

5. *Розробка книжкових рецензій або блогів:* здобувачі освіти пишуть короткі відгуки на прочитані книги, які можна публікувати на шкільному сайті або на змінних стендах у бібліотеці. Це сприяє формуванню критичного мислення та обміну читацьким досвідом.

6. *Літературні квести та ігри:* на основі сюжетів прочитаних книг розробляються квести або рольові ігри, які дозволяють учням зануритися в сюжет і відчувати себе героями книг.

7. *Проєкти та творчі завдання:* створення коміксів, ілюстрацій, буктрейлерів або сценаріїв до книг. Ці завдання

активізують творче мислення і допомагають учням краще сприйняти сюжет і персонажів.

8. *Запрошення письменників та онлайн-зустрічі:* зустрічі з сучасними письменниками або поетами, онлайн або наживо, можуть надихнути учнів і додати вагоме значення до прочитаного матеріалу.

9. *Читання з елементами театру:* інсценування уривків з книг або драматичне читання певних сцен допомагають учням відчувати емоції персонажів і краще розуміти їх.

10. *Використання технологій:* створення аудіокниг, електронних підручників або інтерактивних платформ для читання (наприклад, Google Книги, Wattpad) може полегшити доступ до книг і заохотити до читання.

З метою заохочення учнів до читання книг, на уроках вчителю можна використати кілька дієвих методичних підходів.

1. Створити атмосферу цікавості:

- Візуально приваблива бібліотека: організувати книжковий куточок або бібліотеку з яскравими обкладинками книг, цікавими цитатами, постерами з улюбленими героями.

- Тизери та анонси: коротко розповідати про нові книги, робити трейлери для книжок – створювати інтригу, не розкриваючи сюжет.

- Читання уривків: читати цікаві уривки на уроках, щоб викликати бажання дізнатися, що буде далі.

2. Інтерактивні завдання та ігри:

- Книжкові квести та вікторини: створювати захопливі завдання, де учні шукають відповіді в книгах або проходять квест за сюжетом.

- Обговорення та рольові ігри: заохочувати учнів до обговорення прочитаного, відтворення сцен із книг, перевтілення в улюблених персонажів.

- Конкурси та челенджі: організувати змагання на найкращий відгук, найкраще оформлення читацького щоденника, або на те, хто прочитає більше книг за семестр.

3. Залучення сучасних технологій:

- Електронні книжки та аудіокниги: для тих, хто віддає перевагу електронним або аудіоформатам, запропонувати альтернативні ресурси (планшети, аудіофайли).

- Блоги та відгуки: запропонувати учням вести читацький блог, залишати відгуки про прочитане в мережі.

- QR-коди з доступом до книжок: створювати QR-коди, які ведуть до уривків книг, електронних бібліотек або книжкових відеооглядів.

4. Особистий приклад та рекомендації:

- Ділитися своїми улюбленими книгами: розповідати про свої книжкові вподобання, що з прочитаного вас надихнуло в дитинстві чи зараз.

- Індивідуальні рекомендації: намагатися зрозуміти інтереси учнів і радити книги, які можуть їх зацікавити.

- Книжковий клуб: створити книжковий клуб, де учні зможуть ділитися своїми думками про прочитане.

5. Винагороджувати прогрес:

- Сертифікати або відзнаки: нагороджувати учнів, які читають найбільше або роблять цікаві відгуки про прочитані книги.

- Читальні зірки: створити систему «зірок» чи іншої символіки для тих, хто регулярно читає, організувати рейтинг чи таблицю прогресу.

• Маленькі призи: дарувати закладинки, наліпки чи інші дрібні подарунки як стимул до читання.

Основне завдання – зробити читання цікавим та таким, що приносить задоволення. Чим більше учень буде відчувати позитивні емоції від книг, тим більше буде бажання читати далі.

Наведені форми заохочення та стимулювання роблять процес читання свідомим, цікавим, творчим та інтерактивним, сприяючи розвитку читацьких навичок і формуванню стійкого інтересу до читання і літератури в цілому.

Література

1. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.
2. Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 вересня 2019 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 122 с.
3. Сучасні форми і методи підтримки й розвитку читання : інформ.-аналіт. огляд / упоряд. А. І. Рубан. Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2021. 62 с.

Шуляр Василь Іванович,
*доктор педагогічних наук,
професор кафедри теорії й методики
мовно-літературної та
художньо-естетичної освіти, директор
Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
vasyl.shuliar@mk.ua*

Гладишев Володимир Володимирович,
*доктор педагогічних наук,
професор кафедри теорії й методики
мовно-літературної та
художньо-естетичної освіти
Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
volodymyr.hladyshev@moippo.mk.ua*

МОНОГРАФІЯ, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ НІЛИ ЙОСИПІВНИ ВОЛОШИНОЇ

*Ключові слова: Ніла Йосипівна Волошина, монографія,
пам'ять, наукова школа.*

Другого серпня цього року в будинку-музеї всевітньо відомого ісландського письменника, єдиного в країні лауреата Нобелівської премії з літератури Халлдора Лакснеса відбулася подія, про яку згодом повідомлено на офіційному сайті МОППО: один з авторів виданої в Миколаєві практико-орієнтованої монографії «Націонезламні: «світ природи» і «світ людей» Василя Стефаніка й Халлдора Лакснеса» [5], Володимир Гладишев, «скористався можливістю відвідати Глюфраштайн і передати примірник книги до музею» [6]. Монографію також подаровано Парламентській та інститутській бібліотеці Ісландії (м. Рейк'явік).

З перебуванням одного з авторів в Ісландії та ставленням ісландців до України взагалі й наукових розвідок миколаївців зокрема можна ознайомитися в ілюстрованому репортажі Володимира Гладишева [1], який розміщено в часописі «Вересень».

Монографію підготовлено науковцями Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, докторами педагогічних наук Василем Шуляром і Володимиром Гладишевим. За ствердженням Уповноваженого із захисту української мови, професора Тараса Кременя, це «унікальне навчальне видання, розраховане на шкільну молодь, яка володіє українською, англійською та ісландською» [2]. Потрібно зазначити, що автори сприймають монографію як особистий внесок у «встановлення зв'язків між українським та ісландським народами, ще один доказ європейського вибору нашої героїчної країни» [1, с. 218], як спробу створити для українських школярів цілісну картину Світу, в якій Україна посідає гідне місце, будучи невід'ємною складовою світової культури.

Концепція практико-орієнтованої монографії виникла тоді, коли автори ознайомилися з новелою Халлдора Лакснеса «Птах на огорожі», що є не лише значним естетичним явищем, а й своєрідним втіленням життєвої філософії ісландського народу, квінтесенцією націонезламності ісландців, які тривалий час виборювали свою незалежність. Тоді автори звернулися до новели великого українського письменника-патріота Василя Стефаника «Дід Гриць», оскільки «ці твори дуже схожі за «життєвим матеріалом» та гуманістичними цінностями. Водночас кожен з них – яскраве уявлення письменників про свій народ, його історію, чесноти та трагічне життя» [5, с. 2]. Відповідно, «трагічна історія Ісландії, її багаторічна боротьба за незалежність багато в чому

перегукуються зі споконвічною боротьбою за незалежність українського народу, оскільки характери українців та ісландців «заточені» на прагнення незалежності» [5, с. 20]. Йдеться саме про патріотизм. Автори переконані, що українські школярі, які вивчатимуть новели українського й ісландського письменників, матимуть можливість долучитися до найкращих національно-патріотичних досягнень мистецтва слова та водночас сформувати уявлення про загальнолюдські морально-естетичні цінності, що існують об'єктивно, сприяють створенню світового загальнокультурного та літературного простору.

У цьому аспекті монографія спирається на положення, яке свого часу запропоноване видатним українським методистом, доктором педагогічних наук, професором, членом-кориспондентом НАПН України Нілою Йосипівною Волошиною: «Своїми, притаманними саме їй, засобами література сприяє вихованню у кожної молодої людини усвідомлення потреби в праці, що є завданням першорядної економічної і моральної значущості, її місце на передньому краї у здійсненні зрослих вимог до морально-естетичного виховання молоді, формування її духовного світу, національної самосвідомості» [3, с. 47]. Переконані в тому, що під час війни України за незалежність ці слова, написані майже двадцять років тому, набувають ще більшої актуальності.

Автори монографії пишаються тим, що можуть назвати себе представниками наукової школи Ніли Йосипівни Волошиної [4, с. 26–32], яка була науковим консультантом їхніх докторських дисертацій, багато в чому визначила коло наукових пошуків і досліджень, тому «Світлій пам'яті нашого наукового консультанта, чудової людини та видатного науковця, д. пед. н., чл.-кор. НАПН України Ніли Йосипівни Волошиної присвячується ця монографія» [5, с. 10]. Вважаємо цей момент принциповим, оскільки наукова

школа методиста Ніли Волошиної, яка майже за сорок років плідної праці підготувала 39 кандидатів і 6 докторів педагогічних наук, на сучасному етапі розвитку української школи представлена гідно, вихованці видатного методиста плідно продовжують її справу. Тож зі створеною нами монографією до будинку-музею Халлдора Лакснеса передано і бібліографічний покажчик, підготовлений до ювілею Ніли Йосипівни [4], який із вдячністю прийняли співробітники музею.

Докладну характеристику практико-орієнтованої монографії подано нами під час виступу на IV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Світ дидактики: дидактика в сучасному світі», що наприкінці жовтня проводив Інститут педагогіки НАПН України, де тривалий час працювала Ніла Йосипівна. Також вбачаємо в цьому певний символізм, оскільки наукові напрацювання видатного методиста «повернулися» до закладу у вигляді монографії, створеної її вдячними учнями-вихованцями.

Література

1. Гладишев В. В. «Націонезламні» в Ісландії. *Вересень*. 2024. № 3 (102). С. 212–219. <https://doi.org/10.54662/veresen.3.2024.18>
2. Кремьін Т. На тих костях зацвіте наша земля. *Буквоїд*. URL : <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2024/10/10/105715.html>
3. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. / За ред. Н. Й. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002. 344 с.
4. Ніла Йосипівна Волошина : бібліограф. покаж. Київ : Задруга, 2010. 200 с.
5. Шуляр В. І. Націонезламні : «світ природи» і «світ людей» Василя Стефаніка й Халлдора Лакснеса / В. І. Шуляр, В. В. Гладишев ; за заг. ред. В. І. Шуляра. Миколаїв : центр редакційно-видавничої діяльності МОППО, 2024. 294 с.
6. Erla Elíasdóttur Völudóttur. Úkraínskir gestir á Gljúfrasteini í tilefni af útkomu nýrrar bókar um Laxness. URL : <http://surl.li/pirdrv>

Щербина Олена Олександрівна,
учитель початкових класів
Лиманського ліцею №3
Донецької області,
elenakl0871@gmail.com

АКТИВНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

***Ключові слова:** активні методи та прийоми, індивідуальний підхід, педагогічний супровід, технології.*

Державним стандартом початкової загальної освіти визначено ключові компетентності здобувачів освіти. Поміж компетентностей є інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі. Особливої актуальності ця проблема набуває на сучасному етапі, коли спостерігається зниження інтересу учнів до навчання. А це означає, що вчитель має орієнтуватися на використання таких педагогічних технологій, за допомогою яких не просто поповнювалися б знання й уміння з навчального предмета, а й розвивалися пізнавальна активність та творчість учнів. Таким чином, підтримати та розвинути індивідуальність дитини, не розгубити, не загальмувати зростання її здібностей – це особливо важливе завдання навчання.

В умовах реформування національної системи освіти місією Нової української школи є допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини. Тому одним з важливих напрямів діяльності закладів освіти має бути підтримка розвитку обдарованості учнів, впровадження в освітній процес цікавих форм і методів, створення відповідного освітнього

середовища для розвитку природних здібностей учнів, виховання творчої соціально-активної особистості, бо, як зазначається у Концепції Нової української школи, дитині недостатньо дати знання, а ще необхідно навчитися користуватися ними (1).

У своїй діяльності використовую різноманітні активні форми, методи на різних етапах уроку української мови та літературного читання в залежності від його типу та навчального матеріалу.

Практика щирого вітання інших учнів є головною метою першого етапу ранкової зустрічі. Я використовую різноманітні веселі та приємні форми привітання, які поважають і підтримують учнів. Це привітання різними мовами, грайливі вигуки, компліменти, вітання-вірші, використання пісень і мелодій, привітання з предметами чи умовними знаками-жестами. Мета – позитивний настрій на роботу, встановлення контакту між учнями. Найбільш ефективними є такі вправи: «В дружньому колі», «Я дарую кульку», «Привітайся очима», «Заирни у дзеркало», «Чарівні окуляри», «Що тобі скаже лялька», «Чарівна подушка», «Я тобі бажаю веселого (щасливого, успішного...) дня», «Чарівна паличка», «Уяви себе», «Кому і за що», «Привітання у колі компліментів», «Підніми настрій», «Дружні долоньки», «Незвичайні вітання», «Загальний ритм».

На кожному етапі уроку перевагу надаю таким формам і методам навчання, які активізують пізнавальну діяльність, логічно вплітаються в урок, утримують увагу дітей, захоплюють роботою, заохочують до творчості.

На етапі постановки мети уроку застосовую вправи «Долоньки», «Букет очікувань», «Фруктовий сад», «Що в мене на серці», «Костюмчик очікувань». Ці вправи дозволяють мені краще зрозуміти клас і кожного учня, отримані матеріали можна використовувати при підготовці й проведенні уроків (позакласних

заходів) для забезпечення індивідуально-орієнтованого підходу. Учня дані методи дозволять більш чітко визначитися зі своїми освітніми цілями. До очікувань/побоювань відносяться форми й методи навчання, стиль і способи роботи на уроках, атмосфера в класі. Наприкінці уроку потрібно повернутися до того, що робили на етапі «З'ясування очікувань і побоювань». Наприклад, до долоньок і сказати такі слова «Якщо ваші очікування збулися, а побоювання розвіялися, загніть пальчики й покажіть долоньки».

Основне завдання для мене на етапі занурювання (входження) в тему - побудувати логічний ланцюг досліджуваних тем по предмету й провести паралель із іншими предметами, досліджуваними школярами. Тут головне - зацікавити учня до вивчення даної теми й акцентувати про можливість застосування знань по даній темі на інших уроках. На цьому етапі я застосовую вправи «Вільний лист», «Фантастична добавка», «Приваблива мета», «Здивуй мене!», «Проблемне запитання», «Відтягнута відгадка». Виконуючи ці вправи, учні можуть сформулювати для себе, чого вони хотіли б навчитися й що спонукає їх до цього. Крім того, вони можуть зрозуміти, які знання їм потрібні, а для якого виду навчання час ще не прийшов. На цьому етапі також застосовую вправу «Ліцензія на придбання знань». Ця вправа (міні-анкета) допоможе підійти до навчання більш усвідомлено й відповідально, навчитися враховувати й продуктивно використовувати свій внутрішній опір, який неминуче виникає під час освоєння нового. З власного досвіду помітила, що якість сприйняття учнів підвищується, якщо діти підготовлені до вивчення нового матеріалу. За таких умов школярі протягом уроку, слухаючи пояснення вчителя, активно шукатимуть відповідь на запитання.

Вивчення нового матеріалу починаю з інтерактивної розповіді з використанням: слайд-шоу, відео фрагментів, презентацій, виконаних за допомогою програми Microsoft Power Point, буклетів, листівок, електронних книг, інтерактивних плакатів. Також на етапі «Презентації навчального матеріалу» я застосовую метод «Інфо-Відгадай-Ка». Цей метод допомагає стежити за аргументацією вчителя й бачити актуальний у цей момент розповіді аспект теми. Широко використовую на цьому етапі уроку групові форми роботи, метод проєктів та інформаційно-комунікаційні технології. У своїй практиці я впроваджую творчі, практично-орієнтовані, дослідницькі та інформаційні проєкти. Під час роботи над змістом теми використовую прийоми організації індивідуальної чи групової роботи учнів, які дозволяють з'ясувати все, що знають або думають учні по обговорюваній темі уроку. Виконую вправи «Кластер», «Діаграма Венна», «Кошик ідей», «Коло ідей» або «Килим ідей», «Займи позицію», «Реклама на телеканалі».

На етапі узагальнення і систематизації знань застосовую такі інноваційні форми і методи роботи: «Тонкі і товсті запитання», «Ключові фрази», «Світлофор», «Нестандартна ситуація», «Переплутані логічні ланцюжки», «Термінологічний ланцюжок», «Зайвий термін», «Впізнай мене», «Ланцюжок загадок», «Гронування», «Інтерактивні тренажери».

Підводячи підсумок уроку, залучаю учнів до самостійного формулювання висновків. При цьому застосовую метод «Сенкан», «Мої очікування», «Продовж речення». Обов'язковим елементом на даному етапі уроку є з'ясування, що нового учні дізналися на уроці і як ці знання можна використати у повсякденному житті, вирішення проблемних питань, загадок, ситуаційних задач, поставлених на початку уроку. Складання рекомендацій,

пам'яток. Учні створюють портфоліо своїх творчих наробок: малюнки, кросворди, казки, вірші.

Для рефлексії використовую метод «Інтелектуальна кав'ярня» або «Ресторан», «Берег здійснених надій». Для мене цей етап дуже важливий, оскільки дозволяє з'ясувати, що учні засвоїли добре, а на що необхідно звернути увагу на наступному уроці. Крім того, зворотній зв'язок дозволяє скорегувати урок на майбутнє.

Використання власної креативності, фантазії та досвіду є гарантією здобуття і розробки своїх активних методів навчання учнів. На мій погляд дітям подобаються нестандартні підходи під час вивчення мови та літератури. Тому й намагаюся зробити світ навчання дивовижним, яскравим та різноманітним.

Література

1. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : Видавничий дім «Плеяди», 2017. С. 2 – 6.

Ягнич Мар'яна Євгеніївна,
*аспірантка кафедри української та зарубіжної літератур і методики їх навчання
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
marianna2703marianna@gmail.com*

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРМЕДІАЛЬНОГО АНАЛІЗУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ключові слова: інтермедіальність, інтермедіальний аналіз, міжмистецькі зв'язки, художній твір, учень, урок української літератури.

Сучасна освітня система в Україні потребує інноваційних методик, які б сприяли розвитку критичного мислення, здатності до глибокого аналізу та творчого підходу до навчання. Саме тому наука нестримно розширює свої горизонти, адаптуючись до нових освітніх технологій та актуальних методик викладання. Серед них виокремлюється впровадження інтермедіального аналізу. Цей вид літературного аналізу нині стає не лише ключовим інструментом розуміння літератури крізь призму взаємозв'язків з іншими мистецтвами та культурними виявами, але й сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей і культурної компетентності учнів, допомагає краще розуміти літературні твори, активізувати інтерес до них, а також розвивати здатність сприймати твори в ширшому культурному контексті.

Художньо-творча діяльність на уроках української літератури, яка включає аналіз творів різних мистецьких напрямів, відіграє важливу роль у цілісній взаємодії освітніх, виховних і навчальних процесів, спрямованих на розвиток мистецької компетентності учнів. Таке бачення навчання літератури

обстоювали такі вчені, як О. Бандура, Н. Волошина, А. Лісовський, О. Мазуркевич, Л. Мірошніченко, Є. Пасічник, А. Ситченко, Б. Степанишин, Г. Шевченко та ін., які досліджували методіку аналізу художніх творів у контексті взаємодії з іншими видами мистецтва.

Питання покращення результативності вивчення української літератури в ЗЗСО досі вважається актуальним, адже, як зазначає Н. Волошина, якщо розглядати літературу в контексті міжмистецької взаємодії, тоді «зміст цього курсу буде сприйматися як вид мистецтва, де наголошуватиметься на естетичних функціях навчання, а в основу естетичного буде закладено формування понять про національні й загальнолюдські цінності» [1].

Н. Волошина переконана, що ключовою ідеєю для формування естетичної свідомості та активності учнів на уроках української літератури має бути інтеграція різноманітних видів мистецтва, йдучи «від естетичних почуттів, емоцій і переживань до естетичної діяльності, застосування типів запитань і завдань, спрямованих на формування естетичних понять, почуттів, дій...» [2].

Впровадження інтермедіального аналізу на уроках української літератури має значний потенціал та перспективи розвитку в учнів критичного та асоціативного мислення. Інтермедіальний аналіз передбачає зіставлення літературних текстів з іншими формами мистецтва, що сприяє розвитку критичного мислення та вміння встановлювати міжмистецькі зв'язки. Ці навички корисні не лише для вивчення літератури, але й для всебічного розвитку учнів. Інтермедіальний аналіз дозволяє зробити уроки української літератури більш цікавими та інтерактивними, використовуючи різні види мистецтва, які

подобаються сучасній молоді. Це сприяє зростанню мотивації до навчання, розвитку інтересу до читання художніх творів. Проведення такого виду аналізу передбачає активне застосування сучасних інформаційних технологій, таких як мультимедіа, інтернет-ресурси, онлайн-бібліотеки, творчі програми тощо. Це сприяє розвитку інформаційної грамотності учнів, готує їх до життя у цифровому суспільстві.

Розуміння учнями інтермедіальності допомагає сприймати художні твори в ширшому культурному контексті, що сприяє їхньому естетичному збагаченню, формуванню ціннісних орієнтирів, робить українську літературу більш доступною і цікавою для сучасного покоління, що є важливим кроком на шляху збереження й популяризації національної культури.

Однак, існує низка проблем, які, на нашу думку, стають перешкодою для ефективного впровадження інтермедіального аналізу на уроках української літератури, а саме:

1) недостатня методична база (на сьогодні в Україні бракує комплексних методичних матеріалів, які б давали вчителям конкретні рекомендації щодо застосування інтермедіального аналізу на уроках. Це ускладнює його ефективне впровадження в навчальний процес);

2) обмеженість матеріально-технічної бази (для повноцінного використання інтермедіального аналізу на уроці необхідні сучасні технічні засоби навчання – доступ до цифрових матеріалів, проектори, комп'ютери та інші технології. Відсутність цих засобів у багатьох українських школах ускладнює реалізацію інтермедіальних уроків);

3) опір традиціям (частина педагогів може негативно ставитися до нових методів, оскільки вважає їх відхиленням від класичної системи освіти. Це особливо актуально для вчителів

старшого покоління, які звикли до традиційних підходів і не завжди готові адаптуватися до нових освітніх практик);

4) недостатня кількість цифрового контенту українською мовою (для інтермедіального аналізу потрібні не лише текстові матеріали, але й аудіо- та відеозаписи, які відповідали б контексту української літератури. На жаль, таких матеріалів в Україні поки що не вистачає, особливо для менш відомих творів та авторів).

Отже, впровадження інтермедіального аналізу на уроках української літератури може суттєво покращити якість навчання, зробити його більш інтерактивним та відповідним потребам сучасних учнів. Водночас для успішної реалізації цього підходу необхідно вирішити ряд проблем, пов'язаних із підготовкою педагогів, забезпеченням шкіл технічними засобами та створенням навчальних матеріалів. Впровадження інтермедіального аналізу на уроках української літератури відкриває нові можливості для розвитку естетичної свідомості, творчих здібностей і культурної компетентності учнів. Завдяки поєднанню літератури з музикою, живописом, кіномистецтвом та іншими художніми формами, учні глибше розумітимуть твори українських авторів, встановлюватимуть зв'язки між різними видами мистецтва, а також розвиватимуть критичне мислення та здатність до творчої самовираженості.

Література

1. Волошина Н. Й. З теоретичних засад естетичного виховання учнів засобами мистецтва слова. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 3. С. 8- 18.
2. Волошина Н. Й. Теоретичні і методичні засади естетичного виховання учнів у процесі вивчення української літератури в середній школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук, Інститут педагогіки АПН України. Київ, 1995. 40 с.

НАУКОВЕ ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

**ШКІЛЬНА ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА:
ТРАДИЦІЇ І НОВАТОРСТВО**

XII ВОЛОШИНСЬКІ ЧИТАННЯ

Матеріали доповідей учасників
всеукраїнської науково-практичної конференції

Інститут педагогіки НАПН України

Обкладинка, верстка, дизайн:
Т. О. Яценко, І. А. Тригуб, О. А. Слижук